

MITROPOLIT
HIEROTHEOS VLACHOS

**BOALA ȘI TĂMĂDUIREA
SUFLETULUI
ÎN TRADIȚIA ORTODOXĂ**

Ceea ce-l face pe om ortodox nu este stăruința sa față de latura exterioară a Predaniei, ci experierea aspectului ei lăuntric, adică metoda ascetică – curățirea, luminarea și îndumnezeirea. Această metodă, aceste trepte ale vieții duhovnicești, sunt temelia dogmelor, temelia artei bisericești, dar și cauza care dă naștere obiceiurilor și datinilor poporului nostru, căci aceasta este teologia de care erau pătrunși străbunii noștri înainte de a fi fost occidentalizați. Din această pricină trebuie să avem râvnă pentru păstrarea aspectului lăuntric al Predaniei, metoda evlaviei ortodoxe prin care suntem vindecați, și atunci vom fi adevărați râvnitori ai obiceiurilor părintești. Căci, în afara metodei de vindecare, chiar având bunăvoință, suntem în primejdie de a ne face vrăjmașii și potrivnicii Predaniei Ortodoxe.

Mitropolitul Hierotheos Vlachos

ΕΡΕΥΝΑ
Σοφία

Redactor: Ileana Buculei Grafică: Mona Curcă, Mihaela Voicu Coperta: *Cina de Tain (detaliu)*, Măn. Vatoped, Muntele Athos, 1312

© Editura Sophia, pentru prezenta ediție

Traducerea s-a făcut după ediția: Metropolitan of Nafpaktos Hierotheos, *The illness and cure of the soul in the Orthodox tradition*, translated by Effie Mav-romichali, Birth of the Theotokos Monastery, Levadia, Grecia, 1993.

Prefață la ediția engleză

Boala i t m duirea sufletului în tradi ia ortodox este ultima dintr-un șir de patru cărți despre *Psihoterapia ortodox*. La prima sa publicare în Grecia, în 1986, *Psihoterapia ortodox* * a Arhimandritului Hierotheos Vlachos a avut un impact neașteptat, chiar exploziv, dând naștere multor discuții și inspirând alte trei cărți cu același subiect: *Tratamentul vindec tor* (1987), *Convorbiri despre Psihoterapia ortodox* (1988) și, în sfârșit, *Boala i t m duirea sufletului în tradi ia ortodox* (1989).

* Cf. ediția rom.: *Psihoterapia ortodox - tiin a Sfîn ilor P rin i*, Ed. învierea, Timișoara, 1998. (n. tr)

Ultima lucrare din acest șir este, de fapt, o expunere rezumativă a întregului material al autorului asupra psihoterapiei ortodoxe, rezultat al unor convorbiri între autor și câțiva credincioși.

Principala convingere a autorului, care străbate cartea de față, este aceea că Ortodoxia nu aduce un „sistem” de comportare morală, ci asigură un tratament vindecător care tămăduiește cel mai profund aspect al personalității omenești. Arhimandritul Hiero-theos Vlachos susține că prin afirmația sa nu spune nimic nou, ci doar pune în lumină o învățătură fundamentală a Părinților Bisericii: sufletul omului suferă de o boală care îi perturbă legătura cu Dumnezeu și cu aproapele, ba chiar și cu lumea. Biserica este un spital care primește pe toți oamenii și le tămăduiește bolile duhovnicești. Tămăduirea sufletului este „capătul” căii ortodoxe ș

greșeli grave. De aceea pune cam prea mult accent pe însemnătatea rațiunii. A făcut parte din multe organizații sociale și politice, și chiar din comunități religioase, fiind dezamăgit de toate. A aflat de curând despre tradiția ortodoxă și încearcă să o trăiască. Însă marea sa problemă rămâne întâietatea rațiunii, divinizarea ei, absolutizarea și, în ceea ce-l privește, autonomizarea.

Constantin: A trăit mulți ani călăuzindu-se de rațiune. Mai apoi, a înțeles marea deformare pe care auto-divinizarea rațiunii o pricinuieste vieții duhovnicești. Și-a dat seama cu tărie că excesiva accentuare a rațiunii este o stare rătăcită, care nu ține de trăirea ortodoxă. Este atitudinea vaarlamică de tâlcuire a vieții duhovnicești. A studiat psihologia și poate judeca oamenii după cuvinte și reacții, putându-le prezenta personalitatea cu mare ușurință. Este însetat după tradiția ortodoxă, a citit câteva cărți și și-a dat seama că

Sfinții Părinți văd omul și lumea prin altă prismă. I-ar plăcea să ajungă la acea trăire. Totuși este puternic împiedicat de cunoștințele anterioare, ca și de propriul trecut: tradiția întemeiată pe rațiune. Cu toate acestea, este atras de învățătura patristică și își dă silința să o trăiască.

Irina: Este singura femeie din grup. Ca fire, e foarte emotivă. A avut multe experiențe negative. Privește cu mare interes învățătura patristică a Bisericii. Simte că Biserica este un spital, chiar și fără ca cineva să i-o fi spus. Un spital care tămăduiește persoanele bolnave. Simte că este bolnavă și caută tămăduire. Însă vede tămăduirea doar ca pe ceva din afară, ca pe o scăpare de chinurile unei conștiințe vinovate și o eliberare de anxietate și nesiguranță. Socotește că dragostea și slujirea din dragoste sunt tămăduitoare.

Vasile. Este un om cu principii conservatoare. Faptul că este mai în vârstă îl ajută să fie conservator. A învățat partea practică a creștinismului și adesea se revoltă împotriva exprimării unor păreri noi. Se simte în largul lui când este vorba de latura practică și etică a creștinismului, astfel că învățătura patristică o privește cu mult scepticism. Perspectiva sa asupra lucrurilor este foarte mărginită. Analiza patristică a sufletului, discuțiile despre minte și inimă, distincția între rațiune și minte etc. îl sâcăie foarte tare, socotindu-le preocupări filozofice care deformează viața duhovnicească.

Acesta era grupul cu care am stat adeseori de vorbă după prima noastră întâlnire. Bineînțeles că în timpul convorbirii nu am avut putința să citez pasaje din Sfinții Părinți ai Bisericii. Uneori am folosit câteva cita te din memorie. Însă cititorul acestor discuții poate găsi toate dovezile patristice în cărțile mele despre tămăduirea ortodoxă a sufletului: 1) *Psihoterapia ortodox* ; 2) *Tratamentul vindec tor*, 3) *Convorbiri despre Psihoterapia ortodox* . Cititorul va găsi în aceste lucrări o analiz extinsă a pozițiilor prezentate aici ceva mai simplificat. De altfel, nu trebuie uitat că cele înfățișate aici sunt doar punctele principale ale discuției și, desigur, într-o discuție nu se pot face analize prea ample, ci se ating doar lucrurile de temelie.

Mă rog ca publicarea acestor convorbiri să fie de folos cititorilor. Iar folosul nu este altul decât să-și dea seama de propria boală și să caute un tămăduitor și o metodă de vindecare.

14 noiembrie 1987. Pomenirea celui între Sfinți

Părintele nostru Grigorie Palama, Arhiepiscopul Tesalonicului.

Arhimandrit Hierotheos Vlachos

Prima întâlnire

Într-o duminică din anul 1987, am slujit Sfânta Liturghie la o biserică din Atena. Era o biserică foarte mare, plină de oameni. În timpul dumnezeieștii Liturghii am tâlcuit un pasaj din Epistola Sfântului Pavel către Galateni, care se citea în acea duminică. Pasajul pe care l-am analizat pe scurt a fost: „Prigoneam Biserica lui Dumnezeu și o stricam pre ea; și spoream în credința iudaicească mai mult decât mulți din cei de o vârstă cu mine în neamul meu, foarte râvnitor fiind părinteștilor mele obiceiuri” (Galat. 1, 13-14). Am stăruit asupra frazei „foarte râvnitor fiind părinteștilor mele obiceiuri”. Printre alte lucruri, am spus următoarele.

Predica

Apostolul Pavel nu a fost o personalitate obișnuită. El învățase Legea cu cel mai însemnat dascăl al vremii sale. Era plin de râvnă dumnezeiască. Totuși, în ciuda cunoașterii Legii și a râvnei sale dumnezeiești de a ține părinteștile obiceiuri, a ajuns să lupte împotriva lui Dumnezeu, Care dăduse Legea. Căci, după învățătura Sfinților Părinți, toate descoperirile și teofaniile lui Dumnezeu în Vechiul Legământ fuseseră teofanii ale lui Dumnezeu Cuvântul - a Doua Persoană a Sfintei Treimi. Deci fusese lăsată de Hristos Legea, iar Saul o cunoștea, și în numele acestei Legi se lupta cu Hristos. Iată o situație tragică.

Totuși la fel se întâmplă și în zilele noastre. De multe ori avem râvnă dumnezeiască, dar este o „râvnă fără discernământ”. Avem astăzi tendința de a urma învățătura Părinților, de a vorbi despre Predania Părinților și de a încerca să reînviem tradițiile patristice. Este însă cu puțință să luptăm pentru tradiție, dar în realitate să îi combatem esența sau, în cel mai bun caz, să nu o cunoaștem. Voi pomeni trei situații:

Există anumiți ortodocși peste măsură de zeloși, care luptă pentru respectarea dogmelor Bisericii. Și, într-adevăr, acest lucru este necesar, fiindcă dogmele sunt expresia vieții Bisericii. De fapt, din această pricină dogmele se numesc „hotărniciri”, ele trasând granița între adevăr și greșală. Deci dogmele sunt, simultan, și metoda și leacurile pe care le primim spre a ne tămădui și a ajunge la îndumnezeire, sunt descoperirea personală a lui Dumnezeu către noi. Există astăzi unii oameni care privesc dogmele ca pe o gândire filozofică, o filozofie a Părinților, la fel cum sunt și alții care le desconsideră de dragul experienței. Este o greșală. Dogmele sunt expresia vieții Bisericii. Călăuziți de ele, vom ajunge la „cuvinte negrăite”.

În zilele noastre, o mulțime de oameni sunt interesați de arta Bisericii, vorbind mult despre așa-numita iconografie bizantină, arhitectură bizantină, muzică bizantină etc, întrucât artele liturgice bisericești arată o diferență calitativă față de oricare altă artă religioasă. Fără îndoială, nu este vorba de o exagerare, deoarece experiența Bisericii se manifestă în arta bisericească, în muzica bizantină apare un element de tristețe bucurioasă pe care doar ea îl poate înfățișa. Frescele lui Panselin redau întreaga credință a Bisericii și teologia Sfântului Grigorie Palama, care este cu ade-vărat glasul Bisericii. Teologia privitoare la Lumina necreată și dezvoltarea isihasmului - dezvoltându-se pu-, tința omului de a ajunge la vederea lui Dumnezeu -sunt foarte bine întruchipate în arta lui Panselin.

De altfel, mulți dintre grecii moderni, obosiți de tradiția alienantă și de modul de viață apusean - care în multe privințe este inuman - caută adevărata tradiție de care era pătrunsă viața strămoșilor noștri. Și astfel în zilele noastre se poate observa o reînviere a nunțiilor tradiționale și a arhitecturii tradiționale. În general, oamenii se străduiesc să cultive obiceiurile și datinile din străbuni.

De bună seamă, nu putem critica toate aceste strădanii, însă există și primejdia de a avea râvnă pentru obiceiurile părintești, precum Apostolul Pavel înainte de Damasc, luptând de fapt împotriva vieții pe care tradițiile o înfățișează. Este primejdios să vedem dogmele ca definiții filozofice sau chiar ca definiții teologice, dar care nu au legătură cu viața. Putem studia arta bisericească, putem observa partea ei estetică, dar respingându-i latura ascetică, adică aspectul cel mai de seamă. Iată una din ispitele majore ale zilelor noastre.

Cum să depășim această dificultate și ispită contemporană ? Singura ieșire este urmarea dreptei căi ortodoxe și a metodei ortodoxe, spre a fi tămăduiți și a da piept cu viața însăși, care se înfățișează în toate cele pomenite mai înainte. Sfinții Părinți au prezentat în scrierile lor metoda ortodoxă, rezumată în cele trei trepte de căpetenie ale vieții duhovnicești: curățirea inimii, luminarea minții și îndumnezeirea. Dacă cercetăm scrierile Sfinților Părinți, pretutindeni vom descoperi cele trei trepte ale vieții duhovnicești. Evagrie Ponticul definește creștinismul „ca dogma despre Mântuitorul nostru Iisus Hristos, alcătuită din cea practică, cea firească și cea teologică”. Sfântul Dio-nisie Areopagitul vorbește despre trei trepte, care sunt curățirea, luminarea și desăvârșirea. Sfântul Grigorie al Nyssei folosește aceeași distincție. Sfântul Maxim Mărturisitorul vorbește despre filozofia practică (curățirea), contemplația firească (luminarea) și teologia mistică (îndumnezeirea). Sfântul Simeon Noul Teolog împarte *Capetele* sale în practice, gnostice și teologice. În întreaga Tradiție ortodoxă se vorbește despre cele trei trepte ale desăvârșirii. Acesta este chipul vindecării

omului și felul în care el trăiește Predania. El *se face* Predanie și făurește Predanie: este purtător al Predaniei.

Așadar, ceea ce-l face pe om ortodox nu este stăruința sa față de latura exterioară a Predaniei, ci expe-rierea aspectului ei lăuntric, adică metoda ascetică - curățirea, luminarea și îndumnezeirea. Această metodă, aceste trepte ale vieții duhovnicești sunt temelia dogmelor, temelia artei bisericești, dar și cauza care dă naștere obiceiurilor și datinilor poporului nostru, căci aceasta este teologia de care erau pătrunși străbunii noștri înainte de a fi fost occidentalizați.

Din această pricină, încheiam eu, trebuie să avem râvnă pentru păstrarea aspectului lăuntric al Predaniei, metoda evlaviei ortodoxe prin care suntem vindecați, și atunci vom fi adevărați râvnitori ai obiceiurilor părintești. Căci, în afara metodei de vindecare, chiar având bunăvoință, suntem în primejdie de a ne face vrăjmașii și potrivnicii tradiției ortodoxe.

Întâlnirea de la centrul parohial

Cam acestea erau lucrurile spuse în predica zilei. Ele l-au impresionat profund pe preotul paroh, un bun familist și mare râvnitor al Tradiției patristice. Îi studiase pe Sfinții Părinți, însă avea oarecare rețineri asupra tradiției ascetice în întregul ei, socotind că ascetismul se identifică și se asociază cu moralismul, însă, așa cum știm, tradiția ascetică nu înseamnă moralizare, ci teologie, adică tămăduire. Studiase *Vindecarea ortodox a sufletului*, care circulase deja, și mi-a spus că, într-adevăr, aceste gânduri și abordări ne pot scoate din impasul în care am ajuns. Astăzi există, pe de o parte, o tendință filozofică, iar pe de altă parte, una psihologică. Marea ispită este a vedea lucrurile și problemele omului în chip exterior, umanistic și omenesc. Însă învățătura Sfinților Părinți ne poate scoate din impas.

Am admirat părerile preotului. Eram fericit, deoarece nu prea suntem obișnuiți să auzim asemenea opinii. Astăzi precumpănesc alte „limbaje”, care nu prea seamănă cu limbajul Sfinților Părinți ai Bisericii.

M-a rugat să avem o discuție, fiindcă avea unele rețineri față de câteva idei din *Psihoterapia ortodox*, ca și din alte cărți legate de ea, pe care le publicasem. Ar mai fi dorit și câteva lămuriri asupra unor chestiuni din carte. Am primit sugestia bunului preot, Părintele Filip (căci acesta îi era numele), cu multă dragoste și entuziasm, și ne-am dus la centrul parohial de lângă biserică, pentru a discuta.

Am intrat. Mai erau acolo și alți creștini care fuseseră la biserică și ascultaseră predica. Oameni cu păreri și - aș zice - tradiții diferite. Trebuie să spun că în parohie există un bun obicei: după dumnezeiasca Liturghie, oricine dorește poate merge la centrul parohial unde primește o mică tratație și discută felurite subiecte; căci oamenii simt că slujba nu este desprinsă de întreaga viață creștină. Din nefericire, viața urbană ne-a obișnuit cu un fel de trai inuman: locuim împreună fără să ne cunoaștem unii pe alții. Faptul s-a extins și la viața bisericească. Luăm parte la slujba dumnezeiască rămânând străini unii față de alții. Suntem străini înainte de dumnezeiasca împărtășanie și rămânem străini și după ea. Suntem închiși ermetic în noi înșine, întemnițați în groaznica închisoare a simțurilor și a patimilor - mai ales patima iubirii de sine, rădăcina tuturor patimilor.

Astfel, enoriașii acestei parohii, îndemnați de preotul lor, Părintele Filip, au căutat o întâlnire. Au căutat-o mai ales tinerii, încercând să se adune după dumnezeiasca împărtășanie și să schimbe între ei felurite gânduri. Patru persoane s-au apropiat îndeosebi de noi: Athanasie, Constantin, Irina și Vasile. Trăsătura lor comună era faptul că aparțineau Bisericii și, în particular, acestei parohii anume, fiind cunoscuții Părintelui Filip cu care vorbeau adeseori, nu numai duminica, după Sfânta Liturghie, ci și în alte zile. Aveau cam aceeași vârstă - afară de Vasile, care era de vârstă mijlocie - și aceleași căutări. Înceau să descopere Predania Bisericii și doreau să trăiască adevăratul fel de viață al Bisericii Ortodoxe. Dar experiențele fiecăruia, ca și punctele lor de plecare erau diferite. Din această pricină nu erau cu totul de acord asupra unor aspecte ale vieții duhovnicești. Unul se întemeia mai mult pe rațiune. Altul, dezamăgit de aceasta, dorea să trăiască o viață aflată dincolo de rațiune și simțuri. Un altul era extrem de emotiv, dar încerca să-și preschimbe emotivitatea, fără să cunoască

adevărată metodă. Iar altul era stăpânit de vechile învățături despre viața creștinească, ce nu sunt prea departe de moralism; și, deși conștientizase această mare ispită, nu știa cum să scape de ea.

Deci existau multe lucruri în comun, dar și particularități. Biserica îi cuprinde pe toți oamenii, cu toate grijile și problemele lor, și încearcă să-i preschimbe. Biserica este, în orice caz, un spital duhovnicesc ce vindecă boala duhovnicească a poporului. Ea nu îndepărtează pe nimeni. Numai grupările sistemelor antropocentrice - politice, sociale ori chiar religioase - resping oamenii care nu sunt în stare sau nu doresc să se supună întru totul principiilor lor. În toate aceste sisteme există un puternic misticism, predominând o ideologie care cere supunere față de precepte abstracte. De aceea nici nu putem vorbi de supunere, ci de disciplină. În plus, ele sunt dominate de mania perfecțiunii. Te vor perfect, conform principiilor sistemului. Vai de tine dacă cumva păcătuiești, cu voie sau fără voie ! Te vor arunca afară, răspândind stigmatul ștergerii tale la toți prietenii sistemului. Hotărârea va fi făcută publică, pentru ca să se știe și pentru ca sistemul să nu aibă de suferit. Și cred că mania perfecțiunii este semnul care indică prezența schizofreniei. Omul care are această manie este, în realitate, schizofrenic. Biserica - fără a-l susține și a-l îndreptăți pe bolnav - îl primește așa cum este, străduindu-se, prin mijloacele pe care le are la dispoziție, să îl tămăduiască. Iată de ce în Biserică există oameni cu vârste duhovnicești diferite.

Astfel, existența unor creștini din medii diferite și cu preocupări diferite, însă cu un țel comun - dorința de a descoperi Predania Bisericii - se poate explica. Dezamăgiți de tot felul de sisteme umaniste și idei ciudate, ei sunt în căutarea unui lucru adevărat care să le umple sufletul.

După ce ne-am cunoscut, am schimbat câteva gânduri și ni s-a oferit, cu multă dragoste, o gustare de către doamnele de la Fondul de Caritate, care înte-meiaseră această lucrare, am început să vorbim. Menționez că întreaga discuție redată aici nu a avut loc într-o singură zi, în acea duminică însoțită de toamnă, ci a continuat și după aceea. Ne-am întâlnit în același loc și am schimbat păreri de mai multe ori. Ei erau cei care puneau întrebările, iar eu răspundeam, căci mă ocupasem de subiect și ei o știau. În cele ce urmează, voi încerca să prezint dialogurile cele mai însemnate pe care le-am avut. La aceasta m-a ajutat nu doar memoria, ci și casetofonul pe care l-am avut, ca și notițele luate de convorbitorii mei. Acesta a fost materialul brut pentru transcrierea discuțiilor ce urmează.

1. Ortodoxia ca metodă de vindecare

Preotul, Părintele Filip, a început convorbirea:

- În predică, spuse el, ați vorbit de trei trepte ale vieții duhovnicești, care sunt curățirea, luminarea și îndumnezeirea. Cred că ați scris despre asta și în carte. Ați mai spus, dacă nu mă înșel, că prin metoda evlaviei ortodoxe suntem vindecați și astfel putem ajunge să-L cunoaștem pe Dumnezeu. Aceasta îmi amintește de ceea ce ați scris în *Psihoterapia ortodoxă*, anume că Ortodoxia este un tratament vindecător și o știință, și că ea trebuie privită numai în acest fel. Aș vrea să vă

Pe când eram student la universitate, am vizitat Muntele Athos și am întâlnit oameni sfinți care trăiau Predania Ortodoxă. Am văzut limpede deosebirea între viețuirea după Predania Ortodoxă și viața pe care am întâlnit-o în alte cercuri religioase. În același timp, cu ajutorul profesorilor mei de la universitate, am început să studiez textele patristice. În plus, eu și unii dintre colegii mei ne-am ocupat multă vreme de manuscrisele Sfintelor Mănăstiri din Sfântul Munte. Această alăturare - studierea textelor patristice în mijlocul atmosferei și viețuirii părinților atoniți îndumnezeiți - mi-a deschis noi căi de comunicare cu viața

Bisericii. Am început să gândesc altfel. La aceasta am fost ajutat mai ales de studierea Sfântului Grigorie Palama. Cred că Sfântul Grigorie Palama este unul dintre Părinții care pot avea o mare înrâurire și pot aduce mult folos creștinilor de astăzi. Teologia sa, care este teologia Bisericii, este revelatoare. Începând de atunci, am ajuns să cunosc și alți oameni sfinți din Sfântul Munte, dar și din afara lui - atoniți în inimă și în viețuire; și astfel am ajuns la concluzia că Ortodoxia nu poate fi o filozofie sau o etică seacă, ci o metodă de vindecare. Ea îl vindecă pe om. Teologia ortodoxă se leagă mai degrabă cu medicina, decât cu filozofia. Am să pomenesc etapele cele mai caracteristice ale parcursului meu.

L-am studiat pe Sfântul Maxim Mărturisitorul. Mă preocupa subiectul dragostei. Am vrut să aflu ce anume este dragostea adevărată, deoarece se spun atâtea lucruri despre ea. Cele *Patru sute de capete despre dragoste* ale Sfântului Maxim Mărturisitorul miau stârnit curiozitatea. Însă, citind *Capetele* Sfântului Maxim, mi-am dat seama că vorbeau mai ales despre vindecarea omului. Sfântul Maxim Mărturisitorul arată ce este mintea omului, cum se îmbolnăvește, cum este tămăduită. Mai vorbește și despre patimi și felul în care ele se vindecă; despre mișcările sufletului omenesc, ce pot fi firești, împotriva firii și mai presus de fire. El leagă dragostea de nepătimire. Am înțeles și că dragostea este „vlăstarul nepătimirii”; este „foc al nepătimirii”, cum spune Sfântul Ioan Sinaitul. Pentru ca cineva să poată ajunge la dragostea dumnezeiască trebuie mai întâi să fie tămăduit. Căci, pe de o parte, este dragostea ce caută ale sale, adică egoismul, iar pe de altă parte, dragostea care „nu caută ale sale”, întreaga strădanie a Bisericii stă în a-l duce pe om de la dragostea egoistă și utilitaristă la dragostea jertfelnică. Dar aceasta presupune vindecarea omului.

Mai târziu m-am ocupat în special de *Filocalie*. După cum se știe, *Filocalia*, culegerea mai multor lucrări ale Părinților trezvitori, este o scriere a Bisericii, compilată, în forma sa finală, de Sfântul Nicodim Aghioritul și de fostul episcop al Corintului, Macarie Notaras. Ea poartă subtitlul: „în care, cu ajutorul moraliceștii filozofii a făptuirii și vederii dumnezeiești, mintea este curățită, luminată și desăvârșită”. Acolo am văzut că toate textele trimit la vindecare. Ele vor besc despre felul în care mintea omului se îmbolnăvește și cum este ea tămăduită.

Ca student, am citit foarte mult și am continuat studierea Sfântului Grigorie Palama, marele isihast atonit, pe care Predania l-a numit teolog, așezându-l între cei patru mari teologi ai Bisericii, alături de Sfântul Ioan Teologul, Sfântul Grigorie Teologul și Sfântul Simeon Noul Teolog. În disputa cu Varlaam am întrezărit calea care trebuie urmată pentru a teologhisi în chip mântuitor. El vorbește de sfânta isihie sau liniștire și de meșteșugul isihiei, subliniind că este singurul meșteșug vindecător care duce la vederea Luminii celei necreate, urmată de cunoașterea lui Dumnezeu și de mântuirea omului. Omiliile sale, cele mai multe ținute pentru obștea credincioșilor săi din Tesalonic, sunt uimitoare. Vorbește acolo despre odihna (Sâmbăta) lui Dumnezeu și a omului, despre tămăduirea patimilor, rugăciunea minții, vederea Luminii celei necreate etc.

L-am studiat îndelung și pe Sfântul Grigorie Teologul. Opera sa m-a făcut să-mi dau seama că teologi ai Bisericii trebuie numiți „cei care au ajuns la vederea lui Dumnezeu” (*theoria*), cei care mai înainte și-au curățit inima de patimi sau, cel puțin, se străduiesc să se curețe de ele. Vorbind de A Doua Venire, el scrie că Dumnezeu însuși va fi „lumină pentru cei cu mintea curățită”; ba chiar mai mult, „după curăția lor”. Aceasta este ceea ce numim împărăția Cerurilor. Iar Dumnezeu însuși va fi „întuneric celor care și-au orbit puterea înțelegătoare”; și chiar mai mult, „pe măsura orbirii lor”. El chiar numește întunericul acesta „înstrăinare de Dumnezeu”. Deci mi-a devenit limpede că preotul nu „dă bilete” pentru ca omul să intre în Rai, ci îl tămăduiește, astfel ca Dumnezeu să se facă pentru el lumină - și aceasta este împărăția Cerurilor - iar nu întuneric, adică iad și înstrăinare.

Îngăduiți-mi să spun că mi-am dat seama de toate aceste lucruri nu doar prin studierea cărților patristice. Pe de o parte, am întâlnit părinți duhovnicești plini de har - „preschimbați” de harul lui Dumnezeu - și prin ei am putut înțelege scrierile patristice; pe de altă parte, prin experiența mea pastorală. Ca duhovnic, văd zilnic cum, pe lângă spovedanie, este nevoie și de tămăduire. Mulți se spovedesc, dar nu se tămăduiesc. Este nevoie de un meșteșug aparte, astfel ca omul să se poată vindeca de patimi.

Toate aceste lucruri (și încă multe altele pe care nu le pot aminti aici) m-au făcut să cred că trebuie să privim Ortodoxia ca pe un tratament și o știință a vindecării.

Ortodoxia este tiin a vindec rii

- Pot să vă întrerup ? - întrebă Athanasie. Am ascultat analiza cu mare interes și nu aș vrea să vă contrazic. Respect cercetările dumneavoastră asupra acestui aspect delicat al vieții duhovnicești. Însă mi se pare că folosirea anumitor termeni este ușor supărătoare. De pildă, ați spus mai întâi că Ortodoxia îl vindecă pe om, iar apoi ați tras concluzia că este o „știință a vindecării”. Nu înțeleg cuvântul „știință”. Ce legătură are Ortodoxia cu știința ? Ca om de știință, socotesc că știința formulează enunțuri conceptuale și face cercetări la nivelul omului. Cum putem susține că Ortodoxia este o știință a vindecării ?

- Îmi place punctul dumneavoastră de vedere. Nu neg că mulți au venit la mine cu aceleași gânduri după publicarea cărții mele. Cred totuși că nu este o problemă esențială. Folosesc cuvântul *tiin* (*episti-mi*) în sensul lui original, derivat de la verbul *epista-mai* care înseamnă *a cunoa te întocmai*. Deci *tiin* înseamnă aici metoda corectă pe care o folosim spre a ne tămădui. Medicina se numește și ea știință, întrucât cunoaște calea prin care trupul omului este tămăduit. Dacă acceptăm că Ortodoxia îl tămăduiește pe om, atunci cred că avem dreptul să susținem că este și o știință, deoarece cunoaște calea adevărată prin care omul se tămăduiește. Nu cred că acceptarea acestui fapt ridică vreo problemă.

- Asta este limpede, răspunse Athanasie, și pot să înțeleg. Dar aveți atestări patristice pentru acest fel de a vedea lucrurile ? Cu alte cuvinte, folosesc Părinții acest termen ?

- Problema nu este dacă Părinții folosesc termenul, ci dacă noi putem să-l folosim, dacă Biserica într-adevăr cunoaște calea adevărată a tămăduirii omului, deci dacă termenul are un temei. Ce vrea să spună termenul ? Aici este problema. Sfinții Părinți ai Bisericii n-au șovăit să folosească termeni care nu se aflau în Sfânta Scriptură, spre a înfățișa adevărul pe care îl are Biserica. De pildă, Părinții din veacul al IV-lea aplicau termenul *deofiin* (având aceeași esență) lui Hristos și spuneau că Hristos are aceeași esență cu Tatăl. Câțiva conservatori au reacționat, spunând că termenul este nescriptural, adică nu e pomenit în Sfânta Scriptură și deci nu-l putem folosi. Ei i-au învinovățit pe Părinți și pentru că termenul fusese folosit mai înainte de către eretici - Pavel din Samosata îl folosisese, deși cu alt înțeles. El identifica deoființimea cu identitatea ipostasurilor. Sfinții Părinți, socotind că este drept să adopte termenul, îl desprind de înțelesul identității ipostasurilor și arată că persoanele Sfintei Treimi au aceeași ființă sau esență, însă ipostasuri aparte. Astfel ei au statornicit că persoanele Sfintei Treimi au ființă sau esență de obște și existență aparte. Iar când au folosit termenul *ipostas*, l-au definit ca esență cu însușiri. La fel au făcut și cu termenul *persoan*. Deși, în vremea lor, *persoan* avea înțelesul de înfățișare exterioară sau mască și slujea în chip desăvârșit învățaturii eretice a lui Savellie, Părinții au identificat persoana cu ipostasul, au adoptat termenul, i-au dat conținut ontologic și l-au aplicat persoanelor Sfintei Treimi. Deci problema este întreaga atmosferă pe care o poartă cuvintele, iar nu cuvintele în sine.

Dar în ceea ce privește subiectul aflat în discuție, aș putea spune că Sfinții Părinți folosesc și ei termenul *tiin*. Am analizat aceasta în cartea mea. Aș vrea totuși să prezint un pasaj deosebit de la Sfântul Grigorie Teologul: „Cu adevărat meșteșug mai presus de toate meșteșugurile și *tiin mai presus de toate tiin ele* îmi pare a fi călăuzirea omului, făptura cea mai îndărătnică și cea mai felurită”. Sfântul Dionisie Areopagitul folosește de mai multe ori termenul *tiin*, chiar pentru starea vederii dumnezeiești (*theoria*). Vorbind despre un teolog ce cunoștea lucrurile dumnezeiești, el scrie: „Era în chip înțelept și *tiin ific* încercat în lucrurile dumnezeiești”. Sfântul Grigorie al

Nyssei vorbește și el de mai multe ori despre îngrijirea terapeutică și meșteșugul vindecării. Și, bineînțeles, acela care știe adevărata metodă de vindecare poate fi numit om de știință (terapeut).

Credin a ortodox este legat de t m duire

- Eu cred, spuse Vasile, un om cu principii conservatoare, că trebuie să vorbim cu precauție despre asemenea lucruri. Sunt și eu de acord că trebuie să ne tămăduim trăind în Biserică; dar nu credeți că există primejdia să tăgăduim temelia Ortodoxiei, care este credința ? Când susținem că Ortodoxia este un tratament vindecător și o știință, nu credeți că există primejdia să trecem cu vederea credința ?

- Se poate să apară unele primejdii. Depinde cum privim tămăduirea și cum privim credința. Cred că ar trebui să mă explic. Prin tămăduire, mulți înțeleg for mularea caracterului și comportamentului social, adică plasează tămăduirea într-o atmosferă moralizatoare. Ne ducem la preot și spunem: „Părinte, am furat”. Iar el răspunde: „Pe viitor să nu mai furi...” E și acesta un procedeu. Dar tratamentul vindecător al Bisericii nu se isprăvește aici. Sau, iarăși, mulți încearcă să devină buni nefăcând păcate în chip exterior, având virtuți, însă disprețuiesc Predania ortodoxă.

- Deci cu alte cuvinte, ce este tămăduirea ? Cum o înțelegeți ?

- O să ajungem și la tămăduire. Dar vă rog: să nu schimbăm subiectul. Discutam dacă se poate accepta sau nu folosirea expresiei „Ortodoxia este un tratament vindecător și o știință”. Deci când vorbim de tămăduire, însă desprinzând-o de Descoperirea dumnezeiască și de Predania ortodoxă, riscăm, desigur, să o schimbăm. Și mai este o primejdie care pândește peste tot. Este posibil să vorbim despre credință în chip cu totul abstract; să înțelegem prin ea câteva principii raționale și obiective pe care trebuie să le primim în mod logic, crezând că aceasta este mântuirea. Astfel trăiesc teologii care lucrează în chip intelectual și de aceea atâția oameni vorbesc astăzi despre teologia academică. După părerea mea, tratamentul nu se poate desprinde de credința ortodoxă, căci unul presupune existența celeilalte. Aș vrea să analizez ceva mai mult aceste lucruri.

Termenul *ortodoxie* este alcătuit din două cuvinte: *orthi* (adevărat, drept) și *doxa*. *Doxa* înseamnă credința, învățătura și slavă. Cele două cuvinte se leagă strâns unul cu celălalt. Dreapta învățătură despre Dumnezeu înseamnă adevărată și dreaptă slăvire a lui Dumnezeu. Căci dacă Dumnezeu este abstract, atunci rugăciunea către acel Dumnezeu este abstractă. Dacă Dumnezeu este personal, atunci rugăciunea dobândește un chip personal. Dumnezeu a descoperit adevărata credință, adevărata învățătură. Spunem deci că învățătura despre Dumnezeu și toate cele ce țin de mântuirea omului sunt Descoperirea lui Dumnezeu, iar nu descoperire omenească.

Totuși Dumnezeu a descoperit adevărul unui popor care fusese pregătit. Iuda, fratele Domnului, fă-țișează acest lucru foarte bine, spunând: „Rugându-vă să stați vitejește pentru credința aceea care odată s-a dat sfinților” (Iuda 1, 3)- în acest loc, ca și în multe altele asemănătoare, este vădit că Dumnezeu Se descoperă pe Sine sfinților - adică poporului care a ajuns la o anumită treaptă de creștere duhovnicească, ce-l face în stare să poată primi Descoperirea dumnezeiască. Sfinții Apostoli au fost întâi vindecați, apoi au primit Descoperirea. Iar ei au împărtășit Descoperirea fiilor duhovnicești, nu doar prin învățătură, ci în primul rând făcându-i să se nască din nou duhovnicește, în chip tainic. Noi primim dogmele și rânduielile, altfel spus, primim credința descoperită și rămânem în Biserică spre a fi tămăduiți. Căci credința este, pe de o parte, Descoperire dumnezeiască pentru cei curățiți și tămăduiți, iar pe de altă parte, este calea cea dreaptă spre a ajunge la tămăduire, pentru cei care au ales să urmeze „calea”.

Dou feluri de credin

Este vădit, după spusele Sfinților Părinți, că sunt două feluri de credință. Prima este credința rațională, numită credință din auzire, fiind o credință începătoare, credință simplă. A doua este credința întemeiată pe vederea lui Dumnezeu (*theoria*), este credința celor desăvârșiți și care mântuiește pe om. Cele două feluri de credință nu sunt potrivnice una alteia. Prima este începătoare, iar cealaltă este urmarea celei dintâi. Deci noi primim credința Sfinților Părinți ai Bisericii spre a ne

curați inimile de patimi și a urca cu izbândă treptele curățirii. Împlinind aceasta, ajungem la luminarea minții, care este al doilea fel de credință, așa-numita credință întemeiată pe vederea dumnezeiască. Când Adam a fost zidit de Dumnezeu, se afla în starea de luminare a minții. Dar, după cădere, a ajuns pradă feluritelor patimi. Deci acum avem nevoie de dreapta credință spre a ajunge la credința din vedere, adică luminarea minții, iar de acolo la vederea lui Dumnezeu. Prima credință ne deschide calea spre tămăduire, iar a doua este roadă și urmarea tămăduirii omului.

Iacov, fratele Domnului, vorbește despre întâia credință, care are totuși nevoie de fapte spre a-l curați pe om. El spune: „Că precum trupul fără de duh mort este, așa și credința fără de fapte moartă este” (Iacov 2, 26). Atât acceptarea teoretică a credinței din auzire, cât și faptele pe care le cuprinde ne sunt trebuincioase spre a ne curați și a ne vindeca. Apostolul Pavel vorbește despre credința desăvârșită, credință întemeiată pe vederea lui Dumnezeu, atunci când spune: „Socotim dar că prin credință se va îndreptăți omul, fără faptele Legii” (Rom. 3, 28). Mulți creștini cred că Iacov, fratele Domnului, îl contrazice pe Apostolul Pavel. Tâlcuind Epistola Apostolului Pavel către Romani, Luther mai ales a ajuns până acolo încât să vorbească doar despre credință, fără de fapte; el nu cunoștea faptul că Apostolul Pavel vorbea aici de credința din vedere dumnezeiască, ce se află dincolo de faptele Legii. Nu spune că nu este trebuință de faptele Legii. Atât întâia credință, cât și faptele ne sunt trebuitoare spre a trece de treapta curățirii inimii în chip convenit și temeinic. Când aceasta s-a săvârșit, ajungem la luminarea minții, care e arătată de rugăciunea neîncetată a minții. Aceasta este credința din vedere, care înseamnă depășire, iar nu înlăturare a faptelor Legii.

Deci nu văd nici o deosebire între afirmațiile *Ortodoxia este o tiin a vindec rii i un tratament* și *Ortodoxia este credin* . Ele sunt legate una de alta. Desprinderea lor presupune o trăire eretică. Exact același lucru îl putem spune și despre „teologia ortodoxă”.

Teologia ortodox

- Voiam de câțva timp să pun această întrebare și, în sfârșit, am prilejul s-o fac, spuse Constantin. Ați spus adineauri că teologia ruptă de viața Bisericii se poate numi teologie academică. Cum înțelegeți teologia ortodoxă ?

- Cred că ceea ce am spus mai devreme despre credință este valabil și pentru teologie. Căci teologia nu este o știință intelectuală, ci glasul și viața Bisericii. Iar Biserica este târâmul teologiei ortodoxe. Întocmai cum au spus Sfinții Părinți, teologia este rugătoare iar rugăciunea este teologie. Când vorbim despre teologie ortodoxă, nu ne gândim la o simplă istorie a teologiei. Poate fi și acest lucru, dar nu se mărginește la asta în chip absolut. În predania patristică teologii sunt cei care îl văd pe Dumnezeu. Sfântul Grigorie Palama îl mai numește pe Varlaam și teolog, însă spune răspicat că acea teologie intelectuală se deosebește mult de vederea lui Dumnezeu. Teologi, după părerea Sfântului Grigorie Palama, sunt văzătorii de Dumnezeu, îndeosebi cei care urmează întreaga rânduială a Bisericii și ajung la credința desăvârșită -luminarea minții.

Așadar teologia este roadă vindecării omului, dar și calea de a ajunge la tămăduire și a dobândi cunoașterea lui Dumnezeu. Cele pomenite mai înainte despre credință sunt valabile și aici. Părinții învață că vederea lui Dumnezeu este un dar de la Dumnezeu, pe care îl dă când vrea El și cui vrea El. Trebuie să ne rugăm spre a fi curățiți pe dinlăuntru, spre a fi izbăviți de patimi - de fapt, spre a ne preschimba patimile - și pentru ca mintea să ne fie luminată, adică să dobândească rugăciunea minții în inimă. Sfântul Maxim Mărturisitorul spune că izbăvirea de durere și plăcere este semnul că omul a trecut de treapta curățirii; semnul că a ajuns la treapta luminării sau a trecut de ea este izbăvirea de neștiință și de uitarea lui Dumnezeu; iar semnul ajungerii la îndumnezeire este slobozirea de închipuire și de toate înfățișările pe care i le aduce lumea simțurilor. Deci putem să ne rugăm stăruitor:

„Luminează întunericul meu!” Și, dacă Dumnezeu va voi, Se va descoperi pe Sine. Atunci, pe de o parte, vom ști că am fost tămăduiți, iar pe de altă parte, că primim darul teologhisirii, al grăirii de Dumnezeu. De la treapta luminării minții până la treapta vederii dumnezeiești lucrează rugăciunea minții. Vederea lui Dumnezeu poate dura de la câteva clipe până la câteva zile, însă după aceea omul

îndumnezeit se întoarce la starea rugăciunii minții. În starea de contemplare, rugăciunea se întrerupe; și pornește din nou când încetează vederea lui Dumnezeu.

De bună seamă, trebuie spus că sunt mai multe trepte ale vederii lui Dumnezeu. Vederea lui Dumnezeu (*theoria*) începe cu pocăința, se continuă cu rugăciunea minții, ajunge la luminare, este dusă către vederea lui Dumnezeu și apoi către o contemplare statornică. Cu alte cuvinte, poate dura câteva ceasuri sau chiar zile. Deci aş putea spune că teologia ortodoxă este atât roadă tămăduirii, cât și calea ajungerii la tămăduire. Dacă facem din ea o știință academică și doar studiem felurite subiecte bisericești în chip exterior, nu vom reuși să-i ajutăm cu adevărat pe oameni.

- Părinte, am observat până acum, spuse Irina, că folosiți mereu cuvântul *ortodox*. Vorbiți despre Biserica Ortodoxă, tămăduirea ortodoxă, teologia ortodoxă etc. Este oare un cuvânt la modă ? Mulți vorbesc despre ortodoxie, însă probabil că o văd ca pe o ideologie. De ce nu vorbiți de creștinism ?

- Mărturisesc că este o deprindere a mea. Știu că termenul se folosește astăzi fără măsură, ajungând chiar la extrem. Mulți atribuie termenului o conotație ideologică. De bună seamă, sunt de acord că adevăratul creștinism este tot una cu Biserica Ortodoxă. Când vorbim de creștini, ne gândim la ucenicii lui Hristos. Iar când numim pe cineva ucenic al lui Hristos, vrem să spunem că este unit cu Hristos. Mi-a mai reproșat cineva că folosesc mai mult cuvântul Ortodoxie decât cuvântul Biserică. Acea persoană mi-a scris că amândoi termenii - creștinism și ortodoxie - trebuie lăsați deoparte, căci au ajuns a fi o ideologie, și că ar trebui să vorbim despre Biserică. Însă eu i-am răspuns că și cuvântul „Biserică” poate fi folosit la fel de greșit, dacă socotim Biserica o asociație, o instituție...

Deci problema nu este ce terminologie folosim, ci cum o aplicăm. Unul poate vorbi despre creștinism și să-l înțeleagă corect. Altul însă, nu. La fel se poate întâmpla și cu alți termeni. Mulți oameni identifică Biserica cu clerul; alții, cu poporul. După învățătura Sfinților Părinți, mai ales cea a Sfântului Irineu, Biserica este tot una cu Ortodoxia și cu dumnezeiasca Euharistie. Acești trei termeni sunt strâns legați unul cu celălalt. Biserica nu poate fi concepută în afara Ortodoxiei și a dumnezeieștii Euharistii. Ortodoxia nu poate fi concepută afară de Biserică și de dumnezeiasca Euharistie, tot așa cum dumnezeiasca Euharistie nu se poate concepe în afara Bisericii și a Ortodoxiei. Cei trei termeni sunt sinonimi.

Fără a trece cu vederea această realitate, vorbesc despre Ortodoxie nu în chip abstract, ci concret. Fac deosebire între Predania pe care o are Biserica - Trupul adevărat al lui Hristos - și predaniile pe care le au alte denominațiuni. Mulți se numesc astăzi creștini, dar nu toți au aceeași tradiție în ceea ce privește meșteșugul tămăduirii și cunoașterii lui Dumnezeu. Aceasta se vedește și în învățătura dogmatică.

- Părinte, am învățat că deosebirea între Ortodoxie și celelalte denominațiuni ține de dogme. Acum adăugați că deosebirea ține și de metoda de tămăduire. Ce înțelegeți prin asta ? Puteți lămuri păreriile dumneavoastră mai pe larg ?

Deosebirile dintre Ortodoxie i celelalte confesiuni

- Cred că am spus câte ceva despre aceasta mai devreme. Credința și teologhisirea sunt, pe de o parte, roadă tămăduirii, iar pe de altă parte, sunt calea omului spre a ajunge la tămăduire și la vederea lui Dumnezeu, care, fiind părtășie cu Dumnezeu, este totodată și cunoaștere a lui Dumnezeu. Și aceasta este mântuirea omului. Deosebirile dogmatice oglindesc deosebirile corespunzătoare în privința tămăduirii. Sunt cazuri când așa-numiții Uniți par a fi ortodocși, chiar în ceea ce privește dogma purcederii Sfântului Duh. Ei nu adaugă *Filioque* la Mărturisirea de Credință, și totuși se deosebesc în ceea ce privește tratamentul de vindecare. Cred că există două criterii cu ajutorul cărora ne dăm seama că o persoană care a decedat este un ortodox și un sfânt: primul este felul și meșteșugul de tămăduire pe care l-a folosit, iar al doilea, sfintele moaște. Cred că Ortodoxia le împlinește pe amândouă. Cu alte cuvinte, avem atât meșteșugul ortodox de tămăduire, cât și moaștele sfinților îndumnezeiți. Deosebirea se manifestă desigur și în învățătura dogmatică, deoarece, așa cum am pomenit la început, teologia este expresia vieții, este formularea felului de viață al omului.

Privind astfel, dacă cercetăm Ortodoxia în comparație cu denumirea Latină (Catolică - n.red.) și cea Protestantă, vedem de îndată deosebirea. Protestanții nu au nici un fel de tratament de vindecare. Ei socotesc că atâta vreme cât cred în Dumnezeu, se pot mântui. Însă așa cum am arătat deja, credința desăvârșită și care îl mântuiește pe om este cea întemeiată pe vederea dumnezeiască, ce presupune curățirea inimii. Iar aceasta se dobândește primind credința începătoare, care se arată prin lucrările pocăinței; iar lucrările pocăinței sunt toate câte ajută la vindecarea omului. Deci protestanții nu ajung la un tratament vindecător. Metoda de vindecare a latinilor nu este la fel de completă precum cea ortodoxă. Faptul că au ajuns să vorbească despre *Filioque* este rezultatul slăbiciunii lor în stabilirea legăturii între persoană și societate. Astfel, ei nu disting însușirile personale, care sunt nenașterea Tatălui, nașterea Fiului și purcederea Sfântului Duh. Tatăl este cauza zămislirii Fiului și a purcederii Duhului Sfânt. Această slăbiciune și nereușită în privința exprimării dogmei treimice arată inexistența experienței și descoperirii dumnezeiești. Căci acolo unde este vedere a lui Dumnezeu, există și formulare dogmatică limpede.

De pildă, ucenicii lui Hristos pe Muntele Taborului au văzut slava lui Hristos. În același timp, au auzit în chip neauzit și glasul Tatălui - „Acesta este Fiul Meu cel iubit” - și au văzut venirea Duhului Sfânt în nor.

Cum spune Sfântul Grigorie Palama, norul este prezența Duhului Sfânt. Așadar, ucenicii lui Hristos au dobândit cunoașterea Dumnezeului Treimic prin vedere și descoperire dumnezeiască. Lor li s-a descoperit că Dumnezeu este o singură Ființă și trei Ipostasuri. Este ceea ce învață și Sfântul Simeon Noul Teolog care, în ințele sale, susține de mai multe ori că, în timpul vederii luminii celei necreate, omul îndumnezeit primește Descoperirea Dumnezeului Treimic. Sfinții în contemplație nu confundă însușirile ipostatice.

Faptul că tradiția latină a ajuns să confunde însușirile ipostatice și învață că Sfântul Duh purcede ființial și de la Fiul arată neexistența unei teologii trăite nemijlocit. De asemenea, faptul că a ajuns până acolo încât să vorbească despre un har din zidire, înseamnă că nu a avut parte de experiența harului lui Dumnezeu. Căci, atunci când omul ajunge la experiența lui Dumnezeu, își dă foarte bine seama că harul este nezidit. Întrucât nu au ajuns la această trăire, este vădit că nu pot avea o metodă de vindecare adecvată. Și, într-adevăr, în tradiția latină meșteșugul acesta al vindecării - pe care îl aflăm în Ortodoxie - nu există. Nu se vorbește despre minte (*nous*)*; rațiunea nu este deosebită de minte; întunecarea minții nu este socotită o boală și nici luminarea ei nu înseamnă revenirea la starea dintâi. Multe texte latine, foarte răspândite, sunt sentimentale, epuizându-se într-un moralism sterp; în Biserica Ortodoxă există însă o puternică tradiție privitoare la aceste probleme, ceea ce arată adevărata sa metodă de vindecare.

* Cuvântul *nous* are felurite accepții în învățătura patristică. El se referă fie la suflet, fie la inimă, fie chiar la energia sufletului, însă *nous* este, în primul rând, ochiul sufletului, partea cea mai curată a sufletului, atenția cea mai înaltă. Se mai numește și energie noetică (mintală), clar nu se identifică cu rațiunea (*logos*).

O credință își dovedește autenticitatea tocmai prin urmările ei vindecătoare. Dacă tămăduiește, este o credință adevărată; dacă nu, nu este adevărată. Aceasta se aplică și științei medicale. Doctorul adevărat este acela care știe cum să tămăduiască și aduce vindecarea; șarlatanul nu poate aduce vindecare. La fel este și cu sufletul. Din această pricină cred că deosebirea Predaniei ortodoxe atât de cea latină, cât și de confesiunile protestante se vede mai întâi în felul tămăduirii. Deosebirea în tămăduire este urmarea deosebirilor dogmatice. Dogmele nu sunt filozofie; și nici teologia nu este filozofie.

Teologia nu este filozofie

- Știți, mă întrerupse Athanasie, m-am ocupat mult de filozofie. Am citit o mulțime de cărți despre aceste lucruri și am văzut că creștinismul a avut multă legătură cu filozofia și a dezvoltat-o chiar. De exemplu, Sfântul Vasile cel Mare, care a studiat filozofia - la fel ca și alți Sfinți Părinți - a dezvoltat și mai mult filozofia *persoanei* în vremea sa. Până atunci, *persoana* fusese un concept abstract. Din vremea Sfântului Vasile ea a dobândit caracter ontologic. Am citit că, în învățătura

Părinților Capadocieni, *persoana* nu este un atribut al existenței, ci ceea ce face ca existentul să fie cu adevărat existent. De asemenea, *persoana* nu este suficientă sieși, ci este făcută să ajungă până la Cel ce Este, la Dumnezeu. Dacă astăzi suntem în stare să vorbim despre persoană și personalitate, datorăm aceasta teologiei patristice. Deci cum puteți spune că teologia ortodoxă nu este și filozofie ?

- Întrebarea dumneavoastră este cu totul îndreptățită. Aș vrea să spun că îmi place mult convorbirea noastră și mai ales felul în care se desfășoară. De obicei țipăm, ne enervăm, ne supărăm și nu putem sta de vorbă calm și serios; însă aici nu se întâmplă așa. Trebuie să dau câteva explicații și să aduc unele clarificări necesare asupra poziției mele. De fapt, am mai auzit păreri similare, și de aceea îmi face mare plăcere să explic exact ce anume înțeleg atunci când spun că ortodoxia și teologia nu sunt filozofie.

Întâi de toate, trebuie să lămuresc ceea ce am spus mai devreme, că teologia ortodoxă este în primul și în primul rând experiență, Descoperire. Dumnezeu Se descoperă pe Sine celor vrednici de această descoperire. Iar aceia care au și alte daruri devin teologi ai Bisericii. Sfântul Grigorie Teologul a spus în chip de cugetare că Părinții Bisericii nu teologhesc în felul lui Aristotel, ci în felul Apostolilor. Înseamnă că ei nu teologhesc în chip raționalist, ci în felul în care teologhiseau Sfinții Apostoli, care erau pescari. Însă atunci când au primit Duhul Sfânt, s-au dovedit a fi adevărați teologi ai Bisericii. Deci teologia este experiență.

Tocmai acest aspect arată deosebirea între filozofie și teologie. Filozofia este odrasla rațiunii omenești - adică rațiunea și silogismele definesc expresia și formularea conceptelor - pe când teologia este roadă Descoperirii lui Dumnezeu, făcută inimii curățite a omului. Descoperirea este primită întâi de către inimă, iar apoi rațiunea o formulează. Deosebirea se vede în chip grăitor într-un loc din Proorocul Isaia și în tâlcuirea pe care i-o dă Sfântul Ioan Gură de Aur. Proorocul Isaia scrie: „Iată stăpânul Domnul Savaot va lepăda din Iudeea și din Ierusalim pre cel tare și pre cea tare... pre judecător și pre prooroc și pre prezicător" (Isaia 3, 1-2). Aici se face o deosebire clară între prooroc și prezicător. Sfântul Ioan Gură de Aur spune: „Prezicătorul, prin marea sa dibăcie, prevestește cele ce se pot întâmpla, folosindu-se de experiența sa practică". Și continuă spunând că una este speculația și altceva proorocia. Proorocul vorbește în Duhul Sfânt, „nepunând nimic de la sine"; pe când prezicătorul sau gânditorul își folosește inteligența. Deci este la fel de mare deosebirea între prooroc și gânditor, „cât este de mare deosebirea între înțelepciunea omenească și harul dumnezeiesc". În graiul Sfintei Scripturi, proorocul și teologul sunt una. Se vedește deci că este o deosebire uriașă între un teolog și un filozof, prin urmare și între teologie și filozofie. Deși au studiat filozofia vremii lor, Părinții Bisericii au urmat totuși o metodă diferită spre a dobândi cunoașterea lui Dumnezeu. Iar metoda a fost cea isihastă.

O deosebire grăitoare între eretici și ortodocși a fost și încă este faptul că ereticii foloseau filozofia spre a înfățișa problemele de credință, pe când Sfinții Părinți au folosit Descoperirea dumnezeiască, aceasta fiind roadă isihiei în toată plinătatea ei. Dacă studiem cu băgare de seamă istoria bisericească, vedem limpede că, în domeniul bisericesc, cele două tradiții au existat întotdeauna. O tradiție era filozofică, întemeiată pe rațiune, fiind înfățișată de toți ereticii care au încercat să-L tâlcuiască pe Dumnezeu cu mintea proprie. Cealaltă tradiție era isihastă, iar Sfinții Părinți se cuprind în ea.

Să luăm un exemplu simplu. Ereticii au încercat mereu să rezolve problema felului în care Dumnezeu, Care este unul, poate fi în același timp trei. Pentru filozofie lucrul era de neînțeles. Deci încercând să rezolve problema, Savellie vorbește despre un Dumnezeu cu trei moduri de manifestare: adică același Dumnezeu apare ca Tatăl în Vechiul Legământ, ca Fiul în Noul Legământ și ca Sfântul Duh în viața Bisericii, însă în acest fel desființa modul de existență personală a fiecărei Persoane a Sfintei Treimi. Sfinții Părinți aveau descoperirea și experiența faptului că Dumnezeu este unul, dar și treimic. Ei și-au exprimat experiența păstrând termenii folosiți de eretici, după ce mai întâi i-au curățat și le-au dat alt conținut. De altfel, ei au folosit limbajul apofatic spre a dovedi neputința gândirii de a-L cuprinde și a-L înfățișa pe Dumnezeu. Această teologie apofatică este „Golgota" și „crucea" cunoașterii omenești, dar și a rațiunii umane.

Vorbind despre felul în care Dumnezeu este unul și întreit, Sfântul Maxim Mărturisitorul spune: „Dumnezeu este împărțit, dar neîmpărțibil... El este unit în chip împărțibil". Și apoi încheie

spunând: „Din această pricină, atât împărțirea, cât și unirea sunt un paradox”. Sfântul Thalassie scrie același lucru: „Monada mișcându-se către triadă rămâne monadă; iar triada adusă din nou la monadă rămâne triadă; ceea ce este un paradox”. Cum poate fi o astfel de Descoperire formulată în chip filozofic și înțeleasă intelectual ? Se pot folosi termeni filozofici pentru formularea ei, totuși ea nu poate fi înțeleasă intelectual. Încă o dată Părinții au dat de rușine judecata omenească și au trecut dincolo de filozofie prin teologia apofatică și exprimarea apofatică. Sfântul Grigorie Teologul spune în chip grăitor: „Pre Dumnezeu este cu neputință a-L tâlcui și încă mai cu neputință a-L gândi”. După o astfel de afirmație, cum ar mai fi cu putință omului să-L exprime și să-L conceapă pe Dumnezeu ? Nu mai rămâne loc de speculații dialectice. Sfântul Grigorie Palama învață că nu putem face speculații dialectice despre Dumnezeu, putem avea doar postulate primite prin Descoperire. Toți Sfinții Părinți critică filozofia vremii lor și o resping. Sfântul Vasile cel Mare se leapădă de filozofie și deplânge timpul pierdut cu dobândirea înțelepciunii lumești.

Ceea ce ați pomenit mai înainte despre termenul *persoan* este adevărat. Sfinții Părinți l-au adoptat, i-au dat ontologie, identificându-l cu termenul *ipostas* și, firește, cu Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Însă, făcând aceasta, nu filozofau, nici nu încurajau filozofia. De altfel, exemplul dezvăluie neputința filozofiei de a-L tâlcui pe Dumnezeu. Pentru aceasta era nevoie de o altă poziție privilegiată. Sfinții Părinți - trebuie limpezit din nou - nu lucrau filozofic, socotindu-se filozofi, ci aveau trăire pe care apoi o înfățișau în termenii vremii lor, umplându-i cu o nouă viață. Și nu au făcut-o pentru că ar fi fost necesar credinței, ci fiindcă apăruseră ereticii care încercau să strice credința.

Primii creștini știau foarte bine că în Vechiul Legământ există Dumnezeu descoperit (Iahve), care este Cuvântul dinainte de întrupare, și Dumnezeu ascuns (Elohim). De asemenea, trăiau prezența Duhului Atotsfânt. Nu era loc de confuzie. În drumul său spre Damasc, Apostolul Pavel a primit marea descoperire că Dumnezeu Vechiului Legământ este Iisus și astfel, fiind în starea de vedere dumnezeiască, a identificat pe Iahve din Vechiul Legământ cu Hristos pe Care-L prigonea. Mai târziu, gnosticii au susținut că Dumnezeu Care se înfățișează în Vechiul Legământ, Care a zidit lumea, este un Dumnezeu inferior. Spre a respinge învățăturile eretice, monarhienii au ajuns să susțină că nu există Dumnezeu superior sau inferior: Dumnezeu este unul, o singură ființă și un singur ipostas. În acest caz, spre a răspunde ereticilor mo-narhieni care au formulat o astfel de învățătură întemeiată pe propria judecată, Sfinții Părinți au spus că Dumnezeu este o ființă și trei ipostasuri - trei persoane. Nu au făcut-o spre a face să înainteze filozofia vremii lor sau pentru că erau filozofi, ci, teologi fiind, voiau să înlăture marea ispită de care era pândită filozofia. Astfel au răspuns filozofiei. Nu erau filozofi, așa cum nu erau nici psihologi, sociologi sau chiar moraliști etc. Erau Părinți ai Bisericii, adevărați păstori, care păstoreau în chip teologic și teologhiseau pastoral.

Ortodoxie i psihologie

- Cred că este rândul meu să întreb, spuse Constantin, care pe vremuri se ocupase mult de psihologie. Nu m-am ocupat de teologie sau de filozofie, dar am avut mult de-a face cu psihologia. La început, când ați pomenit că creștinismul este o știință a vindecării și un tratament care vindecă sufletul omului, am fost entuziasmat. V-am urmărit cu mult interes, deoarece cred că astfel creștinismul, și mai ales Ortodoxia, îl poate ajuta pe omul zilelor noastre. Astăzi psihologia și psihiatria s-au dezvoltat extrem de mult, căci s-a dovedit că omul suferă de boli psihice. Am fost însă uimit să aud că, așa cum nu erau filozofi, Părinții nu erau nici psihologi. Aș vrea deci să vă argumentați poziția.

- Nu cred că este prea greu de susținut acest punct de vedere. Subiectul este foarte simplu. Sfinții Părinți erau Sfinți. Sfințenia nu are un înțeles moral, ci ontologic. Se numesc Sfinți „datorită Celui Sfânt de Care se împărtășesc”. Dumnezeu cel Sfânt dăruiește oamenilor energia Sa cea necreată și îi sfințește. El sălășluiește cu adevărat în om prin har și astfel omul se face sălaș al Sfântului Dumnezeu Treimic, templu viu al lui Dumnezeu. Apostolul Pavel împarte oamenii în trei categorii. Oamenii trupești sunt cei lipsiți de Sfântul Duh, cei care trăiesc potrivit firii. Oamenii sufletești sunt și ei oameni trupești, neavând nici ei pe Duhul Sfânt, dar trăind potrivit firii, adică au

virtuți, însă virtuțile firești. Ei sunt oameni buni, milostivi, înfrânați, cu dragoste firească etc. Totuși nu sunt Sfinți, căci nu s-au făcut sălașuri ale Duhului Sfânt. Prin urmare, nu pot ajunge la părtășia cu îndumnezeitoarea energie a lui Dumnezeu. Sfântul Grigorie Palama scrie: „Dacă Dumnezeu nu lucrează în noi, tot lucrul nostru păcat este”. Oamenii duhovnicești sunt cei care lucrează îndemnați de Duhul Sfânt, „prin înfiere și prin cunoaștere și contemplare”. Apostolul Pavel spune răspicat: „Iar omul cel sufletească nu primește cele ce sunt ale Duhului lui Dumnezeu; că nebunie sunt lui și nu le poate înțelege, căci duhovnicește se judecă. Iar cel duhovnicesc le judecă toate, iar el de nimeni nu se judecă” (1 Cor. 2, 14-15).

Psihologia este o știință modernă, un vlăstar al creștinismului apusean. În marea lor pustiire și lipsă de speranță, oamenii au descoperit psihologia, tocmai fiindcă „Bisericiile” din Apus au pierdut predania isihastă a Bisericii. Însă în învățătura patristică se spun o mulțime de lucruri despre suflet, despre boala și tratarea lui. Noi, ortodocșii, nu suntem copleșiți de descoperirea și progresul psihologiei. Monahii care au purces la tămăduirea sufletului știu foarte bine cum se înfățișează patimile, cum lucrează diavolul și cum pătrunde în inimă harul lui Dumnezeu. În cartea mea *Convorbiri despre Psihoterapia ortodoxă* există un capitol anume despre acest subiect pe care îl analizează. Deosebirea între psihologie și tămăduirea ortodoxă a sufletului - sau mai curând între psihoterapia umanistă și cea ortodoxă - este și ea scoasă în evidență. Aș putea să subliniez aici punctele principale.

În psihologie, sufletul nu este după chipul lui Dumnezeu, ca în teologia ortodoxă, ci este o simplă funcție a trupului. Din această pricină vorbim despre o *psihologie fără suflet*. În psihologia contemporană sufletul nu are conținut ontologic. Iar când psihologia vorbește despre îmbolnăvirea sufletului, înțelege doar dezechilibrul psihologic al omului sau feluritele experiențe traumatice din viața sa de până atunci. Însă în teologia ortodoxă boala constă în întunecarea minții.

De asemenea, în psihologia umanistă, terapia este echilibrarea puterilor lăuntrice ale sufletului; pe când în teologia ortodoxă, terapia este legată de unirea omului cu Dumnezeu, de vederea lui Dumnezeu și de ajungerea la îndumnezeire, care este tot una cu vederea lui Dumnezeu. Metoda terapeutică a psihologiei antropocentrice este clar diferită de cea a psihoterapiei ortodoxe. De altfel, psihologia antropocentrică nu poate distinge între energiile cele create și cele necreate - cu alte cuvinte, dacă boala se datorează epuizării sau posesiunii - și nici nu acceptă lucrările harului necreat. Ea atribuie totul unui singur factor. Psihologia nu crede în existența diavolului și neagă în cea mai mare parte lucrările harului necreat al lui Dumnezeu.

- A vorbi despre psihoterapie ortodoxă nu stârnește însă confuzie ? Au folosit Părinții termenul acesta ?

- În toate scrierile patristice se vorbește de tămăduirea sufletului. Fie că spunem tămăduirea sufletului, fie psihoterapie, este unul și același lucru. Problema este să vedem dacă Părinții vorbesc despre tămăduirea sufletului; și, în continuare, care este antropologia și soteriologia Părinților. Aici se află adevărul. Oricum, faptul că așezăm după *psihoterapie* cuvântul *ortodox* nu face decât să o diferențieze de altă psihoterapie.

- Vreți să spuneți că negați cu desăvârșire părerile psihologiei contemporane ? Nu sunt ele de nici un folos ? Punând întrebarea, mă gândesc la un psiholog care pretinde că dacă Părinții ar trăi astăzi, ar folosi de bună seamă principiile psihologiei contemporane. Care este părerea dumneavoastră ?

- Mai întâi, trebuie să subliniez ceea ce am spus mai înainte: descoperirea psihologiei, care a avut loc în Apus, a fost rezultatul deznădejdiei omului occidental, datorate lepădării și disprețuirii întregii predanii trezvitoare a Bisericii. Pentru omul occidental, care se înstrăinase de tradiția isihast-trezvitoare, psihologia a fost o minunăție. Nu este însă și cazul ortodoxului. Dacă Părinții ar fi trăit astăzi, s-ar fi uimit de minunarea omului față de aceste teorii. La fel ca și nevoitorii contemporani, Părinții care cunosc din trăire starea lăuntrică a sufletului, meșteșugurile diavolului și manifestările „omului celui vechi”, ca și energiile harului lui Dumnezeu, socotesc descoperirile psihologiei relativ neinteresante, căci, pentru cel care primește cunoașterea desăvârșită, o cunoaștere mediocră este prea puțin însemnată. Pe cât de mare este deosebirea între înțelepciunea omenească și înțelepciunea dumnezeiască, la fel de mare este și deosebirea între psihoterapia omenească și cea ortodoxă. Când

omul trăiește și experiază dragostea dumnezeiască, ce este desăvârșirea dragostei, „putere unificatoare și cuprinzătoare”, „răpire a minții”, „beție a duhului”, „dor pătrunzător și neîndurat” și o stare de „flămânzire”, cum oare își va abate privirea spre dragostea trupească și necurată, care este un idol și o cădere a dragostei? Părinții din zilele noastre - a căror viață înfățișează întreaga experiență a Bisericii - socotesc și ei ca aproape ne semnificative așa-numitele descoperiri luminate ale psihologiei contemporane.

Acum, revenind la întrebare: Dacă Părinții ar fi trăit astăzi, ar fi acceptat interpretările psihologiei fără a le cerceta, așa cum au făcut cu filozofia ? Să lămurim întâi câteva lucruri. Întâi de toate, Părinți există și astăzi; întâlnind asemenea Părinți, mi-am dat seama de reținerile lor față de psihologie. În orice caz, Părinții nu au trăit numai în trecut, ci există și azi. În al doilea rând, Părinții, la vremea lor, nu au primit conceptele filozofiei. Având ei înșiși cunoaștere desăvârșită, mai aveau oare nevoie de cunoașterea filozofilor ? Au folosit doar termeni filozofici, cărora le-au dat înțeles nou și ontologie. Aproape sigur că la fel ar fi făcut și cu psihologia.

Sfântul Grigorie Palama îl critică pe Varlaam pentru a fi adus tâlcuiri psihologice vieții duhovnicești. Mulți alți Părinți au avut aceeași atitudine. Noi nu încercăm să pătrundem în așa-numitul subconștient pe cont propriu, cu ajutorul rațiunii, căci aceasta poate duce la schizofrenie. Metoda noastră este următoarea: fără a ne lăsa atrași în autoanalize istovitoare, încercăm să ținem poruncile lui Hristos în viața noastră. Încercând să ținem poruncile, vechiul nostru sine cu patimile sale se dezvăluie. Urmează apoi strădania vindecării de patimi. În paralel, încercăm să ne păstrăm mintea fără mândrie și fără de vicleșug și astfel ea ajunge să deosebească gândul bun de cel de la diavolul. Ne străduim într-o trezvie și astfel mintea poate deosebi gândurile, cum spune Sfântul Diadoh al Foticeii; ea adună gândurile dumezeiești în vistieria ținerii de minte, lepădând în același timp pe „cele întunecate și drăcești”. Și, în această atmosferă, adevărata pocăință se face lucrătoare.

Desigur, prin economie acceptăm unele păreri ale psihologiei și psihoterapiei contemporane, în două situații. Primul caz cuprinde oamenii al căror sistem nervos a fost vătămat din felurite pricini - suprasolicitare psihică sau mintală - și care au acum serioase probleme psihice. Al doilea caz este cel al oamenilor care, în mod voit, nu au nici o legătură cu Biserica și cu tainele ei. Cred că aceștia pot fi ajutați de psihologia și psihoterapia modernă, astfel încât să nu ajungă într-o stare irecuperabilă. Psihologia poate acționa ca un calmant care să le aducă ușurare în înspăimântătoarea temniță a deznădejdiei în care se află.

Mai sunt și oameni care se spovedesc, sunt legați de un duhovnic, dar acesta nu are tăria și cunoașterea vieții duhovnicești spre a-i ajuta. Căci nu trebuie să ne ascundem de realitate. Din nefericire, indiferența oamenilor față de spovedanie și nepriceperea multor duhovnici, care nu cunosc meșteșugul de vindecare al Bisericii, îi fac pe mulți oameni să ajungă la psihiatru, însă, repet, omul este zidit după chipul lui Dumnezeu și trebuie să ajungă la asemănarea cu El. Aceasta este, pot spune, ținta finală și entelehia mistică a omului. Atâta vreme cât tânjirea sa nu este împlinită și omul rămâne departe de Dumnezeu, el suferă tot mai mult. Câtă vreme nu-și împlinește rostul său adânc pe pământ, adică părtășia cu Dumnezeu, oricât ar fi de eficiente tratamentele medicamentoase și psihanalizele la care se supune, omul rămâne mereu cu o nostalgie și o căutare tragică. Noi nu căutăm doar echilibrul psihologic, ci și împlinirea vieții. Nu dorim doar să ne sporim simțămintele religioase, ci să dobândim plinătatea vieții - *pleroma*. Când vom analiza mai pe larg felul în care tâlcuiește Biserica Ortodoxă tămăduirea sufletului, vom fi în stare să înțelegem deosebirea între psihoterapia antropocentrică și cea teocentrică. Deci subiectul nu este închis, ci rămâne deschis discuțiilor ulterioare.

Teologie i religie

- Aș vrea să pun o întrebare, spuse Părintele Filip. Tocmai eu, care v-am invitat aici să stăm de vorbă, am tăcut cel mai mult. Sunt foarte mulțumit, desigur, că frații mei duhovnicești, prin întrebările lor, au ridicat convorbirea la acest nivel duhovnicesc și au dat prilej lămuririi atâtor aspecte legate de psihoterapie. Și deoarece tocmai mi-ați dat prilejul, aș dori să vă adresez o întrebare pe care voiam s-o pun de la început. Ați spus mai înainte că, trăind în Biserică, nu căutăm doar să ne

sporim simțămintele religioase, ci împlinirea vieții. Mai mult, în cartea dumneavoastră ați scris că creștinismul nu este o religie, în înțelesul de azi al religiilor. Puteți lămuri aceste lucruri ?

- Creștinismul nu este o religie. Întrucât v-ați referit la cartea mea *Psihoterapia ortodoxă*, aş vrea să vă amintesc că am analizat acolo ce înțelegem astăzi prin religie. În primul rând, prin religie înțelegem o anumită teorie care ne îngăduie să trecem dincolo de zidul care ne desparte de Dumnezeu, înduplecând astfel pe Dumnezeu. De asemenea, adeseori vorbim despre religie ca fiind născocirea omului: Dumnezeu a fost creat de om, întrucât se simțea slab și însingurat în univers. Deci avea nevoie de un Dumnezeu puternic, Care să-l ocrotească în slăbiciunea sa. Mai mult, se socotește că prin religie ne asigurăm viitorul, astfel încât să fim fericiți în viața viitoare. Sau, în sfârșit, religia înseamnă satisfacerea simțămintelor noastre religioase.

Însă nici una din definiții nu se potrivește Ortodoxiei. Creștinismul se numește și este Biserică, adică adevăratul Trup al lui Hristos, ce îl are drept cap pe Hristos însuși. Biserica este unitatea tuturor lumilor, cea pământească și cea cerească, a îngerilor și oamenilor, a celor morți și a celor vii. Noi dobândim adevărata părtășie cu Dumnezeu, participăm la energia cea necreată a lui Dumnezeu. Dumnezeu nu este izolat în cer, cârmuind istoria de acolo, ci cârmuiește lumea cu energiile Sale cele nezidite, adică prin energia Sa necreată și chivernisitoare. Noi nu încercăm să potolim mânia lui Dumnezeu, ci să ne vindecăm, astfel ca vederea lui Dumnezeu să ni se facă lumină, și nu foc. Mai mult, în Biserică experimentăm viața veșnică încă de acum. Nu așteptăm doar viața ce va să vie, ci ne bucurăm de ea încă de pe acum. După învățătura Părinților, împărăția lui Dumnezeu nu este viața de după moarte, ci părtășia cu Dumnezeu, vederea Luminii celei necreate.

Putem spune totuși că Ortodoxia este o religie, fiindcă vorbește despre Dumnezeu și încearcă să-l în-dumnezeiască pe om, să-l aducă la unire și părtășie personală cu Dumnezeu. De asemenea, putem chiar să numim Ortodoxia religie, pentru că în Biserică sunt mulți creștini care se află într-o stare duhovnicească „infantilă” și îl înțeleg pe Dumnezeu la fel ca celelalte religii. Biserica îi primește atât pe cei din categoria robilor, cât și pe cei din categoria năimiților, ca fiind pe treptele începătoare în viața duhovnicească. Biserica se străduiește să-l facă pe om desăvârșit, să-l aducă la starea de a face voia lui Dumnezeu nu pentru a scăpa de iad, nu pentru a se bucura ele Rai, ci numai din iubire de Dumnezeu.

Cred că putem încheia spunând că Ortodoxia este o știință a vindecării și un tratament. Ea îl vindecă pe om. Vor mai fi, de bună seamă, unele obiecții și rezerve pe care le vom discuta mai târziu. Personal, eu nu am nici o rezervă. Cred cu tărie că putem privi Ortodoxia ca pe un tratament vindecător și ca pe o știință. Acesta e singurul temei ca Ortodoxia să aibă credința adevărată, reală și nestricată.

2. Boala sufletului

- Mă interesează foarte mult subiectul îmbolnăvirii sufletului, spuse Constantin. Odinioară m-am ocupat mult de psihologie, deci și eu am păreri greșite despre aceste lucruri. De aceea vreau să aflu învățătura Sfinților Părinți despre boala sufletului.

O idee clară despre Ortodoxie

- Voi încerca cu multă plăcere să răspund întrebării dumneavoastră. Aș vrea întâi să subliniez că există o poziție clară a Sfinților Părinți ai Bisericii în privința faptului că Ortodoxia se deosebește de toate sistemele antropocentrice. Multe religii pot folosi aceleași exprimări, aceiași termeni, dar înțelegerea lor este diferită. De pildă, filozofii stoici vorbeau și ei de nepătimire, dar o înțelegeau altfel decât Ortodoxia. Același lucru este valabil pentru minte, extaz etc. Mulți orientali care aparțin altor religii, de exemplu budismului, vorbesc despre minte, simțul lăuntric etc, însă dau termenilor cu totul alt conținut. Din această pricină, cel care a avut de-a face în trecut cu asemenea teorii - fie că este vorba de psihologie, filozofie sau chiar budism - are mari dificultăți în a reuși să dobândească o concepție clară despre învățătura ortodoxă și poate rămâne nedumerit și încurcat. Am întâlnit oameni care se află într-o înspăimântătoare confuzie asupra acestor lucruri: citesc teologie trezvi-toare și nu

găsesc nici o deosebire față de învățătura budistă, socotind că budiștii și Părinții trezvitori spun aceleași lucruri. Ca să nu mai spun că această cunoaștere omenească, ce pune accentul pe rațiune, cuprinde o oarecare părere de sine pe care Părinții o numesc „bogăție a gândirii” (*plouto tis dianoiās*); ca urmare, omul se umple de mulțumire de sine și întemeiere în sine. Și oriunde se află mulțumire de sine și întemeiere în sine, harul lui Hristos nu mai poate lucra.

- Ce credeți că trebuie făcut în aceste cazuri ? Altfel spus, eu am studiat psihologia și sunt familiarizat cu felurile școli de psihologie, pe temeiul cărora analizez oamenii. Oare nu mai pot să dobândesc o înțelegere clară a Ortodoxiei ? Și dacă este așa, cum pot să scap din această stare îngrozitoare ?

- Întrebarea dumneavoastră este dificilă. Într-adevăr, este o problemă. Însă omul poate fi tămăduit. Există două căi principale de tămăduire.

Una este părăsirea acestei „bogății” a gândirii. Sfântul Nichita Stimatul, vorbind despre sărăcie, susține că ea nu este doar lepădarea de bunurile materialnice, ci și dezicerea de „bogăția” gândirii. De altfel, pot adăuga că sărăcia duhovnicească este lepădarea întregii cunoașteri pe care omul a dobândit-o mai înainte, pe când trăia după trup. Sfântul Thalassie spune că sărăcia mintală este desăvârșita nepătimire, starea în care mintea despățimă este slobozită din temnița simțurilor și a celor care țin de simțuri. Când cineva posedă o astfel de cunoaștere filozofică sau psihologică și se apropie de Biserică, păstrând toate înlăuntrul său, în clipele de mare adâncire lăuntrică poate să ia această cunoaștere drept contemplare mistică. Apoi omul crede că starea sa este descoperirea lui Dumnezeu și astfel prihănește neprihănită și curată învățătura a lui Hristos.

A doua cale de tămăduire este trecerea omului printr-o adâncă pocăință. Pocăința adâncă înseamnă pătrunderea harului necreat al lui Dumnezeu în inima omului; el arde patimile și-l face pe om purtător al dumnezeieștii Descoperiri. Din această pricină, când citim scrierile patristice trebuie să ne desprindem de cunoștințele și ideile trecutului, spre a dobândi o înțelegere clară a Ortodoxiei. Accentuez aceste lucruri, ca să nu faceți paralele cu cunoașterea psihologică ce precumpănește astăzi. Este o mare primejdie a vedea viața duhovnicească dinlăuntrul tâlcuirilor date de sistemele psihologice antropocentrice de astăzi.

- Vă mulțumesc pentru lămurire, spuse Constantin. V-aș ruga, dacă doriți, să analizați pentru noi boala sufletului, ca să ne putem da seama de deosebire.

Sufletul omului

- Pentru a vorbi de boala sufletului, trebuie întâi să vedem ce anume este sufletul, acesta fiind unul din punctele slabe ale multor școli psihologice atunci când vorbesc despre psihoterapie; ele și-au dat seama că nu putem vorbi despre boala și terapia sufletului dacă nu-i dăm acestuia conținut ontologic. De aceea cred că Ortodoxia, cu predania sa trezvitoare, are de jucat un rol însemnat în ziua de azi chiar și în acest caz. Voi încerca să analizez subiectul cât mai simplu.

După învățătura Părinților, omul este după chipul lui Dumnezeu. El nu-și raportează viața la sine, ci la Dumnezeu. Hristos este chipul lui Dumnezeu, cum spune Apostolul Pavel: „Carele este chipul lui Dumnezeu celui nevăzut” (Colos. 1, 15), iar omul este după chipul lui Hristos. Deci omul este chip al chipului. Omul a fost făcut după chipul lui Dumnezeu și trebuie să ajungă la asemănarea cu El. După învățătura Sfântului Maxim Mărturisitorul, chipul lui Dumnezeu înseamnă „să fie și în veci să fie”; iar asemănarea lui Dumnezeu înseamnă „înțelepciune” și „bunătate”. Putem spune că să fie și în veci să fie este chiar firea omului, iar „înțelepciunea” și „bunătatea” țin de „persoana sa”. Deci când sufletul omului nu se mișcă înspre asemănarea lui Dumnezeu - care este îndumnezeire - când nu trăiește în chip dumnezeiesc, când nu are înlăuntrul său lucrarea Duhului Sfânt, atunci este mort. Nu numai că este cuprins de boală, ci este mort. Trebuie să lămuresc faptul că sufletul este zidirea lui Dumnezeu. Toate cele zidite de Dumnezeu au un început și un sfârșit. Totuși Dumnezeu a dorit să zidească și să facă sufletul nemuritor. Astfel că sufletul, muritor din fire, este nemuritor prin har. Este nemuritor pentru că așa dorește Dumnezeu. Prin urmare, nu putem privi sufletul independent de Dumnezeu. Tocmai această afirmație arată deosebirea față de vechile idei filozofice despre suflet, însă și față de pozițiile psihologice moderne.

- Cred, spuse Athanasie, că vechea părere filozofică despre acest subiect, înfățișată de filozofia greacă - dar și de anumiți eretici creștini, mai ales gnostici - era că lumea, și deci omul, este roadă și urmarea căderii lumii celei reale. Aceasta, firește, lămurește ce ați spus mai devreme despre suflet.

- Da, cred că așa este. Mulți eretici au văzut lucrurile asemănător. Însă noi credem că lumea și omul, deci și sufletul omului, sunt lucrarea pozitivă a Dumnezeuului creator. Nu este roadă căderii lumii reale; căci, în acest caz, răul ar fi imanent în creația lumii existente. Dumnezeu a creat sufletul. Sufletul nu este o părțică de dumnezeire, nici suflarea lui Dumnezeu, cum spun unii. Dar, așa cum spune Sfântul Ioan Gură de Aur, pentru că însuflarea lui Dumnezeu este lucrarea Duhului Sfânt, înseamnă că lucrarea Duhului Sfânt a creat sufletul, fără ca ea însăși să se facă suflet. Este important de spus acest lucru, deoarece astfel ne dăm seama că nu putem cerceta sufletul în chip autonom, ci în legătură cu Dumnezeu.

- Aceste adevăruri sunt cele ortodoxe, spuse Părintele Filip, deși puțin cam prea înalte. Cred totuși că ne sunt absolut folositoare spre a înțelege întocmai ce este boala și tămăduirea sufletului. Ați putea, vă rog, să amănunțiți felul în care sufletul omului este chip al Dumnezeuului Treimic ? Căci, întrucât este după chipul lui Dumnezeu, socotesc că are o fire treimică.

- Într-adevăr, Sfântul Grigorie Palama tratează subiectul în scrierile sale. Sfinții Părinți erau în stare să vorbească despre aceste lucruri, nu pentru că studiaseră la vreo școală de psihologie, ci fiindcă, purce-zând la tămăduirea patimilor, au ajuns să cunoască lumea lăuntrică prin luminarea harului dumnezeiesc, învățătura Sfântului Grigorie Palama nu este urmarea speculațiilor, ci a descoperirii Preasfântului Duh, datorată osârdiei sale de a-și vindeca sufletul. Lucrul trebuie lămurit, căci și în Apus se vorbește despre o împărțire treimică a sufletului, iar Augustin a folosit o astfel de argumentație psihologică pentru existența Dumnezeuului Treimic. Însă teologia apuseană a sfârșit în *Filioque*; dimpotrivă, Sfântul Grigorie Palama, experiind unitatea treimică a lui Dumnezeu în sufletul său, a sfârșit prin a respinge pe *Filioque*. Spre a reveni, Sfântul Grigorie Palama învață că, la fel cum Dumnezeu este treimic - Minte, Cuvânt și Duh - la fel și sufletul are fire treimică, adică are minte, cuvânt și duh. Mintea este ceea ce am numi adâncul existenței sufletului; cuvântul purcede din minte iar duhul este „dragostea mintală a omului”.

- Am citit, întrerupse Constantin, că, după învățătura Sfântului Maxim Mărturisitorul, sufletul se împarte între puterea înțelegătoare, puterea poftitoare și puterea irascibilă. Cred că și Sfântul Grigorie Palama vorbește despre aceasta în alt context. Este cu puțință să fie vreo contradicție cu ceea ce ne-ați spus despre treimicitatea sufletului ?

- Sufletul, după părerea Părinților, este și unic și multiplu. Împărțirea sufletului în minte, cuvânt și duh trebuie înțeleasă în chip de pogorământ, nu întocmai cum se înțelege pentru Dumnezeu. Căci, în Dumnezeu, cele trei Persoane sunt deoființă, însă au și ipos-tasuri osebite; pe când în ceea ce privește sufletul -mintea, cuvântul și duhul sunt energii, nu ipostasuri. Însă nu există deosebiri esențiale în ceea ce privește împărțirea sufletului. Depinde de aspectul pe care îl urmărește autorul de fiecare dată. Cercetând sufletul din perspectiva patimilor pe care vrem să le vindecăm, îl împărțim între puterea înțelegătoare, puterea poftitoare și puterea irascibilă. Studiind treimicitatea firii sufletului, vorbim despre putere mintală, putere rațională și putere simțitoare. Și privind sufletul din perspectiva întoarcerii către sine și a înălțării sale către Dumnezeu, vorbim despre minte, cunoaștere și dragoste. În orice caz, fiecare din treimi arată că sufletul este după chipul Dumnezeuului Treimic și nu poate fi vindecat fără El.

- Ați vorbit despre împărțirea sufletului în legătură cu patimile și ați spus că sufletul se împarte între puterea înțelegătoare, puterea poftitoare și puterea irascibilă. Ce patimi corespund fiecărei puteri ?

- Sfinții Părinți învață că patimile necredinței în Dumnezeu, ereziei, mândriei etc. domnesc asupra puterii înțelegătoare; patimile iubirii de desfătare și poftei cresc în puterea poftitoare; în sfârșit, patimile iușimii, mâniei, pizmuirii etc. precumpănesc în puterea irascibilă. În chip deosebit, Sfântul Grigorie Palama învață că iubirea de slavă este vlăstarul părții înțelegătoare a sufletului; iubirea de avuție și zgârcenia sunt vlăstarele puterii poftitoare a sufletului, iar lăcomia pântecelui este

văstarul părții irascibile a sufletului. Atât puterea poftitoare, cât și cea irascibilă țin de ceea ce se cheamă latura pătimașă a sufletului.

Suflet i trup

- În timp ce vorbeai despre suflet, îmi venea mereu un gând care nu-mi da pace, spuse Părintele Filip. De ce cercetați sufletul despărțit de trup ? Sunt oare cu adevărat despărțite și independente unul de celălalt ?

- De bună seamă că nu sunt independente. Sufletul este strâns legat de trup. Părinții spun că se întâmplă cu sufletul ceea ce se întâmplă cu fierul băgat în foc: se face foc, rămânând totuși fier după fire. Sufletul este pretutindeni în trupul omului. Faptul că sufletul dă viață trupului unit cu el dovedește că omul a fost făcut după chipul lui Dumnezeu în mai mare măsură decât au fost îngerii. Tocmai de aceea în Biserica Ortodoxă spunem că boala sufletului molipsește și trupul, tot așa cum boala trupului molipsește uneori sufletul. Datorită acestei legături lăuntrice se întâmplă că, deși sufletul vrea să ajungă la părtășia cu Dumnezeu, trupul nu primește să urmeze sufletului, din pricina patimilor, și astfel apare osteneala trupească. Atunci ne dăm seama că, deși sufletul se simte mai curând sănătos, totuși trupul se simte bolnav și slăbit. Se vedește spusa Domnului: „Că duhul osârduitor este, iar trupul neputincios” (Mat. 26, 41). Din această pricină, tradiția ortodoxă statornicește ca înaintarea sufletului să fie paralelă cu cea a trupului. Isihasmul tămăduiește și trupul în multe feluri și cu felurite metode, spre a ajunge la părtășia cu Dumnezeu. Iar când omul dobândește harul lui Dumnezeu, atunci și trupul se preschimbă. Acest lucru se vede la Schimbarea la Față a lui Hristos, când chipul Său strălucea ca soarele. Se vede și la Moise, al cărui chip strălucea orbitor, ca și la chipul Arhidiaconului Ștefan, care s-a făcut precum chipul unui înger. Prin urmare, există o deosebire limpede între suflet și trup, dar nici unul dintre ele nu are putința să existe independent de celălalt. De altfel, chiar și la moarte, sufletul „în chip silnic se desparte din legătura sa”. Iar despărțirea are loc „prin voia dumnezeiască”. Deci sufletul nu este omul, ci sufletul omului; și nici trupul nu este omul, ci trupul omului. Omul este alcătuit din suflet și trup, este o ființă psihosomatică. Prin urmare, și trupul va fi îndumnezeit și va fi înviat la A Doua Venire, trecând în veșnicie.

Ce anume este boala sufletului

- Deci unde se află boala omului ? În ce parte a lui este localizată boala ? Răspunsul la această întrebare ar ușura mult lucrurile. Cu alte cuvinte, ne va fi limpede cum trebuie să procedăm spre a ne tămădui.

- Așa cum am spus mai înainte, omul în întregime este bolnav. Însă centrul bolii este localizat în mintea omului. Mintea fiind bolnavă, împărtășește astfel urmările bolii sale întregului organism.

Minte i ra iune

- *Minte* vrea să însemne *ra iune*? - întrebă Atha-nasie. Dacă mintea este tot una cu rațiunea, atunci cum se îmbolnăvește ? Dacă mintea este ceva deosebit de rațiune, ce înseamnă boala minții ?

- Așa cum am spus mai devreme, sufletul omul este alcătuit din minte, rațiune (cuvânt) și duh, corespunzând modului existenței Preasfintei Treimi. Sfântul Ioan Damaschinul spune că Dumnezeu a creat sufletul omului rațional și mintal; el este înzestrat și cu duh, care, așa cum spun Părinții, este „dragostea mintală a sufletului”. Astfel că noi deosebim energia minții de energia rațiunii. Mintea este un lucru, rațiunea altul. Mintea este ochiul sufletului. Și întocmai cum ochiul trupului vede întreaga creație a lui Dumnezeu, la fel și ochiul sufletului, care este mintea, dobândește experiența lui Dumnezeu. Acesta este felul în care lucrau puterile sufletului înainte de cădere. Mintea lui Adam vedea pe Dumnezeu iar rațiunea sa avea iscusința de a înfățișa această experiență. Deci putem spune, păstrând analogiile, că așa cum Mintea (Tatăl) naște Cuvântul (Hristos), la fel mintea omului naște cuvântul/rațiunea (*logos*). Dacă mintea e sănătoasă, atunci și rațiunea e sănătoasă. La

fel se întâmplă și cu duhul care este, așa cum am spus, dragostea mintală a sufletului. Dacă mintea e sănătoasă, dragostea este și ea sănătoasă, deoarece este întoarsă către Dumnezeu și astfel se pune în lucrare *be ia* duhului și răpirea minții. Dacă mintea este bolnavă, cădem din adevărata dragoste, adică avem parte de idolul dragostei, numit de Părinți „dragoste necuviincioasă”.

- Cele ce ne-ați spus sunt foarte însemnate, spuse Părintele Filip. Cred că asta deosebește Ortodoxia de tradiția apuseană. Noi, ortodocșii, socotim mintea ca temei al teologisirii, pe când occidentalii pun în centrul teologiei lor rațiunea. Totuși nu este de ajuns această mică prezentare. Ați putea, vă rog, să continuați și să analizați cât se poate de amănunțit atât starea de sănătate a minții, cât și pe cea de boală ? Atunci vom fi în stare să înțelegem deosebirea între tradiția ortodoxă și cea apuseană.

C derea omului

- Sunt de acord cu observațiile dumneavoastră. Ele sunt remarcabile. Într-adevăr, tocmai aici
22 Tc(ii,)7T9i s

Pe când vorbeam despre aceste lucruri, pe care eu le socotesc cruciale pentru teologia ortodoxă, Vasile, un om cu principii conservatoare, cu foarte puține cunoștințe teologice, era surprins și în mare încurcătură, îmi dădeam seama de starea în care se afla. El însuși a mărturisit-o. Încerca să urmărească discuția, dar se vedea că o face cu greu. Rămânea în lumea lui. În acel moment al discuției a pus o întrebare care, de fapt, era o obiecție.

Localizarea bolii este absolut necesar

- Am urmărit analiza dumneavoastră; sincer vorbind, nu am prea înțeles toate afirmațiile. Mai mult, în ceea ce mă privește, nici nu am nevoie să le înțeleg. Ce importanță are pentru mine să știu ce este sufletul, în câte părți se împarte, care parte a omului este bolnavă? Ce importanță are pentru mine să știu ce este păcatul strămoșesc și care sunt urmările lui pentru viața omului? De altfel, în privința acestor lucruri am fost învățat cu totul altfel. Dumneavoastră spuneți despre căderea lui Adam că ține mai ales de defectuoasa funcționare a minții, de identificarea sa cu rațiunea și cu robirea față de patimi și de frică. Mărturisesc, nu prea văd sensul analizei sau de ce lucrurile sunt înfățișate atât de diferit față de ceea ce am învățat. Mă mulțumesc să fiu un om de treabă, să merg la biserică, să mă spovedesc, să nu fac rău nimănui, să nu-mi urăsc aproapele.

- Înțeleg întrebările dumneavoastră și obiecțiile. Nu le aprob, însă pot să le înțeleg motivația. Ceea ce am prezentat până acum pare într-adevăr o noutate față de teologia pe care am învățat-o timp de atâția ani. Totuși ele nu sunt o noutate pentru cei care trăiesc în tradiția ortodoxă. În orice caz, obiecțiile dumneavoastră pot fi rezumate în două puncte principale: întâi, la ce bun toată analiza asupra sufletului și căderii omului; al doilea, de ce ea aceasta de ceea ce am învățat în trecut.

În ceea ce privește primul punct, pot spune următoarele. Dacă cineva dorește să fie teolog ortodox, trebuie să înceapă de la starea lui Adam de dinainte de cădere, ce s-a întâmplat prin cădere și cum putem fi reasezați în starea cea dintâi sau chiar să ajungem acolo unde Adam nu a ajuns. Dacă o teologie nu vorbește despre căderea omului, și nu arată clar ce anume este ea, și dacă nu vorbește despre învierea omului, atunci ce fel de teologie poate fi aceea? Cu siguranță, nu una ortodoxă. În orice caz, spuneam mai devreme că Ortodoxia este o știință și un tratament vindecător și, de asemenea, că și teologia este un tratament vindecător. Ea tămăduiește omul. Dar dacă nu cercetăm unde se află boala omului, cum putem ști ce anume trebuie să vindecăm? Chiar în ceea ce privește trupul, dacă omul urmează un tratament greșit, nu se va tămădui niciodată. La fel se întâmplă și cu sufletul. Trebuie să ne fie limpede că boala este întunecarea minții iar tămăduirea este luminarea ei. Sfintele Taine și predania nevoinei Bisericii au rostul de a ne duce acolo unde se afla Adam înainte de cădere, adică la luminarea minții, iar de aici la îndumnezeire, destinația omului dintru început. Prin urmare, este foarte important să știm exact ce este boala. Dacă ignorăm boala noastră lăuntrică, viața noastră duhovnicească sfârșește într-un moralism sterp, în superficialitate. Mulți oameni sunt împotriva sistemului social prezent, socotind că societatea, familia sau nedreptatea sunt de vină pentru problemele lor. Totuși problema de bază, adevărata boală a omului, este întunecarea minții sale. Când mintea sa ajunge luminată, omul este slobozit din robia față de toate cele dimprejurul lui, precum frica, nesiguranța etc.

În ceea ce privește al doilea punct, aș vrea să spun că teologia a suferit într-adevăr propria robie babiloniană în anii trecuți. Ea a primit influențe apusene care au deformat-o. Privind înapoi cu veacuri în urmă și cercetând teologia Părinților, ne dăm seama că ei toți aveau meșteșugul adevărat de vindecare: curățirea inimii, luminarea minții și îndumnezeirea. Cine nu urmează această metodologie și se întemeiază numai pe propria rațiune, ajunge la păreri eretice și se găsește în afara tradiției Părinților. Din nefericire, în trecut am fost dominați de teologia apuseană, întemeiată pe sentiment și pe voință, care țintește doar la formularea caracterului omului, la calitatea lui etică, spre a deveni un om „de treabă” și un „bun” cetățean. Tocmai această mentalitate a produs atâta ateism. Ea a făcut pe mulți tineri să se revolte împotriva lui Dumnezeu, pentru că nu își doreau un Dumnezeu de felul celui care le-a fost lăsat de părinții și educatorii lor. Viața morală întemeiată pe o metafizică abstractă nu mai poate rezista astăzi, căci temeliile metafizicii au fost zdruncinate chiar în Apus. Astăzi este larg acceptată ideea că eliberarea teologiei ortodoxe din robia ei și descoperirea

adevăratei sale identități o va face din nou ortodoxă și deci în stare să-l ajute pe omul deznădăjduit și obosit al zilelor noastre. Iată motivul pentru care cred că analizarea bolii sufletului este absolut necesară.

- Și eu cred, adăugă Părintele Filip, că trebuie să cercetăm această latură a învățaturii ascetice ortodoxe, chiar dacă mai am unele întrebări legate de ea. Din cele citite, mi-am dat seama că Sfinții Părinți pun mult temei pe acest subiect. Când vorbesc despre suflet, minte și inimă, nu o fac doar spre a filozofa și a teologhisi intelectualicește, ci tocmai spre a localiza problema și a-l tămădui cu adevărat pe om. Mai mult, ca duhovnic văd zilnic că vindecarea omului ține de tămăduirea lăuntrică. De aceea cred că trebuie să stăruim asupra acestor analize. Tinerii de azi se răzvrătesc împotriva oricărui fel de moralizare. Ei vor ceva autentic. Ori de câte ori am discutat cu adolescenți despre aceste lucruri, au fost încântați. Și Domnul vorbește despre aceasta când spune: „Farisee "oarbe, curățește întâi partea cea dinlăuntru a paharului și a blidului, ca să fie și cea dinafară curată" (Mat. 23, 26). Dacă nu vedem aspectul vindecării, probabil că ne aflăm în starea de fățarnicie. Din această pricină l-am poftit aici pe Părintele Hierotheos. Oare nu zic bine ?

- Cred că v-ați exprimat cât se poate de exact. Într-adevăr, când facultatea mintală a omului nu funcționează cum se cuvine, apar anomalii. Toate patimile se răzvrătesc, iar omul se folosește atât de Dumnezeu, cât și de aproapele său spre a-și întări egoista sa siguranță și fericire. Este neconținut într-o stare de neliniște. Sunt creștini care spun adeseori: „Dacă aproapele meu s-ar purta altfel cu mine, dacă aș avea copii mai buni, dacă soția mea nu ar fi făcut asta și asta, dacă..., dacă..., probabil că aș fi dus o viață creștinească". Avem impresia că încetarea problemelor exterioare ne-ar face mai buni. Totuși eu obișnuiesc să spun mereu că problemele exterioare nu vor înceta niciodată. Acum avem necazuri cu studiile, mai târziu ne facem griji pentru carieră sau căsătorie. Creșterea copiilor dă naștere altor probleme. După aceea vom fi preocupați de viitorul copiilor sau poate până la urmă chiar al nepoților... Nu mai vorbesc despre celelalte probleme datorate serviciului și obligațiilor sociale. Problemele nu se sfârșesc niciodată. Însă trebuie să le depășim.

Înseamnă că trebuie să găsim adevărata problemă care ne chinuiește, iar aceasta este, cu siguranță, o problemă lăuntrică. Și când spun problemă lăuntrică, înțeleg întunecarea minții. Căci, în starea noastră căzută, acuzăm totul, chiar momentele bune din viață. Când însă mintea este eliberată prin metoda și tratamentul potrivit, omul simte că nu mai are probleme serioase. Trebuie să ne dăm seama că suntem închiși în temnița lumii și a simțurilor noastre, deoarece mintea ne este bolnavă. Când suntem întemnițați, indiferent cât de bune ar fi condițiile, ele nu ne pot ajuta cu adevărat. Realitatea este că suntem în temniță. Chiar dacă ni se îngăduie să ne decorăm închisoarea, chiar dacă ni se dă o mâncare mai bună, chiar dacă ni se creează cele mai confortabile condiții, toate sunt inutile, căci tot întemnițați suntem, trăind în îngrozitoarea atmosferă a închisorii. Când mintea este întunecată, moartă, întreaga lume este o groaznică închisoare - și deci chinuitoare. Când mintea ne este luminată și liberă, întreaga lume este un dar al lui Dumnezeu, făcut nouă. Atunci vedem în întreaga fire *ra iunile existențelor*, cum spun Sfinții Părinți. Căci noi credem că firea nu se cârmuiește de legile firii, ci de *ra iuni necreate*, adică energia proniatoare a lui Dumnezeu Care cârmuiește în chip personal întreaga lume. Și oriunde există un nou început și o armonie, aceasta nu se datorează existenței vreunei legi firești, ci credincioșiei lucrării dumnezeiești; altfel spus, așa vrea Dumnezeu să lucreze până în sfârșit.

Deci luminarea minții ne face în stare să vedem dragostea lui Dumnezeu atât în bucurie, cât și în întristare, în fericire și în nefericire, în necaz și în alinare, în așa-numiții oameni buni și în așa-numiții oameni răi etc. Astfel încât ceea ce alții socotesc a fi nenorocire, noi o luăm ca pe o binecuvântare, iar ceea ce alții iau drept binecuvântare, noi socotim nenorocire. Căci mintea luminată este în stare să osebească între energiile create și cele necreate și astfel învață să teologhisească. Fiindcă teologhisirea înseamnă distingerea între energiile create și necreate. Din acest motiv spun că problema principală a omului este cum să învețe să-și vadă starea de boală lăuntrică, care este chiar întemnițarea și întunecarea minții.

Întunecarea min ii - urmare a c derii

- Vă rog, Părinte, spuse Irina, ați putea continua analizarea stării omului după cădere ? Este foarte important să știm exact cum se confundă mintea cu rațiunea, cum ajunge să fie robită față de toate cele dimprejur și față de patimi.

- Sunt de acord că trebuie să cercetăm acest subiect în amănunt, sub toate aspectele. Sfântul Grigo-rie Palama, într-una din omiliile sale, vorbește despre întunecarea minții, care este urmarea îndepărtării ei de Dumnezeu. El pomenește un pasaj clasic pe care, desigur, îl găsim și la alți Părinți, precum Sfântul Maxim: „Mintea despărțită de Dumnezeu se face dobitocească sau drăcească”. Atunci când mintea omului se îndepărtează de Dumnezeu, toate enegiile lăuntrice ale sufletului și ale trupului se tulbură. Sfântul Grigo-rie spune în continuare că, întrucât și-a pierdut mișcarea firească și s-a abătut de la calea firească, mintea pofteste la lucrurile aparținând altora și nu se mai satură de iubirea de avuție. Ea se lasă în voia plăcerilor trupesti și desfătarea sa nu cunoaște margini sau măsură. Prin lucrarea ei își necinstește numele, totuși dorește să fie cinstită de toți. Vrea ca toți să o lingusească, vrea ca toți să fie de acord cu ea, să fie împreună-lucrători cu ea, iar când acestea nu se întâmplă, se umple de mânie. Mânia și sălbăticia sa față de aproapele o fac asemeni Șarpelui. Și astfel, deși creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, omul se face „ucigaș de oameni”, asemănându-se ucigașului de oameni, diavolul. Și, așa cum scrie Sfântul Grigorie, aceasta se datorează unei singure pricini: faptului că mintea omului s-a abătut de la frica și pomenirea lui Dumnezeu, deschizând calea împreună-lucrării cu începătorul răutății. Despărțirea minții de Dumnezeu îl face pe om fie un diavol, fie o fiară. Astfel, din pricina relei funcționări a minții, atât patimile trupului, cât și cele ale sufletului se dezlanțuie. Diavoli știi bine aceasta, astfel că se străduiesc „să întunece puterea noastră mintală”. Ei știi că, dacă întunecă mintea, pot cu ușurință să-l împingă pe om să facă orice voiesc ei. Omul poate ajunge la nebunie; în această stare, putem spune cu certitudine că omul nu se poartă normal. Este antisocial. Pe deasupra, tot o urmare a căderii este și stărnirea închipuirii și a gândurilor diavolești care ne stăpânesc memoria.

Închipuirea - alt urmare a c derii

- În ce fel este închipuirea o urmare a căderii ? Care este legătura închipuirii cu starea omului căzut ?

- Sfinții Părinți învață că închipuirea este o energie firească a sufletului, ajunsă astfel după cădere, adică putând să fie stăpânită de imagini și false idei care pricinuesc probleme grave organismului psihosomatic al omului. De aceea Părinții spun că, atunci când omul se curățește și ajunge la vederea lui Dumnezeu, a scăpat de închipuire, adică energia închipuirii este nelucrătoare, lipsită de orice chipuri. E ca un televizor care poate proiecta imagini, dar nu funcționează. Acesta este înțelesul învățaturii Bisericii după care Hristos a luat asupra Sa chiar și această putere sufletească; însă, spre deosebire de ceea ce se întâmplă cu toți oamenii după cădere, ea nu era lucrătoare în El. închipuirea este un fenomen de după cădere. Este urmarea căderii omului. Nici îngerii nu au închipuire. Numai oamenii și diavoli au închipuire. De aceea dau diavoli la iveală atâtea imagini și urmăresc stărnirea imaginației. Putem deci să susținem că așa-nu-mitele probleme psihologice sunt toate rezultatul bănuielilor, gândurilor (*logismoi*) care sunt puse în lucrare în atmosfera prielnică a închipuirii. Cu cât omul este mai bolnav duhovnicește, cu atât este mai copleșit de mulțimea imaginilor aduse de închipuire. Sănătatea duhovnicească cere anularea închipuirii cât mai mult cu putință. Într-adevăr, când mintea este liberă și luminată, încetează toată lucrarea închipuirii. De aceea, Sfinții Părinți învață că teologhisirea nu are legătură cu închipuirea. Când omul, cu harul lui Dumnezeu, dar și cu împreună-lucrarea sa, este izbăvit de toate imaginile și formele zămislite de închipuire, devine teologhisitor și dinlăuntrul inimii sale țâșnește adevărata teologie ortodoxă.

- Îmi dau seama pentru prima dată, continuă Irina, că închipuirea este urmarea căderii și că tămăduirea minții este legată și de tămăduirea închipuirii. Această învățătură este cu adevărat o descoperire pentru mine.

- Fără îndoială, acest aspect al vieții duhovnicești este foarte important. Întunecarea minții pune în lucrare închipuirea și, în lumea ei înșelătoare, omul poate crea feluriti idoli ai lui Dumnezeu.

Cu cât omul este mai bolnav psihic, cu atât imaginația sa este mai ațâțată. Cum ne dăm seama că o persoană suferă de anomalii psihologice și se îndreaptă în mod sigur către schizofrenie ? Starea sa este dezvăluită de iluziile, dezamăgirile și toate imaginile sale fantastice. Dis-funcția psihologică este în primul rând o boală duhovnicească, ce duce la moartea minții. Pot spune că, atunci când văd că unul din fiii mei duhovnicești este stăpânit de bănueli, închipuiri și alte gânduri, îmi dau seama îndată că mintea sa este bolnavă și că are nevoie de ajutor. În anumite cazuri speciale, le-am dezvăluit primejdia de a rămâne izolați într-o lume iluzorie, năpădită de închipuiri. Cei trezvitori duhovnicești nu ajung în acea stare. Dimpotrivă, oamenii care nu privegheză și nu se străduiesc să se tămăduiască, pot sfârși într-o stare înspăimântătoare, atât sufletească, cât și trupească. Și dați-mi voie să spun că femeile sunt predispuse mult mai mult acestei primejdii. Tot așa cum sunt vulnerabile și din punct de vedere emoțional.

Emoția și mărirea ei

- Părinte, ceea ce ați spus a fost o continuă surpriză pentru mine, din care încă nu-mi pot reveni. Cum se poate ca emoția să fie și ea urmarea căderii sau o stare de boală ?

- Emoția este amestecată cu patimile iubirii de desfătare. Nu se identifică în întregime cu ele, dar este pătrunsă de ele în mare măsură. Un om sănătos duhovnicește este un om echilibrat în toate manifestările. Am spus mai devreme că, atunci când mintea omului este luminată, când omul ajunge la luminarea minții, nu este mișcat de Dumnezeu doar psihologic sau emoțional, ci are adevărată părtășie cu Dumnezeu. Mai mult, el vede în întreaga creație *ra iunile existențelor* - energia cea necreată a lui Dumnezeu care le ocârmuiește. El nu este mișcat în chip emoțional de natură și de frumusețea ei, ci vede în ea energia lui Dumnezeu. Cum spune Sfântul Isaac Sirul, credința din vedere - la care omul ajunge când dobândește luminarea minții - „este poartă către tainele lui Dumnezeu”.

Voi da un exemplu simplu. Sfântul Diadoh al Foti-ceii spune că una este bucuria începătoare și alta bucuria desăvârșitoare. Cea dintâi, fiind puternic legată de emoție, este amestecată cu închipuire, „nu e lipsită de lucrarea închipuirii”, pe când bucuria desăvârșitoare este legată de smerita cugetare. La mijloc, între bucuria emoțională și bucuria desăvârșitoare, se află „întristarea iubitoare de Dumnezeu și lacrima fără durere”^{*}. Bucuria emoțională, numită începătoare, nu este lepădată cu totul, însă trebuie să ajungem la bucuria desăvârșitoare. Desăvârșirea și tămăduirea se împlinesc prin cruce. „Că a venit prin Cruce bucurie la toată lumea”. Deci în Biserică ne străduim să preschimbăm toate emoțiile, ca și toate cele lumești.

^{*} Cf. *Filocalia*, voi. 1, ediția a II-a, Ed. Harisma, București, 1992. p. 415. (n. tr.)

Preschimbarea emoțiilor în experiențe adevărate și autentice se săvârșește prin pocăință. Pocăința ne conduce de la un dureros și tragic monolog, la dialogul cu Dumnezeul Cel Viu. Prin pocăință, osândire de sine și smerenie, preschimbăm emoțiile în experiențe duhovnicești. Și aici este adevărat ceea ce am spus despre închipuire. Cu cât mai bolnav emoțional este cineva, cu atât mai mult vedește moartea și întunecarea minții sale. Și cu cât mai mult sunt preschimbate emoțiile omului, cu atât mai luminată îi este mintea. El se află pe treapta luminării. Vedeți cât de importantă este mișcarea minții ? Vedeți ce rol important joacă ea, fie că mintea urmează mișcarea în chip firesc, fie potrivit firii ?

- Îngăduiți-mi, urmă Irina, să vă cer să explicați și mai amănunțit cum se preschimbă emoțiile în experiențe duhovnicești.

- Cred că am atins punctele principale. Dar pot să mai zăbovesc asupra subiectului. Părinții spun că în sufletul femeiesc experiențele psihologice sunt legate mai mult cu cele duhovnicești. Cu alte cuvinte, multe femei socotesc așa-zisele stări sufletești ca fiind experiențe duhovnicești. De pildă, se poate ca ele să simtă o dulceață emoțională în vremea rugăciunii și să creadă că aceasta este venirea harului lui Dumnezeu. Este trebuință de foarte multă băgare de seamă, căci în acel moment intervin multe imagini închipuite, creând premisele unor grave anomalii sufletești.

Vă dau un exemplu. Fetița își înfățișează simțămintele materne jucându-se cu păpușile. Le hrănește, le spală, le culcă etc. Însă când crește și ajunge cu adevărat mamă, face toate acele lucruri cu suferință.

Simte suferința de a naște copilul, ca și suferința și truda de a-l crește. Fetița înfățișează maternitatea și, așa spune, se desfată cu ea în chip emoțional, fără chin și suferință, pe când maternitatea unei femei este legată de chin și suferință, este o cruce. Cam la fel distingem bucuria emoțională de bucuria duhovnicească, emoțiile de experiențele duhovnicești. Numai adevărata și deplina pocăință poate curăți toate stările sufletești, făcându-le duhovnicești. Și, firește, duhovnicul este cel care ne ajută la aceasta; el este răspunzător de discernerea și tămăduirea acelei stări. Astfel, ajutați și de îndrumătorul nostru duhovnicesc, mintea ni se tămăduiește; este adusă de la mișcarea potrivnică firii la mișcarea după fire, ba chiar la cea mai presus de fire. Atunci mintea este luminată și unită cu Dumnezeu și tămăduită de închipuiri și emoții. Tocmai de aceea identificarea adevăratei probleme, ca și tămăduirea minții celei întunecate sunt absolut necesare.

Mi carea min ii împotriva firii, după fire i mai presus de fire

- Ne puteți spune câte ceva despre mișcarea minții împotriva firii, după fire și mai presus de fire? - spuse Părintele Filip. Cred că ne-ar ajuta să vedem mai limpede toate lucrurile pe care ni le-ați spus până acum.

- Sfinții Părinți s-au ocupat de toate aspectele vieții duhovnicești. Și fiindcă socoteau că mintea este subiectul principal în ceea ce privește boala și tămăduirea omului, au vorbit și despre ea. Sfântul Marcu Ascetul învață că există trei feluri de mișcare a minții: potrivnică firii, după fire și mai presus de fire*.

* Cf. Sf. Marcu Ascetul, *Despre cei ce- i închipuie c se în-drepteaz din fapte*; în *Filocalia*, *ibidem*, p. 300. (n. tr.)

Mintea se mișcă împotriva firii atunci când nu vede dreptatea și pronia lui Dumnezeu, ci se războiește cu oamenii, crezând că este nedreptățită. Cu alte cuvinte, mintea care se mișcă împotriva firii îl părăsește pe Dumnezeu și se răspândește în zidire prin mijlocirea simțurilor. Apoi îi învinovățește pe ceilalți pentru tot răul din jurul ei.

Mintea se mișcă după fire când omul nu învinovățește pe alții, ci se socotește pe sine pricina gândurilor rele. În acest caz, omul recunoaște pricinile patimilor și mărturisește lui Dumnezeu păcatele sale. Adică, în loc de a da vina pe alții, așa cum au făcut Adam și Eva, se osândește pe sine, străduindu-se întru tămăduire.

Când omul dobândește roadele Duhului Sfânt, mintea lui se mișcă mai presus de fire. În acea stare, mintea e unită cu Dumnezeu și se bucură de prezența Lui. Când mintea este luminată și unită cu Dumnezeu, se face fără formă și fără chip, adică este slobozită de imagini, închipuiri și gânduri drăcești. Ea are gânduri bune și se simte slobozită de constrângeri lăuntrice. Căci, așa cum vă dați seama, gândurile rele care se întorc împotriva lui Dumnezeu și împotriva aproapelui sunt urmarea bolii minții. Prin urmare, puteți înțelege cât sunt de importante mintea și inima pentru boala și tămăduirea sufletului și, în general, pentru viața duhovnicească.

- Cred că a venit timpul, spuse Vasile, să pun din nou întrebarea pe care am pus-o la început: *Ce este t m duirea i cum o în elege i ?* Ați spus atunci că-mi veți da răspunsul la momentul potrivit. Nu credeți oare că acel moment a sosit ?

3. Tămăduirea sufletului

- Și eu cred că a venit timpul să vorbesc despre tămăduirea omului. Aceasta nu înseamnă, desigur, că nu vom reveni asupra celor spuse, dacă cineva are nevoie de lămuriri. Dar, în principal, vom cerceta în cele ce urmează vastul subiect al tămăduirii.

Oameni net m dui i, în curs de t m duire i t m dui i

Mai întâi, trebuie să subliniez că Biserica este un spital duhovnicesc ce-l vindecă pe om. Biserica nu este o asociație de oameni buni și evlavioși, ci blagoslovitul Trup al lui Hristos, înăuntrul căruia oamenii se tămăduiesc. Ea primește oameni bolnavi și vindecă rănilor duhovnicești. Putem spune că în Biserică există trei categorii de creștini: prima, a celor netămăduiți sufletește, care nici nu sunt tămăduiți, nici nu știu ce este tămăduirea; a doua, a celor care se tămăduiesc, a creștinilor care se străduiesc să se tămăduiască folosind căile predaniei ortodoxe și care înaintază statornic în vindecare. În sfârșit, celei de-a treia categorii îi aparțin Sfinții Bisericii, cei care sunt deja tămăduiți duhovnicește.

- Vreți să spuneți că sfinții s-au tămăduit deplin? - întrebă Părintele Filip. Sunt cazuri când și sfinții au făcut felurite greșeli în viața lor. Numai Dumnezeu este desăvârșit și, din această pricină, nu putem pretinde că sfinții sunt desăvârșiți.

Cum se în elege t m duirea sfin ilor

- Fără îndoială, Dumnezeu este sfânt și desăvârșit în sens absolut. Însă cei uniți cu El ajung la desăvârșire în sens relativ. Sfințenia mădularelor Bisericii nu este nici individuală, nici morală, ci este sfințenia Capului Bisericii, adică a lui Hristos. Când spunem că sfinții sunt cei care au fost tămăduiți, înțelegem că s-au unit cu Dumnezeu. Ei simt unirea ca pe o neîncetată pomenire a lui Dumnezeu prin rugăciunea minții. Pomenirea neîncetată a lui Dumnezeu, după învățătura Sfântului Vasile cel Mare, este vădirea limpede a faptului că Dumnezeu sălășluiește înăuntrul lor, iar rugăciunea minții arată că mintea lor este luminată. Luminarea minții este deci tămăduirea omului. Sau, mai exact, putem spune că este începutul tămăduirii, care se continuă. Deci este posibil ca sfinții să fi făcut unele greșeli în viață, dar mintea lor a fost luminată, a fost îndreptată către Dumnezeu, a fost pusă în bună rânduială. Iar dacă se întâmplă să cadă în păcat, sunt cuprinși de o mare căință. Dau un exemplu. Apostolul Petru a ajuns la vederea Luminii celei necreate pe Muntele Tabor. Această vedere a lui Dumnezeu în slava Sa s-a săvârșit prin îndumnezeirea Apostolului. Apostolul a fost preschimbare și, prin preschimbarea sa, a văzut Lumina cea necreată. A văzut slava dumnezeirii lui Hristos, care țâșnea din trupul Său îndumnezeit. Totuși, patruzeci de zile mai târziu, a căzut în păcatul lepădării de Hristos. Și știm din spusele Evangheliilor că Apostolul Petru a plâns cu amar. Putem oare pricepe plânsul Apostolului? Din nefericire, nu-l putem înțelege în toată plinătatea lui, căci nu avem trăirea Apostolului. Din pricina trăirii sale de mai înainte, căința Apostolului s-a vădit a fi deosebit de dureroasă și amară. Mintea sa - care dobândise experiența lui Dumnezeu - și-a înțeles îndată căderea, iar căința ei nu cunoștea margini. Și credem că își va fi adus aminte întreaga viață de această căință, de acest plâns amar. Deci spunem că sfinții sunt tămăduiți, în înțelesul că își dau seama pe dată de greșelile lor și sunt în stare de o adâncă pocăință, pe care noi nici nu o bănuim, ajungând astfel la și mai mari măsuri ale sfințeniei. Însă cei netămăduiți cu sufletul pot săvârși cele mai mari păcate, și nu numai că nu se neliniștesc, ci le socotesc a fi lucrul cel mai firesc.

T m duire înseamn luminarea min ii

- Vorbind despre boală, spuse Athanasie, ați determinat-o ca fiind moartea sau mai degrabă întunecarea minții. Aceasta presupune faptul că tămăduirea trebuie să se concentreze într-acolo, adică la luminarea minții. Ne puteți descrie acest proces?

- Într-adevăr, tămăduirea trebuie concentrată asupra minții. Mintea oarbă și cuprinsă de întuneric trebuie luminată și reînviată. De bună seamă, omul bolnav sufletește este plin de patimi, stăpânit de gânduri și închipuiri. Însă omul care vrea să se tămăduiască trebuie să-și întoarcă atenția în primul rând asupra acestui aspect. Trebuie să-și tămăduiască mintea. Este vrednic de luat seama la felul în care descriu Părinții tămăduirea și reînvierea minții. În general, există patru factori lucrători întru tămăduirea minții: credința adevărată, conștientizarea bolii, existența unui preot tămăduitor și, în sfârșit, meșteșugul potrivit pentru reînvierea minții, care se cheamă nevoință.

- O simplă enumerare nu este de ajuns. Am dori o analiză a căilor prin care se săvârșește tămăduirea. Din nefericire, auzim cuvinte frumoase și „rețete” de la o mulțime de oameni; însă avem nevoie de lucruri concrete. Îmi amintesc că, în timpul ocupației germane, când până și pâinea era

greu de găsit, doctorul o sfătuia pe mama să se hrănească cu lucruri care în acea vreme erau un lux nemaipomenit.

- Aveți parțial dreptate. Mulți dintre noi „prescriu” ca mijloace terapeutice lucruri care nu se pot aplica și realiza. Voi încerca să fiu practic în ceea ce privește tămăduirea. Totuși, pe de altă parte, nu aveți dreptate, căci exemplul pe care l-ați pomenit nu se potrivește celor duhovnicești. Nu se recomandă lux în vreme de foamete. Noi credem că Biserica Ortodoxă dăinuie întocmai cum era în vechime. Ea are harul lui Dumnezeu, Tainele și predania nevoinei, putând să ne vindece de boala noastră duhovnicească. Întrucât există Biserica, există păstorii Bisericii, se slujește dumnezeiasca Liturghie și se săvârșesc și celelalte Taine, mântuirea este și ea o realitate. Și, firește, nu putem concepe mântuirea independent de tămăduirea minții. Căci mântuirea nu este ceva abstract; nu este o fugă de lume, ci părtășie și unire cu Hristos și, prin El, cu întreaga Sfântă Treime, întrucât energia Dumnezeului Treimic este comună. Deci Biserica îl poate vindeca pe om prin viața sa de nevoie și de sfințire. - Ca preot, sunt foarte conștient de lucrarea vindecătoare a Sfințelor Taine, spuse Părintele Filip. Însă am o oarecare rețineră în ceea ce privește viața de nevoie a Bisericii - fie din neștiință, fie din slăbiciune. Aș dori să o analizați pentru mine.

C i d e t m d u i r e

- Prețuiesc sinceritatea dumneavoastră. Îmi dați prilejul să evidențiez ce anume înseamnă nevoie în Biserica Ortodoxă. Mai devreme, când m-am referit la cei patru factori care conduc la tămăduire, am pomenit meșteșugul nevoinei pe locul al patrulea. Nu fiindcă l-aș socoti mai neînsemnat, ci fiindcă vreau să privesc lucrurile într-o anumită rânduială. Îmi veți îngădui deci să comentez celelalte căi, iar apoi să mă refer la meșteșugul nevoinei pe care, așa cum se va arăta în continuare, îl socotesc a fi deosebit de eficient în tămăduirea minții.

- Nu am nimic împotrivă, adăugă Părintele Filip. Sunt nerăbdător să vă ascult părerile.

a) Credin a ortodox

- Întâi de toate, pentru tămăduirea omului este absolut necesară credința ortodoxă. Cred că am subliniat concluziile principale într-o convorbire anterioară. Am spus acolo că primirea Descoperirii dumnezeiești date sfinților, împreună cu faptele legate de credința începătoare sau simplă sunt cele care ne ajută să trecem de prima treaptă a vieții duhovnicești, care este curățirea inimii.

Cu adevărat este nevoie de o credință tare; căci dacă credința se schimbă, se deformează automat și tămăduirea. Credința păstrează meșteșugul tămăduirii. Cu alte cuvinte, dacă lepădăm învățătura că Hristos este Dumnezeu, nu mai putem fi mântuiți; căci cum ar putea un om să mântuiască un alt om ? Este unul din argumentele principale ale Sfântului Athanasie cel Mare împotriva lui Arie, care susținea că Hristos nu este nezidit, ci zidit. Dacă tăgăduim că Duhul Sfânt este Dumnezeu, atunci iarăși tăgăduim mântuirea. Tăgăduirea dogmei pururea-fecioriei Născătoarei de Dumnezeu și a necesității acestei numiri date ei tăgăduiește învățătura că Dumnezeu a luat trup omenesc și astfel l-a mântuit pe om; căci „ceea ce este neluat, este nevindecat” (Sfântul Ioan Damaschinul). Învățăturile nestorienilor, monofiziților sau monoteliților implică respingerea mântuirii omului. Credința eretică după care energia lui Dumnezeu este creată, iar nu necreată, îl abate și ea pe om de la mântuire. Toți Părinții Bisericii au stăruit asupra acestui lucru; de aceea s-au osârdit în chip eroic pentru păstrarea Ortodoxiei. Căci, așa cum am spus la început, mântuirea nu poate fi înțeleasă independent de tămăduirea minții.

Așadar noi încuviințăm că Hristos e singurul Dumnezeu adevărat; că Biserica este un spital care îl vindecă pe om cu adevărat; că Sfinții Părinți sunt adevărați vindecători, care vindecă cu puterea lui Hristos; că poaincile sunt tămăduitoare și încercăm să ne potrivim viața după ele. Căci, așa cum prescripțiile doctorului nu sunt niște formule de legi, ci pornesc de la boala omului și ținesc spre tămăduirea lui, la fel și poruncile lui Hristos pornesc de la existența bolii omului și ținesc la tămăduirea lui. Astfel că ținem toate poruncile lui Hristos, iar inima începe să se tămăduiască.

b) Conștientizarea bolii

Pe locul doi urmează conștientizarea bolii. Trebuie să fim conștienți de boala noastră. La fel cum bolnavul își dă seama de boala sa și se duce la doctor spre a fi tămăduit, la fel se întâmplă și cu boala duhovnicească. Din nefericire, trăim vremuri în care cel mai mare păcat este necunoașterea stării noastre, ba chiar simțământul mulțumirii de sine pe care îl avem.

Ne credem sănătoși lăuntric, credem că nu avem nevoie de nimeni.

- Îngăduiți-mi să vă întrerup, spuse Vasile. Vorbiți despre conștientizarea bolii duhovnicești, iar mai devreme ați spus că boala este orbirea minții. Atunci cum ne putem da seama că suferim de această boală, adică de orbirea și întunecarea minții? Ați dat exemplul bolii trupesti; dar în cazul ei simțim durerea și căutăm de îndată un doctor. Însă când este vorba de minte, cum să ne dăm seama că suntem bolnavi, dacă nu simțim nici o durere?

- Este o întrebare pe care o socotesc a fi vlăstarul vremii noastre. Și mă voi explica. Am fost învățați că viața duhovnicească înseamnă a ne cerceta virtuțile, încă de la o vârstă fragedă am învățat că trebuie să ne punem zilnic note în ceea ce privește virtuțile și faptele noastre bune. De fapt, acesta este pietism. Noi, ortodocșii, nu ne uităm la virtuțile noastre, ci la patimile pe care le avem. Urmărim să ne tămăduim de patimi. Ne străduim să ținem poruncile lui Hristos. Făcând aceasta, trupul se supune sufletului, iar sufletul, voii lui Dumnezeu. Astfel se nasc virtuțile care sunt roadă Duhului Sfânt. Deci, dacă nu suntem conștienți de boala pricinuită nouă de patimi, de confuzia generată de rațiune, de neliniștea iscată de gândurile de nesiguranță și deznădejde sau de remușcări și de imaginile închipuite, atunci încercăm să cercetăm Sfânta Scriptură și scrierile Sfinților Părinți ai Bisericii. Astfel putem să ne dăm seama de lipsurile noastre sau, mai degrabă, și chiar mai bine, simțim că suntem bolnavi. Cuvintele proorocilor, apostolilor și sfinților ne sunt oglindă duhovnicească. Cercetând viețile și învățătura lor, ajungem să vedem starea noastră jalnică. Aflând muceniciile sfinților mucenici, ajungem conștienți de lipsa noastră de credință. Citind despre viața de nevoință a atâtor sfinți, ne dăm seama de inerția noastră duhovnicească.

Mai există încă două căi de recunoaștere a stării noastre duhovnicești. Prima este venirea harului lui Dumnezeu. Harul lui Dumnezeu este Lumina lui Dumnezeu. Când vorbim de vederea Luminii necreate, înțelegem harul lui Dumnezeu. Uneori Dumnezeu îngăduie omului să vadă harul Său ca Lumină. Astfel, când harul lui Dumnezeu vine în inima noastră, el ne dezvăluie starea. Apostolul Pavel, după vederea lui Hristos în slava Sa, s-a dus în pustia Arabiei și a trăit în adâncă și deplină pocăință. Pocăința este grea pentru omul trupesc. Dar când în sufletul său răsare harul lui Dumnezeu, el își vede pustiirea și începe a plânge. Întâia atingere a harului dumnezeiesc e simțită, așa cum spune Sfântul Ioan Sinaitul, ca un foc ce mistuie patimile. Cu cât este mai puternic focul, cu atât mai mult se preface în Lumină necreată. Adâncă și deplina pocăință arată că vremea harului lui Dumnezeu a venit. Există și o a doua cale prin care ne dăm seama de starea noastră duhovnicească: eșecul total al vieții noastre. Când ni se iau cele câteva proptește pe care ne-am sprijinit întreaga viață, când ajungem să zicem ca ucenicii care călătoreau spre Emaus: „Noi nădăjduiam că acela este cel ce va să izbăvească pre Israil” (Luca 24, 21), vom fi în stare să-L vedem pe Hristos și să căutăm viața cea nouă pe care Hristos o dă. Eșecul în viața personală sau în cea familială și socială ne duce într-o fundătură. Atunci, dacă avem o înclinație lăuntrică, vom găsi ieșirea, care este Hristos. Deznădejdea luminează împreună cu nădejdea în Dumnezeu ne poate duce la conștientizarea stării noastre duhovnicești. Dacă mai adăugăm și alte mijloace celor pomenite până aici, putem deschide calea mântuirii. Adică, dacă începem să spunem rugăciunea lui Iisus - *Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluie-te-mă pre mine, pe c-tosul* - de multe ori și cu rânduială, la vreme anume, dar și în toată vremea, atunci rugăciunea sparge zidul amăgirii de sine, dezvăluind toată nimicnicia.

- Vorbiți de rugăciune, de venirea harului, citirea Scripturilor și, în general, de învățăturile sfinților. Totuși cum poate cineva să fie conștient de boala sa dacă nu cunoaște aceste căi? Și, mai ales, dacă nu cugetă așa cum se cuvine la învățăturile și viețile sfinților? Chiar dacă reușește să ajungă cândva la conștientizarea bolii sale duhovnicești, cine îl îndrumă? Este de ajuns cititul? - întreabă Irina.

- Dumnezeu „voiește ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vie” (1 Tim. 2, 4). Și deoarece voiește ca fiecare să se mântuiască, El făurește împrejurări prielnice. Unul

este chemat prin deznădejdea lumească; altul, prin luminarea dumnezeieștii Lumini; al treilea, prin citit; un altul, prin întâlnirea cu un om sfânt care are experiența vieții Bisericii - sfântul și blagoslovitul Trup al lui Hristos. Dumnezeu trimite harul și binecuvântarea Sa în multe feluri tuturor. Dar, de bună seamă, se cere un *t m duior duhovnicesc* potrivit, spre a fi călăuziți cum se cuvine. Apostolul Pavel, după vedenia de pe drumul Damascului, s-a întâlnit cu Anania. La fel, fiecare om are nevoie de un călăuzitor. Este absolut necesar pentru viața sa duhovnicească. Este aproape cu neputință ca omul să înainteze fără un călăuzitor. Drumul vieții duhovnicești este atât de lung, încât nimeni nu poate călători și ajunge la capătul său - care este îndumnezeirea - fără călăuză. Căci, cum am mai spus, nu ne străduim doar să ajungem niște „oameni cumsecade” și „buni cetățeni”, ci să ne îndumnezeim, să purcedem către îndumnezeire. Și, atingând acest subiect, a venit vremea discutării celei de-a treia premise a vindecării: tămăduitorul ortodox.

c) Preotul-t m duior ortodox

- Pe cât îmi dau seama, spuse Vasile, prin termenul *t m duior ortodox* înțelegeți, desigur, clericul care tămăduiește poporul. Cam așa simt eu. Dacă înțelegerea mea este adevărată, atunci pot să spun următoarele. Până acum, am aflat că cei care au preoția se numesc clerici, părinți duhovnicești, preoți, episcopi. Acum introduceți un alt termen nou. Îi numiți tămăduitori. Oare aceasta face parte din încercarea dumneavoastră de a inova în toate ?

Despre termenul tămăduitor

- Nu încerc să inovez. Mă străduiesc să-i cercetez pe Sfinții Părinți și să văd cum întâmpină felurile probleme ale vieții noastre. Trebuie să fim de acord că, privindu-ne viețile în chip antropocentric, am ajuns într-o fundătură. Deci negreșit avem trebuință de învățătura Sfinților Părinți, spre a ieși din această stare înspăimântătoare. Sfinții Părinți sunt și în acest caz moderni. Foarte „moderni”. Pot spune că sunt mult mai actuali decât mulți dintre contemporanii noștri. Astăzi, cei care se implică în analize psihologice sunt socotiți moderni și, din această pricină, mulți studenți mediciniști doresc să studieze psihologia. Așadar, Sfinții Părinți arată în învățăturile lor că cei care aparțin sfântului cler se cheamă tămăduitori. Vă pot da un exemplu simplu. Sfântul Grigorie Teologul, vorbind despre acest subiect în multe locuri din scrierile sale, definește clericul ca tămăduitor, deoarece tă-măduiesc boala sufletelor omenești. El afirmă că a refuzat să păstorească poporul, astfel că, după hirotonia în preoție, a fugit în pustie, simțindu-se nevrednic să tămăduiască bolile oamenilor, fiind el însuși netămăduit. Pe deasupra, numește lucrarea dumnezeieștii iconomii a lui Hristos tămăduitoare, iar pe Hristos, tămăduitorul omului. Preoția este caracterizată ca știință a vindecării și slujire într-o tămăduire. El scrie răspicat: „Suntem slujitori și împreună-lucrători într-o această tămăduire”.

Faptul că creștinismul este socotit și numit tratament vindecător, cum am pomenit la început, arată că clericul - care nu sunt doar reprezentanții lui Hristos pe pământ, ci taina adevăratei prezențe a lui Hristos - sunt, desigur, și tămăduitori ai poporului lui Dumnezeu. Ei nu „dau bilete pentru Rai”, ci îi tămăduiesc pe oameni, astfel ca Dumnezeu să li se facă Lumină, iar nu întuneric, atunci când îl întâlnesc. Pot adăuga că termenii atribuiți preoților sunt echivalenți cu cuvântul *t m duior*. Cum sunt numiți clericul ? Sunt numiți păstori, părinți, doctori duhovnicești. Aceste nume și multe altele pot fi aflate în scrierile patristice. Sfântul Ioan, cel care a scris *Scara*, îi numește pe clerici păstori, căci ei conduc turma duhovnicească. Și așa cum păstorul face orice ca să-și crească oile, să le ocrotească sau chiar să le tămăduiască atunci când se îmbolnăvesc, tot așa face și preotul. El este păstorul ca-re-și duce turma cea cuvântătoare la „pășunile mântuirii”. Preotul se cheamă și părinte duhovnicesc. De ce este părinte ? Fiindcă naște fii duhovnicești. Iar nașterea nu este independentă de paternitatea duhovnicească sau maternitatea duhovnicească. Preotul este părinte duhovnicesc dar și maică duhovnicească. Apostolul Pavel folosește de mai multe ori termenul, în Epistola către Corinteni spune: „Că de ați avea zece mii de dascăli într-o Hristos, dară nu mulți părinți; că într-o Hristos Iisus prin evanghelie eu v-am născut pre voi” (1 Cor. 4, 15). El i-a născut prin evanghelie, adică prin dumnezeiasca Descoperire pe care o primise de la însuși Hristos. Apostolul Pavel primise

Descoperirea de la Hristos. Era purtător al Descoperirii dumnezeiești și a împărtășit-o, a predat-o fiilor săi duhovnicești; și astfel le-a dat din nou viață. De altfel, el își arată maternitatea duhovnicească și față de Galateni: „Feții mei, pre care iarăși cu durere vă nasc, până ce se va închipui Hristos în voi” (Galat. 4, 19). Apoi, preotul este și doctor ce tămăduiește bolile duhovnicești ale poporului. El este cel care tămăduiește prin puterea lui Hristos - ca un alt Moise - poporul cel nou al lui Dumnezeu și-l călăuzește către pământul făgăduinței. Din toate aceste pricini cred că termenul de *t m duior* pentru preot - și mai ales pentru părintele duhovnicesc - nu este nepotrivit. Cre-deți-mă că nu încerc să vă impresionez sau să atrag atenția oamenilor. Nu încerc să fac speculații despre viața duhovnicească. Scopul meu este prezentarea vieții și experienței Sfinților Părinți, întocmai cum este înfățișată în scrierile lor.

- N-aș vrea să contest spusele dumneavoastră, continuă Vasile, dar cred că lucrarea principală a preoților este cea liturgică și sacramentală, în general. Ei slujesc dumnezeiasca Liturghie, aduc jertfa cea fără de sânge și săvârșesc toate celelalte Taine. Cam așa îmi imaginez eu lucrarea preotului; și am fost puțin descumpănit de părerile dumneavoastră

Principala lucrare a preotului

- Nu tăgăduiesc nici eu că lucrarea preotului este liturgică și sacramentală. Însă nu o mărginesc la atât. Ea este în același timp și ascetică. Mai întâi, trebuie să amendez părerea dumneavoastră: *Cam a a îmi imaginez eu lucrarea preotului*. Mulți dintre noi au impresia că preotul stă tot timpul cu cădelnița în mână, alergând de la o casă la alta pentru a face câte o sfeștanie. Și noi punem în legătură lucrarea preoțească cu sfântul altar. Iar astăzi, unii moderniști vor ca preotul să fie implicat și în domeniul social. Nu resping aceste lucruri. Un preot poate avea atât o lucrare socială, cât și una sfințitoare. Însă lucrarea lui nu se încheie aici. În orice caz, mulți dintre noi sunt caracterizați drept creștini conservatori. Cred că una este a fi creștin conservator, și altceva tradițional. Conservatorul respectă o prescripție din trecut, care în multe privințe s-a degradat; pe când creștinul tradiționalist, fără a aboli acele precepte, încearcă să trăiască esența Predaniei. De pildă, am învățat de la părinții și bunicii noștri că un bun creștin trebuie să se împărtășească de patru ori pe an. Însă aceasta nu este o tradiție: este conservatorism, o tradiție degradată.

Botez i t m duire

Deci, rezumând, spun din nou că lucrarea preotului nu este numai sfințitoare, sacramentală și liturgică, ci și ascetică și tămăduitoare. Oricum, Tainele sunt strâns legate de tămăduire. În Biserica din vechime, Botezul era precedat de o deplină tămăduire. Există treapta catehumenilor. Creștinul trecea prin treapta curățirii, iar când aceasta se desăvârșea, era botezat. Părinții celui de-al Doilea Sinod Ecumenic au definit clar perioada de tămăduire de dinaintea botezului. În Canoanele celui de-al Doilea Sinod Ecumenic se scrie: „În prima zi îi facem creștini; în a doua catehumeni; apoi în a treia zi îi exorcizăm, suflând de trei ori peste fața și urechile lor; și astfel îi catehizăm, făcându-i să petreacă cât mai multă vreme în Biserică, să asculte Scripturile, iar apoi îi botezăm”. Vedeți, un întreg meșteșug de vindecare preceda Botezul. Ei se numeau creștini încă înainte de a fi botezați, chiar din ziua „încorporării” lor între catehumeni, la fel cum studenții se numesc așa din prima zi de studii. Apoi erau socotiți catehumeni și li se citeau exorcismele corespunzătoare. Exorcismele nu erau independente de întregul tratament al Bisericii, astfel ca omul să treacă cu bine de treapta curățirii. Catehizarea avea loc în paralel cu tămăduirea omului. Și când toate acestea se îndeplineau, catehumenii erau botezați. Tămăduirea continua însă chiar și după Sfântul Botez. - Ce cuprinde tămăduirea de după Botez ? - întreabă Irina.

Dou feluri de Botez

- În tradiția patristică se vădesc două feluri de botez, întâi, botezul prin apă; iar al doilea, botezul prin Duh. Hristos a descoperit acest adevăr în convorbirea Sa cu Nicodim. El a spus: „De nu

se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea să intre în împărăția lui Dumnezeu" (Ioan 3, 5). Este evident că aici se pomeneste botezul prin apă și botezul prin Duh. În Faptele Apostolilor este clar că creștinii erau întâi botezați în apă și apoi în Duh. Creștinii din Samaria fuseseră botezați în apă, în numele Domnului Iisus, iar apoi Apostolii Petru și Ioan i-au botezat în Duhul. Faptele Apostolilor grăiesc astfel: „Care (Petru și Ioan) pogorându-se, s-au rugat pentru ei, ca să ia Duh Sfânt; pentru că încă nici peste unul dintre ei nu se pogorase, ci numai botezați erau întru numele Domnului Iisus. Atunci puneau mâinile peste ei, și luau Duh Sfânt" (Fapte 8, 15-17). Se vede că, deși fuseseră botezați, încă nu primiseră Duhul Sfânt, Care li s-a dat numai prin punerea mâinilor Apostolilor pe capetele lor. Simon Magul fusese botezat în numele lui Hristos, totuși nu primise încă Botezul Duhului. Din această pricină, Sfântul Chiril al Ierusalimului spune: „A fost botezat, dar nu luminat. Deși și-a băgat trupul în apă, sufletul lui nu a fost luminat de Duhul". Vedeți cum tămăduirea se urmează chiar după botezul în apă, până ce omul primește Botezul Duhului - care este luminarea minții - când se face Templu al Duhului Sfânt ? De altfel, tămăduirea precede și urmează și taina dumnezeieștii Euharistii. Cred că scrierile Sfinților Părinți ai Bisericii sunt grăitoare în privința acestor lucruri. Chiar și rugăciunile liturgice și sacramentale descriu tămăduirea care se leagă de Tainele Bisericii.

- Mai există și alte temeuri patristice pentru poziția dumneavoastră ? - întrebă Părintele Filip. Subiectul este de mare însemnătate pentru mine căci, în calitate de preot, trebuie să-mi cunosc misiunea.

Tainele i nevoia

- Trebuie să mărturisesc că asemenea întrebări pot fi uneori obositoare. Dumneavoastră și mulți alții întrebați dacă am temeuri patristice. Dar întreaga Pre-danie a Bisericii se întemeiază pe legătura între Taine și nevoia. Dacă citim rugăciunile liturgice, înțelegem foarte bine acest lucru. Totuși, dacă stăruim, voi pomeni doar un exemplu grăitor, astfel încât să puteți vedea că Sfinții Părinți ai Bisericii sunt sobornicești, adică purtători ai întregii Predanii, și cunosc adevărul întreg. Ei nu se mărginesc la un aspect, căci mărginirea - primirea unei fețe a adevărului în paguba întregului - este trăire în chip eretic. Sfântul Grigorie Păiața - pe care-l socotesc un mare sfânt și teolog, și la fel face și Biserica, și pe care îl cinstesc în chip deosebit - a dus în vremea lui o luptă paralelă împotriva a două tendințe eretice: pe de o parte, împotriva lui Varlaam; pe de altă parte, împotriva masalienilor. Var-laam batjocorea predania isihastă și ascetică, folosind teoria sa raționalistă despre viața duhovnicească. El a căzut și în alte răătăciri, învățând despre harul din zidire și valoarea absolută a Tainelor în viața duhovnicească, subestimând viața de nevoia. În opoziție cu Varlaam, masalienii supraestima viața ascetică, în paguba Tainelor Bisericii. Ei afirmă că păcatele sunt iertate prin rugăciunea neconținută a inimii, și nu prin Botez. Sfântul Grigorie Palama s-a războit și cu varlamismul, și cu masalienii. El învăța că ceea ce mântuiește pe om sunt Tainele, legate totuși de nevoia. Acestea sunt cele două căi prin care se tămăduiește omul și primește harul cel necreat al lui Hristos. Tocmai de aceea păstorii Bisericii, care se cheamă tămăduitori, îl pot vindeca pe om. Prin urmare, tămăduirea duce la curățirea inimii de patimi și la luminarea minții; mai exact, ea este de fapt preschimbarea puterilor firești și a energiilor sufletului. Repet, aceasta se înfăptuiește numai prin împreunarea vieții sacramentale cu cea de nevoia.

Preoia i treptele vieii duhovnice ti

- Ajută taina preoției tămăduirii ? - întrebă Părintele Filip. Se dobândește iscusința tămăduirii oamenilor numai prin simpla hirotonire ?

- Am spus mai înainte că meșteșugul vindecării ortodoxe este o combinație a nevoiei cu Tainele. Cred că același lucru este valabil și în ceea ce privește preoția. Preoția este legată de nevoia întru Hristos. Apostolii lui Hristos au ales șapte creștini care aveau pe Duhul Sfânt spre a-i hirotoni ca primi diaconi. Astfel că arhidiaconul Ștefan era „plin de credință și de Duh Sfânt" (Fapte 6, 5). Este limpede că, în teologia patristică, treptele vieții duhovnicești - curățirea, luminarea și

îndumnezeirea - sunt legate și identificate cu treptele preoției. Legătura este subliniată în scrierile Sfântului Dionisie Areopagitul și ale Sfântului Maxim Mărturisitorul, în învățătura Sfântului Simeon Noul Teolog, a Sfântului Nichita Stithatul, a Sfântului Nicodim Aghioritul, ajungând până în zilele noastre. Împietirea nevoinei cu preoția este vădită și în viața monahală contemporană. Omul devine întâi călugăr, primind al doilea botez - botezul pocăinței - care îl duce negreșit la luminarea minții, și apoi, în funcție de reînvierea sa lăuntrică duhovnicească, devine diacon sau preot. Nu vă voi obosi cu citate din învățătura sfinților mai sus pomeniți. Oricine este interesat de subiect îl poate găsi înfățișat pe larg în scrierile Părinților. Există și câteva cărți ale mele referitoare la tămăduirea sufletului, care prezintă acest subiect. Aș vrea doar să mă refer la învățătura Sfântului Grigorie Teologul.

Justificând fuga sa în Pont, după hirotonia ca preot, el spune că socotea preoția un tratament tămăduitor și, fiind el însuși nevindecat, se simțea nevrednic de acea slujire. În plus, el descrie cerințele necesare preoției: omorârea simțirilor, întoarcerea înspre cele lăuntrice, desprinderea de lumea trupului și de cugetarea lumească, ceea ce se săvârșește prin rugăciunea minții, trăirea în afara lucrurilor văzute, adică trăirea experienței și cunoașterii apofatice. Viitorul preot trebuie să se facă și oglindă curată, spre a primi razele dumnezeieștii Lumini; să se sălășluiască cu îngerii și, îndeobște, să se facă lăcaș al sfântului Dumnezeu Treimic.

Aș mai putea adăuga încă ceva. Citind cu băgare de seamă scrierile Sfinților Părinți sau viețile lor scrise de alți sfinți, ne putem da seama că au ajuns la în-dumnezeire, adică la vederea Luminii celei necreate, pe când erau episcopi. Acest lucru se vede în viața Sfântului Vasile cel Mare, a Sfântului Grigorie Teologul, a Sfântului Grigorie Palama etc. Dacă adăugăm și marele număr de Sfinți Părinți care adoptă legătura între treptele preoției și cele ale vieții duhovnicești, putem înțelege că această poziție are foarte puternice temeiuri în predania patristică. Deci episcopul este *gura* adevărului, drept învățând cuvântul adevărului. El cunoaște adevărul și dă mărturie asupra lui. El dă mărturie și se face martor al acelei vieți, tocmai pentru că este un martor al lui Iisus Hristos.

- Părinte, îngăduiți-mi o mică obiecție. Oare nu cumva accentul pus pe această învățătură este puțin exagerat și nerealist ? Cum putem pretinde că împietirea preoției cu nevoia, pomenită mai sus, este o realitate în zilele noastre ? În aceeași ordine de idei, oare nu facem din creștinism mai curând ceva utopic și teoretic ? - spuse Părintele Filip. Sunt preot și știu bine că starea de fapt este departe de a fi ideală. Ce ați avea de spus despre aceasta ?

- Și eu sunt preot și sunt conștient de realitatea ca atare. Însă creștinismul ar fi ceva teoretic doar dacă nu ar avea meșteșugul care îl duce pe om la tămăduire, la luminarea minții și, firește, la îndumnezeire. Ar fi teoretic dacă ar fi legat de metafizică și filozofie, însă creștinismul este legat mai mult de medicină decât de orice alt sistem teoretic, pentru că urmează o anumită metodă de tămăduire, cu ajutorul căreia omul poate ajunge la culmile sfințeniei. Din această pricină noi suntem foarte realiști, pentru că, repet, avem o întreagă *metodă înfățișată* în acest scop. De altfel, dacă viața mădurelor Bisericii decade uneori, aceasta nu trebuie să ne facă să trecem cu vederea învățătura Bisericii. Se pot găsi în toate epocile preoți care nu au fost desăvârșiți și bine așezați în tradiția ortodoxă. Însă dacă fie și un singur preot a înfățișat Ortodoxia prin viața sa, înseamnă că este cu putință ca și alții să ajungă la aceeași stare, ceea ce arată puțința Bisericii de a tămădui.

Îngăduiți-mi să folosesc un exemplu din viața de fiecare zi. Chiar dacă elevii și studenții și-au pierdut interesul pentru studii, iar standardele educaționale au scăzut, profesorii nu trebuie să înceteze să-i îndrume spre cunoașterea desăvârșită - în măsura posibilului - pe cei care o caută. Știința înaintază chiar și cu câțiva savanți. Același lucru se întâmplă și în Biserică. Biserica țintește să-l ducă pe om la îndumnezeire. Orice om poate ajunge la asemănarea cu Dumnezeu, care este echivalentă și identică cu îndumnezeirea. Faptul că cei mai mulți creștini duc o viață creștină moralistă, care se mărginește la câteva fapte bune, nu înseamnă că păstorii Bisericii trebuie să înceteze a mai vorbi despre îndumnezeire și de meșteșugul pe care trebuie să-l folosim spre a ajunge acolo. Dimpotrivă, în vremuri critice, când nivelul duhovnicesc al oamenilor scade, învățăturile înalte ale Bisericii trebuie accentuate, spre a ridica și a reînșufleți poporul. Cred că acest lucru trebuie să fie valabil și pentru preoție.

Cunosc situația actuală, totuși nu aș putea fi convins să nu accentuez legătura între treptele preoției și cele ale vieții duhovnicești: diaconul trebuie să fie pe treapta curățirii sau să o fi trecut,

spre a-i ajuta pe cei care vor să se curățească; preotul trebuie să se afle pe treapta luminării minții, ca să ducă poporul la această stare și să primească Botezul Duhului. Și, în sfârșit, episcopul trebuie să se afle pe treapta vederii duhovnicești, spre a fi în stare să-i călăuzească pe cei care voiesc să ajungă acolo. Învățătura aceasta trebuie transmisă celor care vor să o experimenteze. Vorbind despre harul lui Dumnezeu, care sălășluiește în inimă, ca și despre multe alte adevăruri ortodoxe, Sfântul Simeon Noul Teolog a adus o mare reînviere în rândul poporului, în ciuda violentei reacții împotriva sa. La fel au făcut și alți Părinți.

- Dar eu sunt preot, și nu mă simt curățit cu inima. Nu am bunătățile duhovnicești cu care Biserica dorește să fiu împodobit. Ce se va întâmpla cu mine ?

- Întrebarea dumneavoastră este și grea, și ușoară. Este grea, pentru că atinge o problemă personală de care omul se poate îngriji împreună cu duhovnicul său. Nu cred că poate fi suficient adâncită în această convorbire. Dar este și o întrebare ușoară, deoarece, dacă simțim că nu suntem așa cum ne cere Predania Bisericii, singurul lucru pe care-l putem face este să ne săvârșim lucrarea în popor întemeindu-ne pe tratamentul de vindecare al Sfinților Părinți. Trebuie să spunem ce spun Sfinții Părinți, dacă nu avem o experiență personală. Dacă preoții nu au ei înșiși experiența personală a acelei învățături - adică nu știu ce este curățirea inimii și luminarea minții - este cumplit lucru să nu urmeze învățătura sfinților îndumnezeiți ai Bisericii, prin aplicarea meșteșugului lor de vindecare. Și lucrul cel mai rău dintre toate este să vorbească împotriva Părinților, practicând un tratament antropocentric întemeiat pe învățătura unor pedagogi și psihologi nepreschimbați. Prin urmare, aceștia nu vor fi în stare să-i tămăduiască pe oameni, mai ales pe cei care caută a fi tămăduiți. Astfel că oamenii sunt dezamăgiți, căutându-și adăpost la psihiatri și vraci care nu fac decât să le sporească frustrarea. Și, într-adevăr, mulți oameni ajung să ceară de la preoți lucrurile pe care ar trebui să le dea statul. Să știți, nu este dezamăgire mai mare decât aceasta.

- În orice caz, spuse Irina, și dumneavoastră ad-miteți că nu toți preoții sunt potriviți să tămăduiască oamenii.

- Desigur, nu tăgăduiesc acest lucru. Mulți dintre noi sunt nepotriviți pentru slujirea duhovnicească. Tocmai de aceea s-a dezvoltat monahismul și mulți creștini își află mângâiere la călugării „cei plini de har”, care dețin cunoașterea meșteșugului vindecător, fiindcă ei înșiși au trecut mai întâi prin curățirea și luminarea minții. Mii de oameni, mii de tineri cercetează pe acești călugări în mănăstirile, peșterile și colibele din Sfântul Munte. Nu o fac din dispreț pentru preoție și slujirea preoțească. Ei îi cinstesc pe episcopi și pe preoți. Cu toate acestea, în cele ce țin de viața lăuntrică - așa cum ar fi curățirea inimii, rugăciunea minții, slobozirea de gânduri, preschimbarea patimilor etc. - găsesc o învățătură și, mai ales, o trăire deplină la oamenii care se străduiesc întru preschimbarea lor lăuntrică. Fie că sunt preoți în lume sau călugări în mănăstiri, acești oameni sunt duhovnicii prin excelență, căci ei sunt adevărații teologi.

Legătura între teologie și duhovnicie

- Care este legătura teologiei cu duhovnicia ? - întrebă Athanasie.

- Un teolog, așa cum am explicat, este cel care vorbește despre Dumnezeu. Totuși, pentru a vorbi despre Dumnezeu fără greșală, trebuie să dobândești cunoașterea lui Dumnezeu. Cunoașterea lui Dumnezeu este părtășie, unire cu Dumnezeu; este vedere a lui Dumnezeu. Deci, cel care ajunge la cunoașterea personală a lui Dumnezeu, cunoaște de îndată deosebirea între Dumnezeu și diavol. Știe bine că cele zidite și cele nezidite nu au nimic în comun. Astfel distinge fără greș energiile diavolului de energiile lui Dumnezeu. Deci teolog este în primul rând cel care poate face deosebire între energiile create și cele necreate. Acel om îi poate călăuzi pe fiii săi duhovnicești cu mare ușurință. Iar călăuzirea duhovnicească este în primul rând iscusința de a face această deosebire. Altfel spus, în drumul său spre curățire și, în general, către îndumnezeire, omul dă piept cu prima și marea piedică ce-i vine de la diavol, care folosește multe căi spre a-l înșela. Se poate preschimba chiar în lumină, pretinde că este Dumnezeu și cere închinare. De asemenea, cel care purcede la nevoia lăuntrică va avea de luptat împotriva gândurilor și a patimilor. Cum poate cineva să știe că un gând vine de la Dumnezeu, și nu de la diavol ? Părintele duhovnicesc, care are darul deosebirii duhurilor, poate

deosebi gândurile și energiile. Este important să notăm că darul deosebirii duhurilor nu este emanația rațiunii și a iscusinței firești, ci vlăstarul experiențelor duhovnicești lăuntrice. Iată motivul pentru care am spus la început că teologul se identifică cu părintele duhovnicesc. Deci, cel care nu este teolog, nu poate fi părinte duhovnicesc; iar dacă nu este părinte duhovnicesc, nu poate fi numit teolog. Și, așa cum am pomenit mai devreme, lucrarea părintelui duhovnicesc nu se mărginește la o simplă moralizare, ci cuprinde călăuzirea omului spre îndumnezeire. Cum poate cineva arăta o cale pe care el însuși nu a umblat-o ? Această lipsă duhovnicească poate fi parțial depășită dacă se străduiește să-și împlinească slujirea duhovnicească întemeindu-se pe „de Dumnezeu Insuflatele teologhisiri ale sfinților și cugetul cel binecinstitor al Bisericii” (*Smodiconul Ortodoxiei*). Căci adevărata binecinstire „nu vorbește împotriva Părinților de Dumnezeu purtători”, cum spune Sfântul Grigorie Palama. Iată de ce, repet, dacă nu suntem îndumnezeiți, trebuie să cărmuim poporul lui Dumnezeu urmând învățătura sfinților îndumnezeiți.

Oamenii îndumnezei i

- Iarăși mă smintesc, spuse Vasile. Oare pentru că sunt eu mai slab ? Ați folosit mulți termeni noi. Uneori ați spus că creștinismul este o știință a vindecării, alteori că preotul este un tămăduitor și că aceasta este lucrarea sa cea mai însemnată; și acum, că trebuie să înaintăm întemeindu-ne pe învățătura sfinților îndumnezeiți. Cum înțelegeți cuvântul *îndumnezeit*? Mie, cel puțin, îmi este necunoscut.

- Vă este necunoscut dumneavoastră, dar nu este necunoscut oamenilor care studiază textele patristice, îmi explic obiecția dumneavoastră care, îmi dau seama, pornește din sinceritate. Trebuie să spun că termenul nu îmi aparține. L-am întâlnit în scrierile Părinților, în limbajul Părinților, *îndumnezeit* se numește acela care se împărtășește de harul lui Dumnezeu, într-o măsură sau alta. Sfântul Dionisie Areopagitul scrie că Dumnezeu *este luminarea celor lumina i, obâr ia des vâr irii celor des vâr i i, dumnezeirea celor îndumnezei i i simplitatea celor f cu i simpli*. Sfântul Clement Alexandrinul, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Chirii al Alexandriei, Sfântul Grigorie Teologul, Sfântul Ioan Damaschinul, Sfântul Grigorie Palama și alți Părinți folosesc și ei acest termen. Prin urmare, nu eu inovez, alcătuind termeni proprii. Și am spus mai înainte că-mi explic obiecția dumneavoastră, deoarece o iau drept uimire față de această învățătură. După cum se știe, uimirea este un lucru bun, căci uimirile duhovnicești ne fac să vedem viața duhovnicească dintr-o altă perspectivă, dincolo de robia simțurilor și a rațiunii, dincolo de virtuți - când le socotim ca fapte ale unui cod omenesc de obligații morale. Pietismul și moralismul constituie starea în care rămânem pe treptele de jos ale vieții duhovnicești, fără a avea o viziune mai înaltă și conștiința că există o altă viață dincolo de simțuri, rațiune, și chiar de virtuți.

Deosebirea între duhovnic i psiholog

- Întrucât vorbim despre părintele duhovnicesc și l-am definit ca tămăduitor, spuse Constantin, ne puteți spune *dac și în ce m sur* poate exista o relație sau dependență a părintelui duhovnicesc față de psiholog ?

- Cred că ceea ce am spus până acum arată deosebirea. Când își săvârșește lucrarea potrivit Predaniei Ortodoxe, părintele duhovnicesc se deosebește clar de psiholog, care lucrează întemeindu-se pe o viziune antropocentrică asupra omului și vieții sale. Psihologii doresc să echilibreze omul din punct de vedere psihologic. Părintele duhovnicesc țintește să-l îndumnezeiască pe om. Psihologul folosește o teorie bazată pe o anume școală psihologică. Părintele duhovnicesc folosește cuvântul cel veșnic al lui Dumnezeu, care s-a descoperit proorocilor, apostolilor și sfinților. Psihologul crede că boala omului se datorează în primul rând experiențelor traumatizante din trecut sau așa-numitelor experiențe reprimite. Părintele duhovnicesc știe bine că nu este vorba doar de amintirile trecutului sau de experiențele reprimite înmagazinate în subconștient, ci de o energie anume a sufletului, care este bolnavă: mintea, ochiul sufletului. Psihologul folosește metoda întrebării și ascultării, încercând să-l facă pe om să-și conștientizeze problema și să-l ajute să se maturizeze psihologic. Părintele

duhovnicesc, luminat de harul lui Dumnezeu, localizează problema - care este întunecarea minții, închipuirile etc. - și încearcă să-l ducă pe om la vederea lui Dumnezeu prin metoda ortodoxă de curățire și luminare. Psihologul acționează antropocentric, folosind gânduri și idei. Părintele duhovnicesc lucrează în chip dumnezeiesc și omenesc. El folosește meșteșugul vindecării, dar și Tainele, prin care inima primește harul lui Dumnezeu. Psihologul crede că totul se mișcă la nivel uman. Nu ia în seamă existența diavolului și nici energia harului celui necreat al lui Dumnezeu. Părintele duhovnicesc cunoaște deosebirea între harul lui Dumnezeu și energia diavolească; între boala duhovnicească și cea trupească. Psihologul se limitează la momentul în care persoana bolnavă devine conștientă de problema sa și este în stare să o înfrunte. Părintele duhovnicesc călăuzește omul spre pocăință, care constă în preschimbarea sa lăuntrică. Nu se mărginește să-l ajute pe om să-și depășească o anume stare lăuntrică, ci îl ajută să-și preschimbe patimile. Există multe alte diferențe, în privința felului de abordare, între psiholog și duhovnic. Și este trist că, având în Biserica noastră o învățătură atât de deplină, privitoare la curățirea și tămăduirea omului, tindem totuși să acceptăm și să folosim teoriile psihologice în scopul tămăduirii oamenilor care, firește, nu mai cunosc predania trezviei.

Este posibil ca duhovnicul să devină un idol?

- Aș vrea să vă întreb ceva, spuse Athanasie. Cu adevărat, lucrarea părintelui duhovnicesc este foarte mare. El tămăduiește boala duhovnicească a omului, care ține mai ales de întunecarea minții. Energiile sufletului lucrează în chip potrivit firii lor, apar gândurile, rațiunea este divinizată, iar omul suferă de teamă, nesiguranță, confuzie etc. Nu credeți totuși că există primejdia ca „pacientul” să-și socotească duhovnicul un idol? Nu este oare cu putință să-și idolatrizeze părintele duhovnicesc, iar aceasta, într-o anume măsură, să submineze iubirea sa pentru Hristos?

- Nu neg că este posibil să se întâmple așa ceva. Întemeindu-se cu totul pe emotivitate, unii oameni începători în viața duhovnicească, imaturi duhovnici-cește, pot ajunge să-și idolatrizeze duhovnicul care i-a ajutat cu adevărat la începutul vieții lor duhovnicești. Chiar dacă nu este starea cea mai desăvârșită, ea nu poate fi nici complet înlăturată. Este un fenomen obișnuit chiar în alte domenii ale vieții. De obicei, copilul își idolatrizează tatăl sau mama. Elevul își idolatrizează profesorul. Totdeauna există primejdia idolatrizării în decursul vieții omului. El își poate idolatriza familia, cunoașterea omenească, rațiunea, mănăstirea, politica, bunurile materiale etc. Omul bolnav duhovnicește este oarecum înclinat continuu spre a-și face idoli. De aceea, idolatrizarea părintelui duhovnicesc este oarecum de așteptat. Astfel, așa cum părinții nu resping dependența emoțională a copiilor, știind că este firească în primele etape ale vieții, și așa cum încearcă să-și elibereze treptat copiii și să-i desprindă de dependența părintească, în același fel tratează problema și părintele duhovnicesc. Când își dă seama de o astfel de dependență și idolatrizare, părintele duhovnicesc matur și desăvârșit - adevăratul tămăduitor care are duhul lui Dumnezeu - încearcă încet dar sigur să-și elibereze fiul duhovnicesc, fără a-i pricinui vreo vătămare lăuntrică. El încearcă să-l elibereze pe acel om de patima care l-a robît și să-i izbăvească mintea din robie, spre a-l conduce la îndumnezeire cu ajutorul harului dumnezeiesc. Deci la început pot apărea unele dependențe; însă prin folosirea mai multor mijloace, combinând o dragoste reținută cu o severitate delicată, duhovnicul deosebitor își tămăduiește fiul duhovnicesc, iar legătura lor devine sinceră și adevărată. Apostolul Pavel spune în chip grăitor: „Când eram prunc, ca un prunc grăiam, ca un prunc cugetam, ca un prunc gândeam; iar dacă m-am făcut bărbat, am lepădat cele pruncești” (1 Cor. 13, 11). De bună seamă, pasajul apostolic se referă la alte lucruri, dar cred că îl putem aplica și în acest caz. Când duhovnicește suntem *prunci*, gândim, vorbim și făptuim fără noimă, prosteste. Însă când ajungem maturi duhovnicește, înlăturăm toate trăsăturile specifice stării infantile. Deci problema nu este a fiului duhovnicesc, care probabil că își începe drumul duhovnicesc din admirație față de duhovnic, ci a celui din urmă. Repet, un duhovnic matur știe bine cum să acționeze spre a-și scoate fiul duhovnicesc din orice legătură nesănătoasă. Din această pricină spunem că părintele duhovnicesc este acela care are în stăpânire mari avuții duhovnicești.

- Credeți că duhovnicul poate deveni vreodată obstacol între fiul duhovnicesc și Hristos ?
Este posibil ca părintele duhovnicesc să submineze dragostea pe care o datorăm lui Hristos ?
- Asemenea opinii sunt susținute de protestanți care zdruncină astfel întreaga învățătură asupra paternității duhovnicești. Ei neagă și existența ori ajutorul sfinților. Noi, ortodocșii, ne plecăm în fața lui Hristos și în fața sfinților. (1 Cor. 13:14)

Curire, luminare, îndumnezeire

- În predica pe care am ținut-o în biserică, și pe care cred că ați auzit-o, am pomenit despre cele trei trepte ale vieții duhovnicești, descrise de mulți Părinți. Cred că nu mai este nevoie să revin. Spun doar că ele sunt prezentate atât de Sfântul Dionisie Areopagitul, cât și de mulți alți Părinți. Sfântul Maxim Mărturisitorul le dă numele de filozofie practică, contemplare firească și teologie mistică. De fapt, ele sunt curățirea inimii, luminarea minții și îndumnezeirea. Curățirea inimii este numită făptuire (*praxis*); luminarea minții se cheamă contemplare firească sau doar contemplare (*theoria*), căci prin mintea sa luminată omul contemplă rațiunile existențelor din fire; iar vederea dumnezeiască se cheamă teologie mistică, deoarece pe această treaptă omul este inițiat în cunoașterea cea negrăită și devine cu adevărat teolog. Aș vrea totuși să mă opresc la Sfântul Nichita Stithatul, ucenicul Sfântului Simeon Noul Teolog, spre a vedea cum descrie treptele care constituie meșteșugul tămăduirii.

Sfântul Nichita Stithatul deosebește trei categorii de oameni care se străduiesc întru mântuire: cel care se curățește, cel care se luminează și cel mistic, numit și desăvârșit. Aceste trei categorii corespund celor începători, celor aflați la mijloc și celor desăvârșiți în viața duhovnicească. Trecând prin cele trei trepte, omul crește până la vârsta lui Hristos. Sporește adică „întru bărbat desăvârșit, la măsura vârstei plinătății lui Hristos” (Efes. 4, 13). Treapta curățitoare a începătorilor nevoitei întru cucernicie este foarte strâns legată de pocăință. Și când spunem pocăință, înțelegem, pe de o parte, lepădarea de „omul vechi” al trupului, iar pe de altă parte, „îmbrăcarea” în omul cel nou, înnoit de lucrarea Sfântului Duh. Pocăința încercată pe treapta curățirii se înfățișează prin urarea celor materialnice, omorârea trupului prin post și priveghere, fuga de orice pricină ce ațâță patimile, vărsarea de lacrimi, căința pentru cele trecute; prin potrivirea purtărilor cu bunătatea Duhului; prin curățirea minții de orice întinăciune, cu sfântă umilință; prin sălășluirea rațiunii în minte. În general, pe această treaptă, pocăința se vădește în viața de nevoință. Omul stinge puterea focului celui dinlăuntru, închide gura patimilor sălbatice, se face tare duhovnicește.

Treapta luminării este cea dintâi nepătimire. Însușirea ei de căpetenie este cunoașterea existențelor, vederea sau contemplarea rațiunilor zidirii și împărțășirea de Duhul Sfânt. Roadele luminării sunt: curățirea minții prin harul dumnezeiesc ce mistuie inima precum un foc, dezvăluirea înțelegătoare a ochilor inimii și zămislirea înlăuntru minții a rațiunii cunoașterii, care se exprimă în concepte înalte. Cu alte cuvinte, în această stare, omul are rugăciunea minții neîncetată și dobândește cunoașterea lui Dumnezeu. Pe deasupra, dobândește cunoașterea celor dumnezeiești și omenești și experiază descoperirea tainelor împărăției lui Dumnezeu. În această stare, omul este ridicat în văzduh, precum proorocul Ilie, străbătând cerurile.

Treapta tainică sau desăvârșitoare este a celor desăvârșiți, care au ajuns a fi teologi ai Bisericii. Omul îndumnezeit are părtășie cu puterile îngerești, se apropie de Lumina cea necreată și adâncurile lui Dumnezeu i se dezvăluie prin Duhul. El vede energia ființială cea necreată a lui Dumnezeu. Acel om cunoaște multe din lucrurile ascunse altora - tainele aflătoare în Sfânta Scriptură. El se înalță până la al treilea cer al teologiei, ca Apostolul Pavel, și aude cuvinte negrăite, și vede ceea ce ochiul omului nu poate să vadă. El ajunge teolog în Biserică și trăiește fericita Sâmbătă „ca un desăvârșit în Dumnezeu cel desăvârșit”^{*}.

^{*} Cf. Cuviosul Nichita Stithatul, *Cele trei sute de capete despre făptuire, despre fire și despre cunoaștere*, în *Filocalia*, vol. 6, Ed. IBMO, București, 1977, pp. 321-324. (n. tr.)

Sfântul Maxim dă o tâlcuire mai practică a treptelor desăvârșirii duhovnicești. Cel care a trecut de treapta curățirii a fost slobozit de plăcerea și durerea care vin prin simțiri; a fost slobozit de aceste două patimi care vin din ispita plăcerii și ispita durerii. Prin urmare, nu mai este stârnit de plăcerea simțurilor, nici nu mai suferă de ispitele care îi vin sau de prigonirea de către oameni. El însuși s-a depărtat de la păcat. Omul care se află pe treapta luminării minții ori a trecut de ea este izbăvit de patima uitării și a necunoașterii lui Dumnezeu. Aceasta înseamnă, de fapt, că omul are neîncetată pomenirea lui Dumnezeu în inimă. Mintea sa se bucură de prezența lui Dumnezeu și dobândește credința desăvârșită, credința din vedere. Dacă pe prima treaptă omul se dezlipise de păcat, acum păcatul fuge de la om. În sfârșit, cel ajuns la treapta teologiei mistice a fost curățit de întinăciunea pe care închipuirea și imaginile ei o pricinuiesc și este slobozit de închipuire. El ajunge,

am putea spune, la starea de dinainte de cădere, când Adam era lipsit de orice închipuire. În această stare omul poate vedea Lumina cea necreată.

Putem face o paralelă cu Evangheliile pentru aceste trei stări ale vieții duhovnicești. Pe prima treaptă a curățirii, omul aude cuvântul lui Dumnezeu în pilde. Pe treapta a doua, este făcut în stare să cunoască tainele împărăției Cerurilor, dar nu în pilde. Cum spune Hristos: „Vouă s-a dat a ști tainele Împărăției Cerurilor” (Mat. 13, 11). În sfârșit, pe a treia treaptă se regăsește pe sine împreună cu cei trei ucenici pe Muntele Taborului și experiază însăși Împărăția Cerurilor - Lumina cea necreată. Conform acestei scheme, iudeii care au auzit pildele lui Hristos se aflau pe treapta curățirii; ucenicii, care auziseră și tâlcuirea pildelelor, se aflau pe treapta a doua, a luminării; iar cei trei ucenici, cărora li s-a dat să vadă Lumina cea necreată, se aflau pe treapta vederii dumnezeiești.

Străbaterea succesivă a acestor trei trepte ale vieții duhovnicești este ceea ce numim meșteșugul ortodox al cucerniciei sau meșteșugul nevoinței, care este de fapt o metodă de vindecare.

- Vă mulțumesc pentru celor analiză, spuse Constantin. M-am ocupat mulți ani de psihologie și nu puteam distinge deosebirea sa esențială față de teologia ortodoxă. De asemenea, sunt ani de când încerc să aflu despre meșteșugul nevoinței în Biserică și nu am putut afla păreri patristice despre tămăduire. Din această pricină sunt încântat de analiza patristică a subiectului privitor la tămăduirea omului. Până acum am auzit doar cuvinte pioase și moralizatoare. Însă acum încep să-mi dau seama că scrierile patristice sunt pline de viață. Vă mulțumesc din toată inima pentru această prezentare.

Despre irea minții de rațiune

- Pot să vă rog să-mi explicați cum se distinge mintea de rațiune? - interveni Athanasie. Îmi amintesc că ați definit căderea omului ca fiind în special întunecarea minții sale, care are loc prin identificarea minții cu rațiunea. Presupun că tămăduirea omului trebuie să însemne despărțirea minții de rațiune și reșezarea energiei sufletului la lucrarea care îi este proprie. Subiectul mă interesează, deoarece doresc să văd deosebirea între filozofie și teologie sub un alt aspect.

- Într-adevăr, această nevoință se cuprinde în treptele vieții duhovnicești, pe care le-am descris anterior, și în meșteșugul tămăduirii ortodoxe. Cu alte cuvinte, întrucât mintea s-a identificat cu rațiunea, așa cum ați spus, noi tindem spre restabilirea funcționării atât a minții, cât și a rațiunii. Deci, pe de o parte, ne străduim să limităm rațiunea - care acum, în starea sa căzută, este excesiv de activă - iar pe de altă parte, să ne descoperim mintea. Pentru tămăduirea rațiunii este necesară ascultarea vocii lui Dumnezeu. Fiindcă nu cunoaștem voia lui Dumnezeu în amănunt, facem ascultare de cuvântul unui părinte duhovnicesc deosebit, care înfățișează voia lui Dumnezeu în viața noastră personală. La început, rațiunea reacționează negativ; însă, pe măsură ce se tămăduiește, se face mai pașnică. Tămăduirea minții cere mai ales trezvie și rugăciune, în primul rând așa-numita rugăciune a minții sau rugăciunea inimii. Acestea sunt mijloacele prin care harul lui Dumnezeu vine și luminează mintea. Prin urmare, ascultarea față de voia lui Dumnezeu tămăduiește rațiunea, iar trezvia, împreună cu rugăciunea, tămăduiește mintea.

- Înțeleg perfect punctul dumneavoastră de vedere în privința ascultării, spuse Vasile. Încă de la o vârstă fragedă, am fost învățat să fiu ascultător față de voia lui Dumnezeu. Aș vrea totuși să aflu mai multe despre trezvie și despre rugăciunea minții.

Trezvie și rugăciune

- Trezvia înseamnă starea de atenție, privegherea duhovnicească. Hristos a spus ucenicilor: „Privegheați și vă rugați” (Mat. 26, 41). De asemenea, Apostolul Pavel poruncește ucenicului său: „Iar tu priveghează întru toate” (2 Tim. 4, 5). Deci trezvia este priveghere duhovnicească - gătirea minții spre a nu primi nici un gând ispititor. După Sfinții Părinți, trezvia este adunarea sau păzirea rațiunii înlăuntrul inimii, astfel ca să nu pătrundă în ea nici un gând care ar putea pune început săvârșirii păcatului. Trezvia este strâns legată de rugăciune. După Sfântul Maxim Mărturisitorul, trezvia păstrează mintea curată de ademenirile ispitei, iar rugăciunea aduce harul în inima omului. De

aceea se mai numește și paza inimii. Deci trezvia împreună cu rugăciunea, adică atenția și rugăciunea, sunt cele două „arme” duhovnicești care alcătuiesc filozofia întru Hristos. Așadar, filozofia practică de care vorbește Sfântul Maxim Mărturisitorul nu este doar speculație teoretică, ci lucrare mintală lăuntrică, prin care omul se face unealtă potrivită a dumnezeieștii Descoperiri. Pe această cale, omul se face purtător al Descoperirii și îl cunoaște pe Dumnezeu. Inima este izbăvită de toate gândurile, păstrând un singur cuvânt, rugăciunea neîncetată: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pre mine, păcătosul”. Nu primește un alt cuvânt. Firește, când vorbim de lepădarea gândurilor, nu înțelegem slobozirea rațiunii de gânduri, ci slobozirea minții de ele. Astfel inima se curățește, iar prin rugăciune primește mult har de la Dumnezeu. Întregul mod de viață duhovnicească se cheamă liniștirea minții sau isihie. În limbajul contemporan se cheamă isihasm. Isihasmul nu este altceva decât întregul meșteșug duhovnicesc prin mijlocirea căruia inima se curățește, păstrând numai numele lui Hristos.

Isihia minii

- V-ați referit la liniștirea minții sau isihie; termenul îmi pare de neînțeles, spuse Vasile. Înțeleg liniștea ca încetare a cuvintelor și a vorbirii; dar nu pricep legătura sa cu mintea. Nu înțeleg ce înseamnă liniștirea minții sau isihia.

- Aici ne aflăm într-adevăr în miezul teologiei ortodoxe. Teologia ortodoxă nu poate fi concepută în afara liniștirii minții și, firește, nici liniștirea minții nu poate fi concepută în afara teologiei ortodoxe. Din această pricină, îmi veți îngădui să fac o analiză mai largă a acestor lucruri. În cele ce urmează, mă voi referi la isihie sau liniștirea minții. Mă voi concentra îndeosebi asupra gândurilor, închipuirii și rugăciunii minții, care toate sunt strâns legate de isihia minții. Cred că pătrundem de acum în „Sfânta Sfintelor” teologiei ortodoxe. Și tocmai aici vom vedea deosebirea Ortodoxiei de „Biserica” Latină și de denominațiunile protestante.

Liniștirea minții sau isihia înseamnă *slăbirea în Dumnezeu*. În teologia patristică este limpede că întocmai cum trupul are simțiri, la fel și sufletul are simțiri duhovnicești. Domnul a vorbit de multe ori despre simțirile mintale sau duhovnicești. Când a spus: „Cine are urechi de auzit să audă”, nu s-a gândit la urechile trupesti, ci la urechile duhovnicești - simțirile sufletului. Aceste simțiri duhovnicești sunt unite într-o simțire unică. Astfel, spunem că sufletul are o singură simțire împărțită în alte simțiri. Acestei simțiri mintale i se dăruiește Descoperirea lui Dumnezeu. Dumnezeu Se înfățișează pe Sine aici, și tot aici omul dobândește cunoașterea lui Dumnezeu. Simțirile trupesti ocupă un loc predominant în omul trupesc, iar prin ele mintea lui se răspândește către lucrurile materiale, întrucât simțirile sale mintale sau duhovnicești sunt moarte.

Deci simțirile duhovnicești trebuie să se dezvolte, în esență, ele au nevoie să fie curățite, iar dezvoltarea și curățirea simțirilor duhovnicești o numim isihie a minții. Sfântul Grigorie Teologul spune în chip de cugetare: „Avem trebuință să fim în isihie, spre a putea vorbi în chip curat cu Dumnezeu, iar mintea noastră să se întoarcă de la alipirea de lucrurile trupesti care o fac să rătăcească”. Este foarte important că lucrul acesta a fost spus de Sfântul Grigorie Teologul, pe drept numit teolog de către Biserică, deoarece ne arată felul în care trebuie să teologhim. Omul se curățește prin isihia minții și astfel este pregătit pentru părtășia și unirea cu Dumnezeu.

- Când vorbim de liniștire sau isihie, spuse Constantin, ne gândim la ea mai mult în chip exterior. Socotim că liniștea înseamnă a avea o casă liniștită, departe de oraș și de felul orășenesc de gândire, a evita întâlnirea cu oamenii, astfel încât să te destinzi trupest după o săptămână de muncă extrem de agitată. Ni se pare că aceasta este totul în viață; și astfel, toți locuitorii marilor orașe încearcă să aibă o locuință la țară, spre a se odihni de munca istovitoare din timpul săptămânii.

- Nu putem condamna această situație. Este adevărat că modul nostru de viață ne-a făcut temători și nervoși. Încercarea de a dobândi pacea și liniștirea simțirilor noastre exterioare este astăzi o necesitate. Dar nu acesta trebuie să fie scopul ultim. Poți trăi în locuri liniștite fără ca totuși să ai pace lăuntrică. Dimpotrivă, sunt oameni care pot trăi în locuri îngrozitor de zgomotoase, păstrându-și liniștea lăuntrică. Însă putem spune că liniștea din afară ajută și dezvoltarea liniștii mintale sau isihiei lăuntrice. Tocmai de aceea Părinții au încercat să creeze și condițiile exterioare de liniște, cel puțin la

începutul vieții duhovnicești, astfel ca simțirile mintale lăuntrice, care sunt fără viață și ascunse, să poată ieși la iveală. Sfântul Vasile cel Mare, după vremea învățaturii la Atena, s-a retras în Pont, pe râul Iris, afierosindu-se nevoinței întru curățirea lăuntrică. Scriind prietenului său, Sfântul Grigorie Teologul, și referindu-se la isihia lăuntrică, el sublinia că isihia este începutul curățirii sufletului. Liniștea din afară îl ajută pe om, cel puțin la început, să-și dea seama de înspăimântătoarea tulburare din inima sa și să ajungă astfel la dobândirea isihiei lăuntrice, mintale.

Totuși isihia minții este de mare însemnătate. Iar dacă dorim să spunem mai exact ce este isihia minții, o putem defini drept cunoașterea gândurilor și lăsarea lor deoparte, astfel ca mintea să se miște în chip neabătut spre Dumnezeu. Prin urmare, isihia minții este îngrădirea și omorârea gândurilor, slobozirea minții din temnița simțirilor și de rațiune sau, mai bine spus, este tanscenderea robiei gândurilor, simțirilor și rațiunii; izbăvirea de imaginile închipuirii, omorârea patimilor ori, mai curând, preschimbarea patimilor, care sunt energii ale sufletului. Isihia minții este ceea ce au trăit sfinții și calea cea mai sigură ce duce la Dumnezeu.

Isihia minții - calea spre îndumnezeire

- Ne-ați putea da exemple de sfinți care au trăit isihia minții ? Cred că așa am putea înțelege mai bine această stare duhovnicească, spuse Athanasie.

- Cum am spus și mai înainte, isihia minții este singura cale care duce la Dumnezeu. Este cea mai potrivită metodă pentru tămăduirea sufletului și părtășia cu Dumnezeu. Prin urmare, toți sfinții au trăit isihia. Domnul a arătat de multe ori nevoia de isihie a sufletului. Când S-a urcat în munte să Se roage și a rămas acolo toată noaptea, prin aceasta, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, voia să învețe poporul să urmeze această liniștire din afară, care este atmosfera cea mai potrivită pentru dobândirea liniștii lăuntrice a minții. El arată chiar isihia lăuntrică

rilor și inexistența liniștirii lăuntrice ne-au făcut să ne îmbolnăvim. Nu ne mai putem privi drept în ochi. Mai mult, ne temem de singurătate și izolare, de aceea nu mai suportăm să fim singuri. De îndată ce intrăm în mașină, deschidem imediat radioul sau casetofonul cu muzica preferată, ca să ne țină de urât. În-torcându-ne acasă, primul lucru pe care-l facem este să deschidem televizorul, indiferent dacă cineva se uită la el sau nu. Ne-am umplut mintea de gânduri care ne tulbură și nu ne lasă să gândim în tihnă. Toate acestea și încă multe altele arată inexistența isihiei lăuntrice a minții. Mai curând ele vădesc existența unui curent antiisihast. Un vânt antiisihast suflă în societatea noastră.

Sfântul Grigorie Palama despre isihie

- Am citit, spuse Părintele Filip, despre discuțiile între Sfântul Grigorie Palama și Varlaam despre isihia minții și isihasm. Sfântul Grigorie Palama înfățișa meșteșugul isihast al Predaniei Ortodoxe, pe când Varlaam înfățișa o metodă antiisihastă, o metodă întemeiată mai ales pe rațiune. Tocmai de aceea Varlaam disprețuia tot ceea ce ține de rugăciunea minții, isihia minții etc.

- Mă bucur să aud aceste cuvinte din partea dumneavoastră, Părinte Filip. Spuneați mai devreme că aveți unele prejudecăți față de nevoința Bisericii, căutând mai multe lămuriri asupra acestui aspect al vieții duhovnicești ortodoxe. Acum văd că urmați întreaga mișcare din zilele noastre, privitoare la așa-numita renaștere filocalică, precum și la studiile despre Sfântul Grigorie Palama și teologia sa - care este, de fapt, teologia Bisericii Ortodoxe.

- Părinte Hierotheos, n-am spus că sunt împotriva meșteșugului isihast, căci a fost încuviințat de Sinoadele Bisericii. Biserica a hotărât chiar că acela care nu primește pe Sfântul Grigorie Palama ca teolog ortodox și teologia sa ca pe înfățișarea învățaturii ortodoxe nu este ortodox, ci eretic, fiind deci anatemitizat. Mi-am exprimat doar unele rezerve față de nevoința Bisericii, fie din pricina prejudecății, ori din necunoaștere, sau chiar din pricina unor exemple greșite.

- Isihasmul, adică toată calea isihiei ortodoxe, *prin care omul se îndumnezeiește*, este o parte a nevoinței sau, ca să fiu mai exact, este calea și metoda nevoinței. Pentru că v-ați referit la Sfântul Grigorie Palama, îngăduiți-mi să pomenesc ceea ce spune el despre isihia ortodoxă. Isihia minții, spune Sfântul, este singura metodă care duce pe om la părtășia și unirea cu Dumnezeu. Isihia este liniștire a minții și a lumii, uitarea celor pământești și începătura celor cerești; este lepădarea gândurilor pentru ceva mai bun. Isihia este treapta către contemplare, adică vederea lui Dumnezeu, care este semnul unui suflet sănătos. Omul se îndumnezeiește prin isihie, nu prin speculații asupra lucrurilor văzute. Sfântul Grigorie a experimentat isihia minții și de aceea a vorbit despre ea în chip atât de ortodox. Pentru că teolog ortodox este acela care îl cunoaște pe Dumnezeu prin experiență personală. Sfântul Grigorie o înfățișează pe Maica Domnului -pe când ea se afla în Sfânta Sfintelor - ca fiind chipul adevăratului isihast care a trăit isihia minții, a ajuns la părtășia cu Dumnezeu Treimic și a atins fericita îndumnezeire încă înainte de a da naștere lui Hristos.

Maica Domnului- chipul des vârl al isihastului

- Ar fi foarte interesant pentru noi să ne înfățișați acest aspect al învățaturii Sfântul Grigorie Palama, spuse Irina. Femeie fiind - și creștină - am o mare evlavie pentru Maica Domnului. O cinstesc adânc și vreau să aflu cum a trăit ea isihia lăuntrică a minții în Sfânta Sfintelor.

- Nu pot să trec peste dorința dumneavoastră. Și eu o cinstesc mult pe Maica Domnului, care este hotarul între Dumnezeu Cel nezidit și lumea zidită. Totuși, înainte de a spune ce a făcut Maica Domnului în Templu și cum a trăit isihia minții, trebuie să fac o introducere despre necesitatea isihiei minții pentru ca omul să ajungă la Dumnezeu.

Fiind un anatomist al sufletului, Sfântul Grigorie învață că sufletul omului se împarte în minte, închipuire, părere, gândire și simțire. Omul, care este recapitularea întregii creații, este alcătuit din minte și simțire. Între minte și simțire se află închipuirea, părerea și gândirea. Mințea este centrul sufletului, ochiul sufletului. Simțirea este puterea nerațională a sufletului, care cunoaște și simte lucrurile trupești. Închipuirea este odrasla simțirii; ea își are obârșia în simțire, închipuirea își

primește chipurile de la simțire și le păstrează și atunci când lucrurile reale nu sunt prezente. Părerea - ideea pe care ne-o facem despre felurite subiecte, despre oameni și lucruri - se naște din închipuire. Gândirea este puterea rațională a sufletului care formulează părerea pe care o avem în fiecare caz în parte. Se vedește deci că mintea este miezul lumii duhovnicești a omului - ochiul sufletului – pe când restul puterilor, adică închipuirea, părerea și gândirea, depind de simțire. Deci când cineva dorește să ajungă la Dumnezeu și să dobândească cunoașterea lui Dumnezeu, trebuie să o facă numai prin minte, iar nu prin închipuire, părere și gândire, ele avân-du-și obârșia în simțire, care este legată de simțurile trupesti din afară.

Așadar, omul care trăiește în Biserica Ortodoxă și călătorește spre mântuire, adică spre unirea sa cu Dumnezeu, trebuie să treacă dincolo de toate puterile care vin din simțire (închipuirea, părerea și gândirea). El trebuie să omoare acele puteri pentru o clipă, făcând mintea în stare să fie luminată. Căci toate celelalte puteri care își au obârșia în simțire sunt de fapt „coji” ale minții, care întunecă mintea și o fac moartă. Tocmai de aceea Sfântul Grigorie subliniază în chip de cugetare că isihia este pentru noi părăsirea celor simțite împreună cu simțirea, înălțarea mai presus de gânduri, speculații și de toată cunoașterea omenească, precum și de gândirea însăși, dobândind astfel energia mintală, adică o minte luminată. Astfel dobândim „necunoașterea” cea mai presus de cunoaștere, cunoașterea duhovnicească, ce este mai înalt

înșel, am vorbit despre închipuire acum câteva zile. Am spus că este un fenomen de după cădere. Nu este o însușire cu care a fost înzestrat omul odată cu zidirea sa, ci un fenomen de după cădere. Prin urmare, mântuirea noastră este legată de ieșirea de sub înrâurirea ei pricinuitoare de moarte. După Sfinții Părinți, închipuirea este o contemplare fără ipostas, care se pune în lucrare când gândirea se află în stare de inerție. Puterea închipuirii este hotarul între minte și simțire, așa cum am văzut mai devreme. Obârșia închipuirii, maica ce o zămislește, este simțirea. Omul vede, aude, gustă etc, iar apoi închipuirea primește experiențele, le reface, le amplifică, le dă culoarea potrivită și le păstrează spre a crea neconținut probleme. Astfel, în chip hazliu, am putea spune că închipuirea este un televizor color inventat înaintea celui real. Închipuirea stă împotriva rugăciunii curate și statornice. Ea este „coaja” „funcției optice” a sufletului.

Sfinții Părinți deosebesc mai multe feluri de închipuire; însă, de obicei, se pomenesc patru. Primul tip este legat de imaginile așa-numitelor păcate trupești. Prin închipuire, simțirile aduc aceste imagini în minte, continuând s-o țină în robie. Al doilea tip de închipuire este așa-numita visare. Multor oameni le place să viseze cu ochii deschiși, lăsându-se purtați cu gândul în locuri ideale sau chiar reale. Mulți oameni, mai ales femeile, cad în această stare. Al treilea tip este închipuirea creatoare, care dezvoltă civilizația și arta. Oamenii încearcă să rezolve unele probleme sau să înainteze în dezvoltarea artei. Nu este ceva de condamnat, căci, așa cum am spus, este o stare firească după cădere. Dar trebuie subliniat că este foarte primejdioasă pentru rugăciunea curată. Al patrulea tip se înfățișează în străduința noastră de a-L închipui pe Dumnezeu și puterile cerești în chip rațional, făcând speculații despre Dumnezeu. Nici acest lucru nu este ortodox, fiindcă, așa cum am pomenit, teologul ortodox urmează altă metodă, metoda isihiei, spre a ajunge la părtășia și unirea cu Dumnezeu, dobândind astfel cunoașterea lui Dumnezeu. Meșteșugul isihiei, cum am arătat deja, ține de curățirea inimii, izbăvirea de patimi, slobozirea de gânduri și închipuire.

- Ne puteți spune în cel fel dăunează omului închipuirea ? - întrebă Vasile. Cu alte cuvinte, este ea o simplă urmare a căderii sau poate da naștere unor probleme grave pentru organismul nostru duhovnicesc ?

- Fără îndoială, închipuirea este un fenomen de după cădere și înfățișează starea jalnică pricinuită de ea. Cu cât închipuirea cuiva este mai activă, cu atât mai mult dezvăluie faptul că acel om se află într-o stare căzută. Dacă cercetăm cu grijă fiecare păcat al nostru, ne dăm seama că la obârșia lui se află închipuirea. Ea pune în mișcare, înflăcărează, aduce imagini și stârnește mintea, astfel încât, robită fiind, mintea cade în păcat. Închipuirea îmbolnăvește sufletul în întregime. Când este stârnită, pervertește cu totul viața duhovnicească. Vedem oameni care merg la biserică și vor să ducă o viață creștinească; dar continuă totuși să își cultive închipuirea. Și-L închipuie pe Dumnezeu, și-i imaginează pe îngeri, simt că atunci când se roagă stau înaintea tronului lui Dumnezeu, spunându-și rugăciunea către El.

- Și nu este bine ?

- Nu, nu este bine. Este începutul unei anomalii duhovnicești, poate chiar psihice, care poate duce la năluciri și înșelări. În Tradiția Bisericii există cazuri de călugări sau alți oameni care au căzut în înșelare sau chiar și-au pierdut mințile. Când ne rugăm, după sfatul Sfinților Părinți, încercăm să ne păstrăm mintea curată, *f r chipuri* și *f r form*, fără a primi nici o închipuire. Căci, în caz contrar, rugăciunea face ca întregul nostru organism psihosomatic să se îmbolnăvească. Se poate ca, la început, rugăciunea amestecată cu închipuirea să

păzim simțirile. Trebuie să privim și să ascultăm fără închipuiri, fără a pune în lucrare chipurile și ațâțările simțurilor. De pildă, să presupunem că vedem o imagine nepotrivită. Nu trebuie să ne întindem dincolo de ceea ce am văzut, nici să păstrăm în noi amintirea sa mai mult timp. Când amintirea vrea să aducă înapoi imaginea sau ațâțarea, chiar și atunci trebuie să ne dăm silința să o alungăm. Astfel, cu timpul, mintea se curățește de imaginile aduse de închipuire. Pe deasupra, este nevoie de o spovedanie amănunțită a felurilor noastre căderi, făcută la un duhovnic încercat. Spovedania trebuie făcută în duh de adevărată și deplină pocăință. Pocăința nu trebuie să înceapă cu spovedania și să se încheie după ea, ci trebuie să premerge spovedaniei și să urmeze și după ea. Pocăința se împlinește prin schimbarea vieții. Deci pocăința, împreună cu plânsul, străpungerea și tânguirea cea întru Dumnezeu, este mistuitoarea oricărui chip și idol care pătrund în mintea noastră prin închipuire. Și nu numai atât, ci slobozește pe om chiar de închipuire, căci pocăința răstignește și omoară închipuirea. Trebuie să ne străduim să nu îl „creăm” noi pe Dumnezeu sau să-L cercetăm în chip raționalist, ci să ținem poruncile Lui, ajungând astfel la adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu. Pe deasupra, întrucât închipuirea este strâns legată de gânduri (*logismot*)-gândurile fiind în predania patristică o combinație de imagine și concept - trebuie să luptăm și împotriva gândurilor. Întreaga viață isihastă ne ajută să ne izbăvim de lucrarea închipuirii. Desigur, nu putem condamna acel tip de închipuire care face să progreseze arta și civilizația. Însă când omul dorește să dobândească curățirea lăuntrică și simțirea mintală a inimii, să atingă părtășia cu Dumnezeu, urmând Maicii Domnului și tuturor Sfinților, atunci trebuie să se lepede și de acest tip de închipuire. Însă aceasta nu este dat tuturor oamenilor.

Gândurile

- Când ați vorbit despre închipuire, ați pomenit termenul *gânduri* (*logismot*). Ați spus că gândurile sunt legate de închipuire, fiind alcătuite din concept și imagine. Într-adevăr, acest aspect al vieții duhovnicești este foarte semnificativ. Mulți dintre noi suntem robiți gândurilor. Este de ajuns un gând ca să ne enervăm sau să ne pierdem somnul. Cred că amănunțirea acestei laturi a vieții lăuntrice ar fi foarte interesantă, căci am afla un alt aspect al lucrării mintale lăuntrice.

- Voiam mai devreme să ating acest subiect. Cred că este unul dintre subiectele de temelie ale vieții lăuntrice. Acum îmi dați prilejul să tratez acest subiect care, desigur, aparține meșteșugului tămăduirii din Biserica Ortodoxă. Sfinții Părinți nu vorbesc despre concepții (*skepsis*) ci despre gânduri (*logismoi*).

- Care este deosebirea între concepții și gânduri ? -întrebă Părintele Filip.

- Concepțiile sunt sugestii raționale, pe când gândurile (*logismoi*) sunt sugestii raționale combinate cu stimulii și imaginile corespunzătoare, aduse înăuntru fie prin vedere, fie prin auzire, fie prin amândouă. Cu alte cuvinte, gândurile sunt imagini și stimulări care întruchiează enunțurile corespunzătoare. De pildă, când ne vine în minte o imagine legată de slavă, bogăție sau plăcere senzuală, vine și gândul legat de acea imagine: „Dacă faci asta, vei ajunge plin de slavă, vei avea putere, vei dobândi bani și nu vei mai avea nevoie de nimeni” etc. Tot acest proces se cheamă *gând*. Gândul este o sugestie care se poate transforma într-un păcat. Gândul este urmat de însoțire (*syndyasmos*), adică lupta între gând și libertatea omului; apoi vine învoirea, urmată de poftă, de săvârșirea cu fapta a păcatului și, în sfârșit, de alcătuirea patimii. Pe treapta însoțirii, gândul încearcă să stârnească îndulcirea, astfel că îndulcirea prinde mintea și îl robește pe om. Gândurile, după învățătura Părinților, sunt simple și complexe. Cele simple sunt lipsite de patimă, pe când cele complexe sunt legate de patimă și de înțeleș. Sfântul Maxim face deosebire între patimă, înțeleș și lucru. Aurul, femeia, bărbatul etc. sunt lucruri. Înțeleșul este amintirea *u oar*, simpla amintire a lucrurilor, iar patima este iubirea irațională a lucrurilor sau urarea lor necugetată.

- Unde își au obârșia gândurile ?

- Sfinții Părinți spun că gândurile se zămislESC din multe pricini. Ei subliniază mai ales patru: întâi, voia firească a trupului; în al doilea rând, închipuirea prin simțiri a lucrurilor lumii; în al treilea rând, cele mai înainte adunate în suflet; și în al patrulea, momelile drăcești. Cum vedeți, gândurile pot fi iscate de multe pricini. Unele sunt bune, altele rele. Unele gânduri vin de la diavol și de la

patimi, iar altele vin de la Dumnezeu, îngeri și sfinți. De aceea am spus mai devreme că deosebirea gândurilor - dacă ele sunt de la Dumnezeu sau de la diavol - este un dar dat oamenilor care au dobândit cunoașterea lui Dumnezeu. Astfel, lucrarea părintelui duhovnicesc este să deosebească obârșia gândurilor și să le vindece. Sfântul Si-meon Noul Teolog spune că îți este îngăduit să schimbi duhovnicul atunci când nu este în stare să deosebească gândurile; aceasta, desigur, pe lângă motivele despre care vorbesc Sfintele Canoane ale Bisericii.

- Noi, oamenii de azi, spuse Părintele Filip, simțim foarte mult nebunia pierzătoare a gândurilor. Suferim deoarece ne cultivăm puternic rațiunea, îndestulându-ne toate simțirile și primind de dimineața până seara imaginile aduse de ele. Auzim de la mulți oameni de astăzi: „Mă chinuie gândurile”. Gândurile ne fac nervoși, ne înlătură somnul, ne strică legăturile cu alte persoane și chiar pricinuesc anomalii trupesti. Mulți doctori își sfătuiesc pacienții să nu gândească prea mult și să nu-și fixeze mintea asupra unor anumite idei. Cunoaștem aceste lucruri din propria experiență. Dar ce spun Părinții despre urmările gândurilor ?

- Sfinții Părinți s-au ocupat de războiul lăuntric cu multe veacuri înaintea psihiatrilor. Ei au analizat subiectul atât de amănunțit, încât este cu neputință să-l prezentăm aici.

Gândurile se dezvoltă până la păcat și patimă. Și nu numai că zămislesc patima, ci o și întăresc. Patima prinde rădăcini puternice, iar omul își dă seama că este greu să o mai preschimbe. Gândurile ne fac efectiv să putrezim. Ele prihănesc și otrăvesc sufletul; strică toate puterile sufletului - cea poftitoare, cea înțelegătoare și cea irascibilă. Sfinții Părinți nu numai că înfățișează căderile personale datorate gândurilor, ci descriu și tulburarea legăturilor omului cu alte persoane. Multe boli trupesti, așa cum ați observat, se datorează prezenței neînfrânate a gândurilor. Pe lângă toate acestea, omul stăpânit de gânduri pierde în-drăznirea la Dumnezeu și părtășia cu El. De aceea este trebuință de o trudă istovitoare spre a scăpa de gânduri. Întregul meșteșug isihast înfățișat mai înainte - trezvia, atenția, isihia și rugăciunea - ne ajută cu adevărat să ne eliberăm de lucrarea gândurilor. Totodată scăpăm și de pricinile gândurilor. Dacă o anume persoană ne dă bătaie de cap, adică dacă diavolul ne atacă printr-un om sau un lucru, ne străduim să înlăturăm pricinile prin care vine ispita. Și întrucât un gând pătimăș este însoțirea patimii cu un înțeles, încercăm să despărțim patima de înțeles prin înfrânare și dragoste duhovnicească, astfel încât înțelesul să rămână un simplu gând, care nu este păcat.

Totuși, dacă nu putem scăpa de gânduri, în ciuda feluritelor mijloace folosite, calea cea mai sigură este mărturisirea lor duhovnicului. Cu alte cuvinte, întâi încercăm să curmăm gândurile. Dacă nu reușim, le alungăm cu rugăciunea. Și dacă nu reușim cu totul, iar gândul dăinuie multă vreme, atunci îl mărturisim duhovnicului. În acest chip diavolul ascuns îndărătul gândului piere, cum piere șarpele ascuns sub o piatră când se ridică piatra.

Patimile

- Ați spus că atunci când gândurile dăinuie în noi mai multă vreme și nu izbutim să le curmăm sau să le alungăm prin metoda ortodoxă, ele se dezvoltă până la păcat și patimă, spuse Irina. Ați putea fi mai explicit în ceea ce privește patimile ? Ce anume sunt ele ?

- Acesta este unul din capitolele cele mai vaste din învățătura ascetică a Părinților Bisericii. Mulți oameni, și chiar unele sisteme antropocentrice, vorbesc despre patimi, însă ele se înțeleg foarte diferit de Preda-nia Ortodoxă. De aceea cred că trebuie să spunem câteva lucruri; desigur, fără a străbate în întregime acest uriaș subiect. După învățătura Sfinților Părinți, patimile nu sunt puteri care au pătruns în noi - și trebuie smulse - ci sunt energii ale sufletului care au fost strâmbate de păcat și trebuie deci preschimbate. V-am explicat - când am vorbit despre sufletul omului - că, în ceea ce privește latura pătimitoare, el se împarte în trei puteri: înțelegătoare, poftitoare și irascibilă sau, cum le mai numesc Sfinții Părinți, rațiunea/înțelegerea, pofta și iuțimea. Aceste trei puteri ale sufletului trebuie întoarse către Dumnezeu. Însă când ele se întorc împotriva lui Dumnezeu și împotriva fraților noștri, avem de-a face cu dezvoltarea patimilor. Deci patima este mișcarea sufletului potrivnică firii. Sfântul Ioan Sinaitul folosește câteva exemple spre a lămuri acest lucru. Împreunarea trupestă este firească după cădere, pentru zămisirea copiilor; însă noi am schimbat-o spre curvie. Mânia este

firească spre a putea fi întoarsă împotriva diavolului; însă noi o folosim împotriva fraților noștri. Râvnirea este o putere firească în noi, spre a putea să râvnim virtuțile sfinților și să încercăm să le dobândim; însă noi folosim această putere împotriva fraților noștri. Dorința de slavă este firească pentru dorirea și tânjirea după împărăția Cerurilor; însă noi dorim lucruri deșarte, vremelnice și nevrednice. Mândria, însoțită de slavă, este firească, dacă este folosită împotriva diavolilor. Bucuria este firească doar când este întru Hristos. Am primit de la Dumnezeu ținerea de minte a răului ca o armă împotriva diavolilor. Am primit dorința de adevărată desfătare, care este legată de bunătățile cele veșnice; însă noi o folosim rău, întru neînfrânare. Deci patimile sunt puterile sufletului funcționând împotriva firii.

- Vorbind de energia sufletului potrivnică firii, rezultă implicit că există o energie după fire. Cred că dacă se lămurește aceasta, subiectul va deveni mai ușor de înțeles. Nu spun că nu s-a înțeles până acum, dar ar fi o șansă în plus să-l cuprindem în întregime.

- Este greșit să încerci a înțelege totul rațional, fără a dobândi încercarea care vine dinlăuntrul luptei duhovnicești. Desigur, nu aș zice că învățătura aceasta nu este folositoare, însă pe lângă ea trebuie să căutăm și o experiență personală. Altfel ne vom asemana unui general care a învățat războiul prin exerciții teoretice în biroul său, însă nu cunoaște deloc lupta pe câmpul de bătalie. Din acest motiv, la armată, în afară de exercițiile teoretice, au loc și bătălii simulate, spre a dobândi experiență personală. Cred că trebuie să transferăm acest lucru în cazul nostru. Știm că viața creștinească este o luptă neîncetată împotriva vrăjmașului mântuirii noastre. Simțământul de a ne afla în război este de absolută trebuință spre a putea să devenim conștienți de acea stare și să ajungem la luptele cele biruitoare; desigur, cu puterea harului dumnezeiesc, în orice caz, întorcându-mă la întrebare, pot să pomenesc un exemplu grăitor folosit de Sfântul Maxim. După el, cele trei puteri firești ale sufletului sunt rațiunea, pofta și iuțimea. Lucrarea firească pentru rațiune este mișcarea către Dumnezeu prin cunoaștere; pentru poftă, să fie purtată către Dumnezeu prin tânjire; iar pentru iuțime, să se străduiască să ajungă numai la Dumnezeu. Când aceste puteri lucrează în chip firesc, omul ajunge la viețuirea *mai presus de fire*, aceasta fiind dragostea, care nu este o stare abstractă, ci are loc atunci când rațiunea, pofta și iuțimea se unesc cu Dumnezeu. Viața în dragostea, numită *vie uire mai presus de fire*, este urmarea vieții celei după fire. Și, de bună seamă, viața după fire se mișcă spre Dumnezeu. Astăzi socotim că viața firească înseamnă ca omul să trăiască fără Dumnezeu, iar viața în Dumnezeu este numită nefirească. Însă viața în Dumnezeu este viața după fire pentru cel care trăiește în Biserică și este înсуflat de energia cea necreată a lui Dumnezeu. Puterile sufletului se mișcă împotriva firii când rațiunea se însoțește cu necunoașterea de Dumnezeu, pofta cu iubirea de sine, iar iuțimea cu asuprirea celorlalți oameni. În această stare omul este cu totul robit.

Vedeți acum că Sfântul Maxim, alesul teolog și Părinte al Bisericii, nu urmează o teologie academică? El nu este filozof, ci teolog ascetic. Studiindu-i învățătura, ca și învățătura tuturor Sfinților Părinți, ne dăm seama că teologia este legată de nevoință, iar nevoința este adevărata metodă care îl duce pe om la o teo-loghisire sigură.

- Există vreo clasificare a patimilor? Sau, altfel spus, se pot împărți patimile în anumite categorii ? -întrebă Părintele Filip.

- Sigur că se pot. Sfinții Părinți vorbesc despre asemenea categorii. Patimile se împart după latura din care le privim. O astfel de împărțire este cea între patimi trupești, care țin de trup, și patimi sufletești, ținând de suflet. Fără îndoială, atât trupul, cât și sufletul participă la formarea și dezvoltarea patimilor, dar le împărțim astfel prin pogorământ, spre a cerceta mai bine lucrurile. O altă împărțire este cea între patimile care se ivesc la monahi și cele care apar la mireni. Monahii sunt luptați de anumite patimi iar oamenii din lume de altele, neexcluzând ca unele să fie comune atât monahilor, cât și mirenilor. Altă împărțire se face după felul dezvoltării lor: unele patimi se cheamă „maici”, altele „fiice”, fiind născute de cele dintâi. De pildă, slava deșartă naște fie mândria, fie negrijania, fie multa-vorbire. Hula este odrasla mândriei. Există și unele patimi care apar la o anumită vârstă. Sfântul Grigorie Palama spune că, pe măsura creșterii omului, la vârsta prunciei apar întâi patimile care țin de partea poftitoare a sufletului, anume iubirea de avuție și zgârcenia, și de aceea copiii mici sunt atât de posesivi. Apoi se dezvoltă patimile puterii înțeleghătoare a sufletului: iubirea de slavă, manifestată în împodobirea trupului, haine extravagante și arătarea virtuților. În adolescență

se dezvoltă patimile părții irascibile a sufletului, adică lăcomia, care este obârșia tuturor păcatelor trupești.

- Ne putem vedea limpede patimile ? Este posibil să ne dăm seama de care patimi suntem stăpâniți ?

- Este destul de greu. Unele patimi, precum mânia, sunt ușor de aflat. Însă sunt și patimi care nu sunt ușor de descoperit, deoarece sunt acoperite de aparente virtuți. De pildă, patima iubirii de desfătare poate fi ascunsă de o părută înfățișare a dragostei. Pretindem că iubim cu adevărat pe cineva, însă sub această părută dragoste se poate ascunde o patimă îngrozitoare. De multe ori lăcomia zace îndărătul virtuții râvnei, iar trufia se ascunde îndărătul tăcerii. De aceea este nevoie de un duhovnic cu discernământ și încercat, spre a putea deosebi patimile noastre, astfel încât să putem lupta împotriva lor și să ne străduim întru vindecare.

- Tocmai aici ajungem la un punct interesant, spuse Părintele Filip. Căci, așa cum bolnavului nu îi este de ajuns să-și cunoască boala, ci trebuie să porceadă la tămăduirea ei, același lucru este valabil și pentru patimi - atât cele trupești, cât și cele sufletești. Am dori deci să ne descrieți meșteșugul tămădurii lor.

- Lupta cu patimile este grea și primejdioasă, tocmai pentru că ele sunt împletite cu virtuți și țin de vârsta omului și de felul său de trai. Așadar, prezentarea subiectului într-o convorbire nu este un lucru ușor. Totuși pot arăta câteva principii generale de vindecare, însă este necesar să subliniez că avem trebuință de un preot-tămăduitor care să ne tămăduiască de stările demonice ale patimilor.

a) Un principiu general spune că tămăduirea nu înseamnă eliminarea patimilor, ci preschimbarea lor. Întrucât patimile sunt mișcarea energiilor sufletului împotriva firii, ele trebuie făcute să se miște potrivit cu firea. Dumnezeu ne-a dat dragostea ca să-L dorim pe El, însă noi am întors-o spre cele zidite. Acum trebuie s-o preschimbăm, trebuie s-o întoarcem din nou către Dumnezeu. Ea trebuie să se facă „patimă despă-timită”. Același lucru trebuie făcut cu toate patimile.

b) Reorientarea energiilor sufletului se lucrează prin energia lui Dumnezeu, dar și cu împreună-lucrarea omului. Nici Dumnezeu singur nu poate ajuta, nici omul singur nu o poate săvârși.

c) Primim puterea și harul lui Dumnezeu prin rugăciune și, mai ales, prin taina spovedaniei. Dăm mare însemnătate și întâietate acestui lucru. Știm din experiența personală că spovedania - mai ales spovedania curată - îl ușurează pe om. Dacă învățăm să ne deschidem lui Dumnezeu, scăpăm de multe probleme care sunt urmarea izolării lăuntrice a sufletului. Spovedania, ca parte a pocăinței, este încetarea monologului cu sine și deschiderea dialogului cu Dumnezeul Cel Viu.

d) Trebuie luptat împotriva patimii care ne asuprește cel mai mult, călăuziți fiind de părintele duhovnicesc. Fiecare om are o patimă mai puternică decât celelalte, care-l ține legat de pământ și nu-l lasă să se deschidă lui Dumnezeu. Ne dăm multă osteneală să luptăm împotriva acelei patimi, care poate fi maica celorlalte. Deci când luptăm cu acea patimă, le tămăduim și pe celelalte.

e) Nu trebuie să ne hrănim patimile. Când suntem conștienți de o patimă, încercăm să o lipsim de tot ce o întărește. Astfel, încet dar sigur, se ofilește și moare. Părinții spun că, dacă avem o fiară sălbatică în cușcă și nu o hrănim în fiecare zi, ea se îmbolnăvește și moare. Așa facem și cu patimile. Încercăm să nu le hrănim, adică oprim gândurile și pricinile care le ațâță.

f) La început ne luptăm să curmăm patimile lucrătoare. Când spunem *patimi lucr toare* înțelegem acele patimi care încearcă să se vădească în afară. De pildă, cineva este stăpânit de patima mâniei. Mai întâi, când simte mânie, încearcă să nu o vădească și face aceasta o bucată de vreme. Chiar și acest fapt este o treaptă a despătimirii; iar când reușește, încearcă să nu mai simtă mânia nici în inima sa. În continuare, urmărește s-o preschimbe în urare a păcatului, dar și în dragoste adevărată, nepătimasă, față de oamenii care îl amărăsc.

g) Cultivăm virtuțile corespunzătoare. Luptăm împotriva mândriei atunci când încercăm să trăim în smerenie.

h) În învățătura patristică există îndrumări anume de luptă împotriva fiecărei patimi. Totuși aceeași patimă are trebuință de un tratament diferit la fiecare persoană. Doi oameni au patima mâniei; unul se poate tămădui prin isihie, celălalt prin ascultare. Din această pricină, același sfat, aplicat aceleiași patimi, poate fi leac unuia și otravă altuia. Deci este nevoie de un tămăduitor

încercat, iscusit în acest război și luminat de Dumnezeu, spre a da, de fiecare dată, leacul potrivit fiecărui om în parte.

Nu vă voi obosi mai mult cu acest subiect. În orice caz, trebuie să spun că atunci când cineva se luptă cu patimile, ajutat de energia lui Dumnezeu, de îndrumarea duhovnicului, de viața sacramentală a Bisericii și de propria viață de nevoină, el reușește să le preschimbe, ajungând la nepătimirea cea după Dumnezeu.

Nepătimirea

- Nepătimirea ar fi deci omorârea părții pătimi-toare a sufletului ? - întrebă Athanasie. Această părere este susținută de filozofii stoici, ca și de multe religii orientale contemporane. Cum definește Ortodoxia nepătimirea ?

- Din cele spuse înainte este vădit că, după învățătura ortodoxă, nepătimirea nu înseamnă omorârea aspectului pătimăș al sufletului, cum învață filozofii stoici, ci preschimbarea puterilor sufletului. Astfel, nepătimirea nu este o stare negativă, ci în primul rând una pozitivă. Este întoarcerea puterilor sufletului spre Dumnezeu și umplerea omului de harul lui Dumnezeu. Nepătimirea nu este nicidecum ceva static, ci o evoluție dinamică. Părinții vorbesc de mai multe trepte ale nepătimirii. Sfântul Maxim Mărturisitorul vorbește de patru trepte. Întâia nepătimire este cea începătoare, adică oprirea de la lucrarea patimii. În această stare, omul se ferește să făptuiască luându-se după pornirile sufletului. A doua nepătimire, care se întâlnește la oamenii virtuosi, este scoaterea gândurilor pătimășe din minte. A treia nepătimire se vedește la oamenii îndumnezeiți, a căror dorință rămâne cu totul nemișcătoare spre patimi. A patra nepătimire este a celor desăvârșiți. Ea este deplina curățire, chiar și de închipuire. Această ultimă treaptă este a teologilor, cei care au ajuns la părtășia cu Dumnezeu și deci au fost izbăviți chiar și de închipuire. Însă vorbind despre nepătimire, nu trebuie să trecem cu vederea faptul că există adevărată nepătimire și falsă nepătimire. Adevărata nepătimire este atunci când omul se umple de harul lui Dumnezeu și se face templu al Duhului Sfânt. Falsa nepătimire este o meșteșugire a diavolului spre a-l face pe om să se socotească nepătimitor, atacându-l apoi întru deplina sa pierzanie duhovnicească. Doar adevărata dragoste poate deosebi între adevărata și falsa nepătimire. Și, firește, dragostea de Dumnezeu și de aproapele, care dezvăluie preschimbarea patimilor, este semn că omul s-a făcut templul Duhului Sfânt. Atunci lucrează în el rugăciunea neîncetată.

Via sacramentală și ascetică

- Vorbiți adesea despre rugăciune, mai ales de așa-numita rugăciune a minții, spuse Vasile. Nu-mi pot ascunde neconținută uimire. Cu riscul de a deveni obositor, nu pot să nu vă întreb ce este, de fapt, rugăciunea minții.

- Nu sunteți obositor. Nu-mi pricinuiți nici un fel de osteneală, căci ne dați prilejul să analizăm mai amănunțit unele subiecte ale vieții duhovnicești, care sunt cu totul vitale. Ceea ce mă mâhnește este faptul că dați glas unei anume mentalități a multor oameni care, pot spune, alcătuiesc un fel de școală. Cu alte cuvinte, unii oameni, aparent buni creștini, cred că o viață morală și participarea la Tainele Bisericii sunt de ajuns, tăgăduind cu totul întreaga viață isihastă a Bisericii. Și, firește, când spunem că un om nu are cugetul Bisericii, nu înțelegem faptul că nu se supune păstorilor Bisericii - căci în aparență o face - ci înțelegem că nu primește întreaga învățătură a Bisericii. Biserica Ortodoxă se cheamă sobornicească sau universală, fiindcă are întregul adevăr despre meșteșugul tămăduirii omului. Când tăgăduim un aspect al acestei predanii, nu avem cugetul Bisericii, chiar dacă suntem preoți și păstori ai poporului lui Dumnezeu.

- Altfel spus, tăgăduiți faptul că Tainele Bisericii îl îndumnezeiesc pe om, mai ales Taina Sfintei Euharistii, care este Taina fundamentală a Bisericii ? Tăgăduiți faptul că oamenii care iau parte la aceste Taine, și mai ales la dumnezeiasca Euharistie, și se împărtășesc cu Trupul și Sângele lui Hristos sunt îndumnezeiți ?

- Doamne ferește, nu tăgăduiesc acest lucru. Dacă aș fi spus așa ceva, nu aș fi fost preot, nu aș fi fost ortodox. Însă vreau să subliniez că viața sacramentală a Bisericii nu este despărțită de viața sa ascetică. Observ cu dezamăgire că, în multe cărți recente, Taina dumnezeieștii Euharistii este prezentată astfel încât rezultă că participarea la ea și împărtășirea cu Trupul și Sângele lui Hristos sunt cele ce-l îndumnezeiesc pe om. Fără îndoială, dumnezeiasca Euharistie este Taina care deosebește clar Biserica de alte religii. Dar, izolată de întreaga sa metodă de tămăduire, dumnezeiasca împărtășanie nu numai că nu îndumnezeiește, ci osândește. În acest caz, harul lui Dumnezeu lucrează în chip pedepsitor. Mi s-a întâmplat să aud predici ortodoxe unde se spunea că dumnezeiasca împărtășanie îl mântuiește pe om și-l duce la îndumnezeire, și deci toți trebuie să ne împărtășim în fiecare duminică etc. Însă întreaga Predanie a Bisericii învață că, dacă Tainele sunt izolate de treptele vieții duhovnicești, curățirea, luminarea și îndumnezeirea, ele nu-l pot ajuta pe om. Sfinții Părinți spun că dumnezeiasca Împărtășanie presupune nevoință și este legată de nevoință. Nevoință, așa cum am descris-o aici, precede și urmează dumnezeiasca Euharistie. De aceea nu văd ce rost are să scoți în evidență numai Tainele, disprețuind viața de nevoință.

Rugăciunea minții și rugăciunea rațiunii

- Aveți dreptate, Părinte Hierotheos. Totuși cum legați rugăciunea minții cu Tainele ? Sau, mai curând, revenind la întrebarea lui Vasile, ce este de fapt rugăciunea minții ?

- Sunt nerăbdător să răspund întrebării. M-am abătut doar o clipă de la subiect, spre a-mi arăta durerea de a vedea această parțialitate. Deci vorbind de rugăciunea minții (*noera prosevbi*), trebuie s-o deosebim de rugăciunea rațională sau înțelegătoare (*logiki pros-evhi*) sau slujirea înțelegătoare (*logiki latri*). Căci, într-adevăr, rugăciunea rațiunii este un lucru, iar rugăciunea minții, numită și rugăciunea inimii, este altul.

- Putem lega această distincție de cea dintre rațiune și minte, pe care ați făcut-o acum câteva zile, spuse Athanasie.

- Este adevărat. Așa cum funcția rațiunii este un lucru, iar funcția minții altul, la fel rugăciunea rațiunii este diferită de rugăciunea minții. Se poate spune că, la început, rugăciunea este slujire înțelegătoare și, treptat, se face rugăciune mintală sau rugăciune a inimii, pe măsura descoperirii propriei minți și slobozirii sale de rațiune. Rugăciunea înțelegătoare este plină de chipuri și cugete, pe când rugăciunea minții este curată și slobodă de chipuri și închipuiri. Rugăciunea înțelegătoare lucrează prin strădania omului de a se concentra, pe când rugăciunea minții este o stare de sine lucrătoare, insuflată de Preasfântul Duh. Rugăciunea înțelegătoare lucrează când omul este pe treapta curățirii, înainte chiar de a fi curățit, pe când rugăciunea mintală este starea celui aflat pe treapta luminării minții. Apostolul Pavel face aceeași deosebire: „Pentru că de mă voi ruga cu limba, duhul meu se roagă, iar mintea mea fără de roadă este. Ce dar este? Ruga-mă-voi cu duhul, ruga-mă-voi și cu mintea; cânta-voi cu duhul, cânta-voi și cu mintea” (1 Cor. 14, 14-15). În acest pasaj apostolic, cuvântul *duh* înseamnă darul vorbirii în limbi, care se lucrează în inimă, iar *mintea* înseamnă rațiune. Deci aici Apostolul Pavel se referă la rugăciunea minții și la rugăciunea înțelegătoare. În adunarea mădularelor Bisericii, rugăciunea de obște este și trebuie să fie slujire înțelegătoare. Nimănui nu i se îngăduie să facă ce vrea sau chiar să fie izolat de ceilalți. Însă când cineva se roagă lui Dumnezeu în chip personal, în ascuns, de îndată ce și-a descoperit mintea, trebuie să se roage în inimă, în chip mintal.

- Ați pomenit de darul limbilor, spuse Constantin, în Biserica din vechime exista acest dar. De ce astăzi a dispărut ?

- Cine v-a spus că a dispărut ?

- Dar astăzi nu se mai văd oameni care vorbesc în *limbi străine*.

- Darul limbilor nu era dat creștinilor numai spre a vorbi în limbi străine. Se întâmpla, desigur, și asta, fiind ceva dat de energia lui Dumnezeu, astfel ca Biserica să se întărească. Așa cum deslușește Sfântul Ioan Gură de Aur, când Biserica a fost întărită și adevărata credință încuviințată, acest dar nu a mai fost de trebuință. Minunile sunt mai ales pentru cei lipsiți de credință. Din această

pricină Sfântul Ioan Gură de Aur învață că inexistența acestui dar astăzi este semnul sporirii și statornicirii credinței.

- De ce ați spus mai înainte „Cine v-a spus că acest dar a dispărut ?”

- Nu m-ați lăsat să termin. Darul vorbirii în limbi străine era împreunat cu rugăciunea lăuntrică neîncetată. Apostolul Pavel spune în chip grăitor: „Pentru aceasta și Dumnezeu pre Dânsul au prea înălțat, și au dăruit Lui nume care este peste tot numele: ca întru numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cerești și al celor pământești, și al celor de dedesubt; și toată limba să mărturisească că Domn este Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu Tatăl” (Filip. 2, 9-11). În acest

Numele lui Hristos - care este rostit în inimă și este un semn al energiei lui Dumnezeu în noi, semnul

TJ10.4

Vasile cel Mare nu spune că rugăciunea minții lucrează când încetează grijile pământești, nici că rugăciunea minții încetează când suntem neconținut ocupați cu treburile din afară, ci că mintea are neîncetata pomenire a lui Dumnezeu în ciuda tuturor grijilor pământești. Deci mintea este orânduită du-hovnicește, iar această orânduire este principalul țel al meșteșugului ortodox de tămăduire. Urmărim să ne punem mintea în rânduială, astfel încât ea să se lumineze și omul să devină bun călugăr, bun soț, bun părinte și bun coleg.

- Însă asta este starea creștinilor desăvârșiți, spuse Vasile.

- Nu este starea celor desăvârșiți. Așa cum am spus înainte, este treapta luminării minții; și există mulți creștini care au parte de experiența ei când încep cu mare râvnă viața duhovnicească. Li se dă ca un dar, spre a-i face în stare să-și urmeze viața duhovnicească și să facă din ea o stare permanentă. În orice caz, rugăciunea minții este una din primele trepte ale vederii lui Dumnezeu. Oricine își curățește mintea prin pocăință și prin întreaga predanie de nevoință a Bisericii se luminează, iar rugăciunea minții pornește de îndată. Tot din această stare omul poate ajunge la vederea Luminii necreate, dacă voiește Dumnezeu. Vederea poate fi de scurtă sau de lungă durată, omul întorcându-se de îndată la starea rugăciunii minții. Cu alte cuvinte, rugăciunea minții - rugăciunea inimii - este o stare permanentă pentru adevărații creștini care sunt botezați și cu Botezul Duhului. Există chiar mulți Părinți deosebitori care, studiind scrierile altora, sunt în stare să discearnă dacă scriitorul era pe treapta curățirii, a luminării sau a vederii lui Dumnezeu. Treapta cea mai înaltă a vederii dumnezeiești se cheamă răpire; omul este înălțat în Rai și aude cuvinte negrăite. Se poate ca în timpul luminării și vederii duhovnicești să vadă slava lui Dumnezeu, fiind în același timp conștient de realitatea înconjurătoare. Se poate întâmpla să vadă două lumini, cea dumnezeiască și cea creată, așa cum cei trei ucenici pe Muntele Tabor au zărit slava feței lui Hristos și au spus: „Bine este nouă a fi aici”. Însă nu ar fi putut spune același lucru când norul luminos i-a umbrat pe ei și au căzut cu fețele la pământ.

- Cum putem deosebi rugăciunea înțelegerii de rugăciunea minții ? Există semne deosebitoare?

- Fără îndoială că există. Atâta vreme cât ne luptăm cu patimile, rugăciunea minții nu este lucrătoare în inima noastră. Chiar de avem pomenire neîncetată a lui Dumnezeu, adică rostirea repetată a rugăciunii, ea este rugăciune a înțelegerii. Rugăciunea este rostită de rațiune, nu de inimă. Însă când se pune în lucrare rugăciunea minții, nu numai că ne îndepărtăm de păcat, ci și păcatul fuge de la noi, și astfel putem trăi ne-pățimirea. Patimile nu mai sunt lucrătoare. Se vedește adevărul celor spuse de Apostolul Pavel: „Cu duhul să umblați și pofta trupului nu o veți săvârși” (Galat. 5, 16). De asemenea, mărturisirea lui Hristos este semn că rugăciunea minții este lucrătoare. Când cineva se leapădă de Hristos, nu are rugăciunea minții. Când mucenicii sufereau mucenicia, se aflau în starea vederii lui Dumnezeu, ale cărei prime trepte cuprind ș

împreună cu catehumenii. O altă categorie de pocăiți puteau rămâne în biserică până la sfârșitul dumnezeieștii Liturghii, însă fără a primi Sfânta împărtășanie. Prin urmare, este limpede că Sfânta împărtășanie nu e un simplu act, ci presupune o întreagă metodă de nevoință. Dumnezeiasca împărtășanie îl ajută pe om după starea sa duhovnicească: îl curățește când încearcă să se curățească, îl întărește să rămână pe treapta luminării și îi sporește sau îi păstrează vederea lui Dumnezeu, când se află pe treapta îndumnezeirii. În orice caz, ca să ne întoarcem la subiectul care ne preocupă aici, rugăciunea minții, care este unul din primele niveluri ale vederii lui Dumnezeu, aduce întâia cunoaștere a lui Dumnezeu.

4. Cunoașterea lui Dumnezeu

- Ați vorbit despre cunoașterea lui Dumnezeu. Profit de acest prilej pentru a pune o întrebare, interveni Athanasie. Ni s-a spus încă de când eram mici că a-L cunoaște pe Dumnezeu înseamnă a studia și a învăța despre Dumnezeu: cu cât studiem mai multe cărți, cu atât dobândim mai multă cunoaștere a lui Dumnezeu. Ce părere aveți?

Cunoa tere fireasc i duhovniceasc

- Am spus deja la începutul convorbirii că există două feluri de credință: credință din auzire și credință din vedere. Aceasta presupune și două tipuri de cunoaștere: cunoașterea firească, ce începe prin studiere, contemplarea firii, felurite semne și minuni, și prin primirea Descoperirii făcute sfinților. Mai există apoi cunoașterea duhovnicească, ce se naște din părtășia cu Dumnezeu. Prima cunoaștere naște credința, a doua se naște din credință, din credința întemeiată pe vedere dumnezeiască. Când spunem că rugăciunea ne dăruiește cunoașterea lui Dumnezeu, înțelegem, desigur, cunoașterea duhovnicească - roadă a vederii dumnezeiești. Când omul ajunge la luminarea minții, în inima sa țâșnind neîncetată rugăciune a minții, el dobândește cunoașterea lui Dumnezeu, care este păr-tășie și unire cu El. Cunoașterea care precede credința este un lucru, iar cunoașterea născută din credință este altul, ne învață Sfântul Isaac Sirul. Prima se cheamă cunoaștere firească, cea din urmă se cheamă duhovnicească.

- Îmi amintesc, spuse Părintele Filip, că în cartea dumneavoastră, *Psihoterapia ortodox*, există un întreg capitol în care analizați cunoașterea lui Dumnezeu în învățătura Sfântului Isaac Sirul și a Sfântului Grigorie Palama. Ați putea, vă rog, să pomeniți aici câteva păreri mai deosebite ale celor doi Părinți despre acest subiect vital ?

- Într-adevăr, în cartea mea există un capitol intitulat *Gnoseologie ortodox*, pe care l-am așezat la sfârșit, deoarece cred că omul dobândește cunoașterea lui Dumnezeu pe măsura tămăduirii sale și a stării sale duhovnicești. Un începător în ale vieții duhovnicești experiază diferit cunoașterea lui Dumnezeu față de cineva care este la mijlocul căii sale duhovnicești sau față de cel care este înaintat duhovnicește. Deci cunoașterea de Dumnezeu, dobândită de cineva, corespunde stării sale duhovnicești. Vom spune întâi câteva lucruri despre învățătura Sfântului Isaac Sirul și apoi despre cea a Sfântului Grigorie Palama.

Cele trei feluri de cunoa tere, dup Sfântul Isaac Sirul

Sfântul Isaac Sirul învață că există trei feluri de cunoaștere, corespunzând împărțirii în trup, suflet și duh. Firește, nu este vorba de așa-numita tripartiție a omului, fiindcă duhul nu este o energie anume a omului, ci este Duhul Sfânt. La fel cum sufletul este viața trupului, la fel și Duhul Sfânt este viața sufletului. Deci există o cunoaștere trupească, o cunoaștere sufletească și o cunoaștere duhovnicească.

Cunoașterea trupească este strâns legată de studierea înțelepciunii și cunoașterii omenești, de dorințele trupești, de satisfacerea patimilor iubirii de desfătare, lăcomiei și iubirii de slavă. Este cunoaștere omenească, deoarece se ocupă cu inventarea și cultivarea artelor, științelor și învățaturii. Este cunoașterea care caracterizează întregul nostru învățământ. Sfântul Isaac arată că cultivarea

numai a acestui fel de cunoaștere pricinuieste teamă și tulburare, întristare și deznădejde, lașitate în fața oamenilor, întemeierea pe rațiune și puterile omenești, frica de moarte și de demoni. Este o cunoaștere care-l face pe om să pară puternic, raportat la aproapele său, însă cu totul slab ființial, raportat la Dumnezeu și chiar la diavol. Este cunoașterea care se cultivă și astăzi și care pricinuieste teamă, nesiguranță, răutate și îndârjire.

Cunoașterea sufletească este atunci când omul încetează să mai dea o mare însemnătate rațiunii și purcede la împlinirea poruncilor lui Hristos. Postul, rugăciunea, milostenia, citirea Sfintei Scripturi, dobândirea virtuților, lupta și strădania împotriva patimilor -toate sunt roadele acestei cunoașteri. Duhul Sfânt desăvârșește această cunoaștere, însă este trebuință și de împreună-lucrarea omului, ca să se vădească libertatea sa.

Cunoașterea duhovnicească este starea vederii duhovnicești, când omul vede în chip nevăzut, aude în chip neauzit și înțelege în chip neînțeles slava lui Dumnezeu. Tocmai atunci înțelegerea încetează și, chiar mai mult, omul înțelege că nu înțelege. Odată cu vederea Luminii necreate, omul vede îngeri și sfinți și, îndeobște, experiază părtășia cu îngerii și cu sfinții. Atunci se încredințează că învierea există. Aceasta este cunoașterea duhovnicească, pe care au avut-o toți sfinții prooroci, apostoli, mucenici și nevoitori, precum și toți sfinții Bisericii. Învățăturile sfinților sunt vlăstarul cunoașterii duhovnicești. Și, firește, cum am spus mai devreme, cunoașterea duhovnicească este roadă vederii lui Dumnezeu.

- Ați pomenit mai înainte că Sfântul Isaac Sirul deosebește cunoașterea firească de cunoașterea duhovnicească. Deci acceptă două feluri de cunoaștere. Puțin mai înainte ați analizat cele trei feluri de cunoaștere, tot după învățătura Sfântului Isaac. Nu vedeți aici nici o contradicție ?

- Este doar o contradicție aparentă. De fapt, nu este o contradicție. Căci atunci când Sfântul Isaac vorbește de cunoaștere firească, înțelege cunoașterea sufletească, adică primirea Descoperirii făcute sfinților și, în același timp, săvârșirea faptelor pe care le implică această acceptare - credința întemeiată pe au-zire. Cu alte cuvinte, când omul primește învățătura lui Hristos și o ține în viața sa, se naște cunoașterea sufletească. Însă cunoașterea duhovnicească este legată de vederea duhovnicească. Deci Sfântul Isaac adaugă doar cunoașterea trupească la cea de-a doua clasificare a cunoașterii. Așadar, cele două clasificări ale cunoașterii sunt legate între ele și identice în cele două puncte.

Cunoașterea după Sfântul Grigorie Palama

- Acum ne putem întoarce la învățătura Sfântului Grigorie Palama despre vitalul subiect al cunoașterii, spuse Constantin.

- Sfântul Grigorie nu are o învățătură specială și diferită de cea a Sfântului Isaac Sirul; vorbind însă despre cunoașterea lui Dumnezeu, el înțelege în primul rând cunoașterea duhovnicească, adică cea întemeiată pe vederea dumnezeiască (*theoria*). Motivul pentru care Sfântul Grigorie s-a ocupat de subiectul cunoașterii a fost Varlaam. Varlaam adoptase învățătura apuseană despre cunoașterea lui Dumnezeu. El pretindea că cunoașterea lui Dumnezeu este un proces rațional, roadă cunoștințelor raționale despre Dumnezeu, produsul filozofiei. De aceea învăța că cei care dobândeau cunoașterea lui Dumnezeu erau, mai presus de toți, filozofii. Comparînd filozofii cu apostolii și cu proorocii, Varlaam spunea că cei dintîi sunt superiori celor din urmă. Comparînd filozofia cu vederea Luminii celei necreate, afirma că filozofia este superioară vederii lui Dumnezeu. Căci, după cum susținea el, vederea lui Dumnezeu este o vedere din afară, pe cînd filozofia este un proces lăuntric, adică fructul rațiunii care ne-a fost dată de Dumnezeu. Este aici o mare primejdie ca teologia ortodoxă să fie secularizată. Biserica a vorbit atunci prin marele său Părinte, Sfîntul Grigorie Palama. Sfîntul Grigorie avea experiență duhovnicească nemijlocită și deci a vorbit în cunoștință de cauză despre aceste subiecte. El a spus că lumina cea necreată nu este mai prejos de rațiune, ci mult mai presus de ea. Apostolii nu erau inferiori filozofilor, ci superiori lor, fiindcă primiseră adevărul prin Descoperirea lui Dumnezeu și nu prin rațiunea proprie. Dacă ar fi fost altfel, atunci filozofii ar fi fost în stare să afle adevărul despre Dumnezeu și mîntuirea omului, iar Hristos nu ar mai fi trebuit să se întrupeze. Însă s-a întîmplat exact invers.

- Care este învățătura proprie Sfântului Grigorie Palama despre cunoașterea lui Dumnezeu?

- Dacă tot am deschis subiectul, nu îl putem închide brusc. Sfântul Grigorie învață că vederea lui Dumnezeu nu are loc în afară, ci lăuntric. Omul ajunge la vederea Luminii celei necreate prin îndumnezeire, nu doar prin vedere din afară. Omul vede lumina necreată prin simțirea mintală lăuntrică, ce a fost deja curățită. El o vede chiar și cu simțurile sale trupești, care însă au fost preschimbate, astfel încât să fie în stare a primi vederea dumnezeiască. Deci omul îl vede pe Dumnezeu prin îndumnezeire. Ficare prooroc ajunge la îndumnezeire, și prin îndumnezeire zărește Lumina necreată. Însă îndumnezeirea omului este, de fapt, unirea și părtășia sa cu Dumnezeu. Îndumnezeirea nu este o putere din afară, ci părtășie cu Dumnezeu; este participare și părtășie la lucrarea în-dumnezeitoare. Când omul ajunge la unirea și părtășia cu Dumnezeu, dobândește cunoașterea lui Dumnezeu. Repet, cunoașterea lui Dumnezeu este roadă unirii omului cu Dumnezeu. Iar cunoașterea lui Dumnezeu este deasupra oricărei cunoașteri omenești. Ea covârșeste nu doar cunoașterea omenească, ci și învățătura Sfințelor Scripturi. Vederea Luminii necreate este și dincolo de simțire, și prin simțire, căci, așa cum am spus mai înainte, simțirile trupești sunt și ele preschimbate, dându-i-se astfel omului să-L vadă pe Dumnezeu. Nu numai că această cunoaștere este mai presus de orice cunoaștere omenească, ci este și mai presus de virtute. Deci Sfântul Grigorie Palama leagă cunoașterea lui Dumnezeu de vederea Luminii celei necreate, de îndumnezeirea omului și de părtășia sa cu Dumnezeu. Toate acestea sunt strâns legate.

- Când vorbiți de cunoașterea lui Dumnezeu, îmi aduc aminte de un tropar luat din Vechiul Legământ, unde Dumnezeu este numit „Dumnezeu al cunoașterii”, spuse Părintele Filip. Cunoașterea lui Dumnezeu este unică sau multiplă ?

- Dumnezeu este unul, însă omul dobândește cunoașterea lui Dumnezeu potrivit cu starea sa duhovnicească. Cu cât este mai curățit, luminat și îndumnezeit, cu atât sporește cunoașterea sa duhovnicească. Din această pricină putem spune ceea ce a spus mama proorocului Samuil, că Dumnezeu este Dumnezeul cunoașterii. Dumnezeu Se descoperă pe potriva stării duhovnicești a omului.

Vederea lui Dumnezeu

- Ați spus că vederea lui Dumnezeu este rezultatul bunăvoinței lui Dumnezeu față de cel care a fost mai întâi curățit și luminat, spuse Vasile. Cum se explică faptul că Apostolul Pavel L-a văzut pe Hristos pe când era un prigonitor al lui Hristos ?

- Cazul Apostolului Pavel trebuie cercetat cu deosebită atenție și amănunțit. Dacă ar fi să subliniez câteva lucruri, aş spune următoarele. Nimic nu-L poate opri pe Dumnezeu să Se descopere pe Sine chiar potrivnicilor Săi. Și, într-adevăr, vedem acest lucru în multe cazuri, dar mai ales în cazul Apostolului Pavel. Dumnezeu îl poate face pe om să zărească slava Sa cea necreată chiar și înainte de Botez.

- Cum poate avea loc acest lucru înainte de Botez ?

- Avem exemple anume în Sfânta Scriptură. Preasfânta Născătoare de Dumnezeu a ajuns la îndumnezeire înainte de vizita îngerului și de cuvintele sale de întâmpinare: „Duhul Sfânt se va pogori peste tine și puterea celui preaînalt te va umbri” (Luca 1, 35). Ea a ajuns la îndumnezeire chiar înainte de a primi Duhul Sfânt prin Care a zămislit Cuvântul lui Dumnezeu. La fel și cei trei Apostoli, încă înainte de a fi botezați în ziua Cincizecimii, au văzut pe Muntele Tabor slava dumnezeirii. Ei au auzit glasul Tatălui și L-au văzut pe Duhul Sfânt - norul luminos care i-a umbrit. Astfel ei au ajuns la îndumnezeire încă înainte de Cruce, de învierea Domnului și de Cincizecime, iar proorocii au ajuns la vederea lui Hristos încă înainte de întruparea Sa.

- Cu alte cuvinte, îndumnezeirea și vederea dumnezeiască au avut loc înainte de întruparea și învierea lui Hristos ?

- Da, așa este. Vederea lui Dumnezeu presupune îndumnezeirea omului. Însă îndumnezeirea proorocilor era vremelnică, iar moartea nu fusese desființată ontologic și de aceea ei au ajuns în Hades. Îndumnezeire reală avem în cazul celor trei Apostoli de pe Muntele Taborului, pentru că ei au văzut slava lui Dumnezeu prin îndumnezeire. Totuși, deși vedeau Lumina cea necreată prin

îndumnezeire, adică lăuntric, ei înșiși se aflau în afara Tmpului dumnezeiesc și omenesc al lui Hristos. Trupul dumnezeiesc și omenesc - obârșia slavei celei necreate, datorită unirii ipostatice - era în afara ucenicilor. Mai târziu, în ziua Cincizecimii, ucenicii s-au făcut Trupul lui Hristos - mădularele Bisericii lui Hristos - și astfel au văzut slava lui Dumnezeu dinlăuntru, prin îndumnezeire, dar și dinlăuntru Trupului dumnezeiesc și omenesc. Aceasta este deosebirea între vederea dumnezeiască a ucenicilor înainte de Cincizecime și după Cincizecime, ceea ce învață și Sfântul Grigorie Palama.

- Ce s-a întâmplat cu Apostolul Pavel ?

- El L-a văzut pe Hristos în slava Sa, aflându-se în afara Trupului dumnezeiesc și omenesc. Așa cum spune Sfântul Grigorie Teologul, Apostolul Pavel n-a putut îndura slava lui Hristos și a fost orbit, tocmai pentru că se afla înainte de Botez. Era o orbire mintală, dar și trupească. De altfel, trebuie observat că Apostolul Pavel nu era prigonitor din necinstire, ci din preamărea sa binecinstire. El fusese învățat că Dumnezeu este unul, că Iahve este Cel care Se descoperă pe Sine proorocilor din Vechiul Legământ. Deci, dacă L-ar fi auzit pe Hristos spunând despre Sine că este Fiul lui Dumnezeu și, mai mult, „Eu sunt Dumnezeu lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacov”, nu ar fi putut primi, din pricina cunoașterii religioase și teologice a vremii sale. Socotea aceasta o necinstire. Iată de ce L-a prigonit pe Hristos și pe creștini. Însă Hristos S-a descoperit pe Sine chiar lângă Damasc, spunând: „Saule, Saule, de ce mă prigonești?” (Fapte 9, 4). Apoi Apostolul Pavel a primit marea Descoperire că Iahve din Vechiul Legământ, care se înfățișase proorocilor, este Hristos. El L-a identificat pe Dumnezeu cel descoperit în Vechiul Legământ cu Hristos din Noul Legământ. În Vechiul Legământ El se descoperise fără trup, pe când în Noul Legământ S-a înfățișat în trup. Aceasta era marea Descoperire. Tocmai de aceea, mai târziu, Apostolul Pavel a confirmat că era Apostol al lui Iisus Hristos și L-a identificat pe Iahve cu Hristos în învățătura sa. Tot în Damasc a primit marea Descoperire că Hristos este Capul Bisericii, iar Biserica este Trupul lui Hristos. Căci, pe când îi prigonea pe creștini, Hristos l-a întrebat „De ce mă prigonești ?” Deci teologia Apostolului Pavel - anume că Biserica este blagoslovitul Trup al lui Hristos - este rezultatul acestei mărețe experiențe.

Treptele vederii dumnezeie ti

- Acum câteva zile ați pomenit faptul că vederea dumnezeiască are mai multe trepte: rugăciunea minții este doar una dintre primele trepte; și există o evoluție continuă. Puteți explica mai pe larg ?

- Sfântul Grigorie Palama deosebește luminarea, vederea lui Dumnezeu și contemplarea statornică a lui Dumnezeu, care poate dura câteva ore, zile sau chiar săptămâni. Sfântul Maxim Mărturisitorul învață că cunoașterea rațiunilor existențelor - care are loc pe treapta luminării - constă în vederea energiei necreate și proniatoare a lui Dumnezeu. De asemenea, mulți Părinți spun că pocăința este însoțită de Mângâietorul. Numai prin pocăință ni se dă să vedem pustiirea noastră duhovnicească, patimile, și să începem a ne lupta cu ele. Aici aș vrea să mă refer la cele opt niveluri ale vederii duhovnicești, după Sfântul Petru Damaschinul*.

* Cf. *Filocalia* , voi. 5, Ed. IBMO, București, 1976, pp. 71-113. (n. tr.)

Cea *dintâi* vedere duhovnicească este cunoașterea necazurilor și ispitelor vieții acesteia. Atunci omul își dă seama de binefăcătoarea prezență a lui Dumnezeu și de binecuvântarea Lui în ispite. A *doua* vedere duhovnicească este cunoașterea binefacerilor lui Dumnezeu și conștientizarea greșelilor și patimilor noastre. A *treia* vedere duhovnicească este cunoștința lucrurilor înfricoșate care ne așteaptă înainte și după moarte. A *patra* vedere duhovnicească este înțelegerea vieții lui Hristos înainte de Patimă și a învierii

Sale, ca și cunoașterea în chip real a cuvintelor și faptelor sfinților și mucenicilor. A *cincea* vedere duhovnicească este cunoașterea firii și prefacerii lucrurilor. A *asea* vedere duhovnicească este contemplarea celor existente, cunoașterea energiei proniatoare necreate a lui Dumnezeu care susține și însuflețește zidirea. A *aptea* vedere duhovnicească este înțelegerea îngerilor, zidirea inteligibilă (*noita ktismata*) a lui Dumnezeu. În sfârșit, a *opta* vedere duhovnicească este vederea lui

Dumnezeu, cunoașterea lui Dumnezeu, care se numește teologie. Sfântul Petru Damaschinul spune că primele trei vederi duhovnicești aparțin omului făptuitor, adică celui aflat pe treapta curățirii. Celelalte cinci vederi aparțin omului aflat în starea de luminare a minții. A opta vedere duhovnicească este a veacului ce va să vie și aparține veacului ce va să vie, însă unora li se dă să se bucure de ea ca arvună încă din viața de aici.

- Deci vederea duhovnicească are o dezvoltare. Cu cât omul înaintează în viața duhovnicească, cu atât urcă pe treptele desăvârșirii duhovnicești, dobândind o mai înaltă vedere a lui Dumnezeu și, prin urmare, o cunoaștere a lui Dumnezeu, spuse Irina. Sfârșește vreodată această evoluție ?

- Viața duhovnicească nu este statică, ci dinamică. Sfântul Maxim vorbește de „pururi-mișcătoarea stare și de mișcarea stătătoare”. Sfântul Grigorie al Nyssei învață că virtuțile nu au hotar. Și, desigur, când vorbește de virtuți, nu înțelege faptele omenești, care sunt virtuți firești, ci roadele Sfântului Duh, care sunt rezultatul părtășiei omului cu Dumnezeu. Desăvârșirea, spune Sfântul Grigorie al Nyssei, nu are hotare.

Căci virtutea are o singură însușire, aceea că nu are margini. Omul se desăvârșește neîncetat și desăvârșirea lui nu are capăt, urmându-se și în viața viitoare. Va fi o înaintare neîntreruptă pentru omul ajuns la treapta curățirii și luminării. Sfântul Grigorie al Nyssei arată că participarea la binele dumnezeiesc se face tot mai îmbelșugată și mai deplină, mereu crescând pe cel hrănit de ea, neîncetând vreodată creșterea.

Sfântul Grigorie Sinaitul spune că, în vremea de apoi, îngerii și sfinții „nu vor înceta vreodată să sporească în har”. Sfântul Ioan Sinaitul învață același lucru. El spune că bunii lucrători înaintează de la puterea vieții făptuitoare (adică treapta curățirii) la puterea vederii duhovnicești; și, fiindcă dragostea nu sfârșește niciodată, marginea sa este nemărginită. Înaintarea bunilor lucrători nu va înceta nicicând, „primind Lumină peste Lumină”. Sfântul Grigorie aduce ca exemplu puterile îngerești inteligibile, care neîncetat primesc slavă peste slavă și adaugă cunoaștere la cunoaștere.

Desăvârșirea fără sfârșit are loc nu doar în viața de acum, ci și în veacul ce va să vie. Întrebând dacă sfinții înaintează neîncetat în vederea dumnezeiască în veacul viitor, Sfântul Grigorie Palama răspunde el însuși: „Este limpede că înaintează la nesfârșit”. Deci oamenii lui Dumnezeu progresează mereu. Ei cresc în viața duhovnicească. Această sporire și vedere dumnezeiască nu încetează niciodată. Omul nu poate atinge nicicând desăvârșirea lui Hristos. Aceasta se vedește chiar din termenii folosiți în Sfânta Scriptură: sintagma *dup chip* înseamnă ceva static, pe când evoluția continuă rezultă din cuvintele *după asemănare*. Dacă trăim în tradiția ortodoxă, nu putem ajunge niciodată la nemișcare, căci aceasta duce la pietism. Cunoașterea și experiența predaniei naște smerenie, dar și înaintare în viața duhovnicească.

- Totuși de ce tradiția, pe care ne-o înfățișați aici, a fost pierdută? - întrebă Vasile. De ce am ajuns să nu mai fim conștienți de elementele esențiale din viața noastră creștinească? De ce acesta „limbă maternă” a Bisericii noastre nu se mai vorbește astăzi ? De ce am pierdut cuvântul viu al Părinților? Pe măsura trecerii timpului și a desfășurării convorbirii noastre, înțeleg că aceasta este adevărata viață ortodoxă. Numai așa putem înțelege că Biserica nu este o organizație religioasă, ci un organism viu, care dă viață omului și-l face mădular al Trupului lui Hristos. Astfel ne dăm seama că Hristos este viața lumii și a oamenilor, deoarece îl vindecă pe om și-l ajută să străbată treptele desăvârșirii. Repet, de ce am pierdut această tradiție ?

5. Monahismul ortodox

Cum s-a schimbat Predania Ortodox

- Întrebarea dumneavoastră este foarte gravă și observația pe care ați făcut-o, foarte exactă. Sunt încântat de concluzia la care ați ajuns, pe care ați înfățișat-o cu mare durere. Într-adevăr, ne-am pierdut predania ortodoxă, desemnată drept tratament vindecător sau treptele desăvârșirii: curățire, luminare și îndumnezeire. Biserica este un spital. Și, întocmai cum în spitale există un tratament

anume pentru fiecare stare, la fel se întâmplă și în Biserică. Întocmai cum în spital sunt cabinete de tratament ambulatoriu, secții de terapie intensivă și secții de recuperare și convalescență, la fel este și în Biserică. Parohiile funcționează ca niște cabinete de tratament ambulatoriu, pe când mănăstirile ortodoxe sunt unități de terapie intensivă. Trecând de treapta curățirii, pacientul își încheie perioada de convalescență și, în final, ajunge la tămăduire, când mintea sa este luminată. Tămăduirea se continuă până ce ajunge la vederea duhovnicească și la neîncetata vedere a lui Dumnezeu. Putem spune că această predanie există și lucrează adesea ca un fel de substrat și temelie în mulți oameni.

Însă tradiția apuseană ne-a afectat în mare parte viața. Perioada iluminismului apusean a înlocuit curățirea cu viața morală, iar luminarea minții, care se dobândește prin rugăciunea minții, cu un catehism intelectual. Astfel că la lecțiile de catehizare se predă mai curând o apologetică apuseană și, în general, catehismul apusean. Trăim astăzi o largă secularizare. Și cred cu tărie că secularizarea nu este abstractă. Nu este doar o alungare a lui Dumnezeu în ceruri, cum învață mulți astăzi, ci este pierderea tratamentului tămăduitor al Bisericii, pierderea celor trei trepte ale vieții duhovnicești: curățirea, luminarea minții și îndumnezeirea omului. Chiar când vorbim despre ele, o facem în chip superficial. Ne gândim doar că trebuie să devenim „oameni cumsecade”. Iar când se vorbește de îndumnezeire, socotim, probabil, că este vorba de o părtășie și o unire cu Hristos, dar într-un mod abstract, însă nimeni nu poate ajunge la părtășia cu Hristos fără o viață de nevoință, care este curățire, luminare și îndumnezeire. Așa cum am pomenit mai înainte, vederea lui Dumnezeu este Rai pentru cel curățit și iad pentru cel necurat. Întocmai cum spune și Sfântul Grigorie Teologul: „O, Treime sfântă și închinată și îndelung-răbdătoare!... O, Treime, care tuturor cunoscută te vei face, unora prin luminare, altora prin osândire”. Hristos este căderea și ridicarea multora.

- Cum se explică faptul că meșteșugul nevoinței poate fi descoperit ca temelie a vieții poporului nostru ? - întrebă Părintele Filip.

Monahismul ortodox- manifestare a Predaniei Ortodoxe

-

Via a de la Sfântul Munte ca model al trăirii ortodoxe

- Însemnătatea Sfântului Munte pentru Grecia și pentru lume este într-adevăr uriașă, spuse Părintele Filip. Tocmai de aceea îl vizitează atâția oameni și pleacă mângâiați. Acolo ei văd toate înfăptuirile practice ale creștinismului, cum ar fi proprietatea de obște și sărăcia sfântă, văd felul în care pot fi organizate societățile noastre și cum pot funcționa în chip potrivit. Aceste lucruri devin astfel nădejdea mântuirii noastre; căci, dacă adevărul există, atunci și noi avem siguranța că îl vom găsi într-o zi.

- Sunt de acord cu părerea dumneavoastră. Sfântul Munte este nădejdea poporului nostru, dar și a întregii omeniri, a tuturor celor care aparțin sau vor să aparțină norodului lui Dumnezeu - celui ortodox - indiferent care le-ar fi neamul. Căci, fără a desființa patriile fiecăruia, le depășim prin viața în Hristos. Astfel, Sfântul Munte arată că creștinismul este aplicabil chiar și astăzi, că nu este o utopie. El poate da răspunsuri marilor probleme contemporane: ale filozofiei, cu căutările ei abstracte; ale psihologiei, cu interpretările ei psihologice despre viața duhovnicească; ale sociologiei, cu interpretările sale înstrăinate de Dumnezeu. Acolo, în Sfântul Munte, omul poate afla toate răspunsurile, aplicate în chip desăvârșit - dar numai în Dumnezeu și în Biserică. Și însemnătatea Sfântului Munte nu se termină aici. Putem să vă încredințăm că el păstrează calea și meșteșugul tămăduirii duhovnicești a omului. Cred că acesta este întâiul și cel mai însemnat mesaj pe care Sfântul Munte ni-l trimite tuturor.

- Da. Însă noi, femeile, suntem nedreptățite. Nouă nu ni se îngăduie să vizităm Sfântul Munte și să expe-riem viața lui, spuse Irina.

- Sfântul Munte nu este numai un loc, ci și un fel de viață. Noi nu idolatrizăm locurile. Fără îndoială, împrejurimile și pacea pot da puțința unei mai mari sporiri a isihiei lăuntrice. Însă oricine este lăcaș al Dumnezeului Treimic se poate numi un „Sfânt Munte”. Preacurata, care a ajuns Maica lui Hristos, este numită Munte Sfânt pe care a pășit Dumnezeu. Deci orice persoană care devine „maică a lui Hristos”, care Îl naște pe Hristos, devine și născătoare de Dumnezeu. Fiindcă, așa cum spune Sfântul Maxim, Cuvântul lui Dumnezeu, deși născut o dată în trup, „este născut mereu în duh de către cei care doresc” și se face prunc, crescând și sporind cu vârsta. Și apoi, există multe mănăstiri cu viețuire asemenea celei din Sfântul Munte. Puteți să vizitați aceste mănăstiri și să vedeți felul lor de viețuire. Orice mănăstire ortodoxă care viețuiește în Duhul Sfânt, care sporește în chip ortodox și păstrează predania ortodoxă, aplică meșteșugul tămăduirii pe care-l are Biserica noastră.

- Adică vreți să spuneți că monahii de azi trăiesc treptele desăvârșirii duhovnicești ? - întreabă Constantin.

Monahismul și mărirea sufletului

- Absolut. Dacă cercetăm viața monahală, atunci când ea se desfășoară în atmosfera predaniei ortodoxe, ne dăm seama că cele trei trepte ale desăvârșirii duhovnicești există. Fiecare călugăr trece prin aceste etape. Intrând în viața monahală, călugărul trece prin curățire. De obicei, cei care încep viața monahală au plâns neostoit și au avut o adâncă pocăință. Ei își descoperă rănilor sufletului și încep să se căiască. Pocăința are loc în perioada uceniciei, însă se desăvârșește de-a lungul întregii vieți de călugăr. Ea este însoțită de ascultarea de Bătrâni și de rugăciunea neîncetată, în acest chip, mintea ajunge să se despartă de rațiune, așa cum am arătat într-o discuție anterioară. Am întâlnit începători în viața monahală, novici, care aveau o astfel de pocăință cum nici nu ne-o putem închipui. Nu putem pricepe măsura pocăinței lor. Ei trăiesc plânsul Apostolului Petru. Trecând de treapta uceniciei, legată de treapta curățirii, sunt tunși și primesc marele și îngerescul chip. În timpul acestei slujbe, preotul citește rugăciunea „Astăzi, frate, primești al doilea Botez”. Acest al doilea botez este Botezul Duhului Sfânt. Este luminarea minții. Dacă, după ce a trecut de prima treaptă, a fost izbăvit de plăcere și durere, acum, pe treapta luminării, este slobozit de neștiință și uitarea lui Dumnezeu. Pe prima treaptă, novicele se îndepărta de păcat; acum, la luminarea minții, păcatul fuge de monah. Este izbăvit de lucrările patimilor. Apostolul Pavel scrie: „Iar mie să nu-mi fie a mă lăuda, fără numai în Crucea Domnului nostru Iisus Hristos, prin care mie lumea s-a răstignit, și eu lumii” (Galat. 6, 14). Tâlcuind acest loc, Sfântul Grigorie Palama spune: „prin care mie lumea s-a răstignit” dezvăluie

faptul că novicele „răstignește” lumea; el pleacă din lume și dintre pricinile care îi atâță patimile; „și eu lumii” arată că viața monahală este și ea „răstignită” în ceea ce privește lumea. El dobândește nepătimirea prin har. Este slobozit de patimi. În mănăstiri - și mai ales în Sfântul Munte - există cazuri de monahi care au ajuns la vederea Luminii celei necreate. Deci, în mănăstirile cu rânduială, întemeiate pe predania ortodoxă și care o înfățișează, se lucrează toate cele trei trepte ale vieții duhovnicești. Fiecare mănăstire care funcționează în predania ortodoxă este o obște apostolică organică. Monahismul se mai cheamă și viață apostolească, iar călugării se numesc apostoli și mucenici, pentru că au harul apostoliei și al muceniciei.

Obștile apostolice

- Spuneți că fiecare mănăstire care funcționează în predania ortodoxă este o obște apostolică organică. Vreți să spuneți că obștile apostolice trăiau monahicește ?

- Desigur, așa trăiau. Dacă citim întâia Epistolă a Apostolului Pavel către Corinteni, vedem limpede că în Corint existau toate categoriile de creștini. Erau prooroci, care erau teologii, căci proorocia se identifică cu teologia și teologia cu proorocia. Existau oameni cu rugăciunea minții, adică aveau darul vorbirii în limbi, și erau și oameni care aveau darul deosebirii duhurilor. Apostolul Pavel, cum se vedește în Epistola aceasta, avea atât darul rugăciunii minții, cât și darul teologiei. De aceea credem că, atunci când o parohie trăiește după predania ortodoxă, are între membrii ei oameni care aparțin tuturor treptelor desăvârșirii duhovnicești. Prin urmare, a face să trăiască o parohie nu trebuie să însemne doar activități sociale sau colecte de fonduri, ci, în primul rând, trebuie să se asigure tratamentul vindecător al Bisericii și să fie pus la îndemâna oricărei persoane care îl caută și are urgentă nevoie de el.

- Este cu puțință să găsim în lume o astfel de parohie, unde meșteșugul tămăduitor să fie aplicat? -întrebă Athanasie.

- Aceasta este experiența și învățătura vieții bisericești; fără îndoială că ea este cu puțință, atâta vreme cât se află oameni care înfățișează această învățatură. Viața creștinească este ținerea poruncilor lui Hris-tos, care se referă la curățirea inimii, luminarea minții, pocăința și tânguire neîncetată etc. Cu câțiva ani în urmă, a avut loc o conferință despre Sfântul Dimitrie. Subiectul era *Sfântul Dimitrie i idealul monahal*. Unii oameni au criticat această poziție, neputând vedea legătura Sfântului Dimitrie cu viața monahală, însă, gândind astfel, se înșelau. Sfântul Grigorie Pala-ma, vorbind despre Sfântul Dimitrie, îl înfățișează ca pe un călugăr, lăudând virtuțile fecioriei, sărăciei și ascultării sale de poruncile lui Hristos. Mai mult, dacă citim Epistolele Sfântului Apostol Pavel, trimise Bisericii alcătuite din oameni căsătoriți, ne dăm seama că el vorbește de rugăciune neîncetată, de îndumnezeire etc.

Monahismul apusean i cel ortodox

- Ați spus mai înainte că, atunci când monahismul urmează predania ortodoxă și când mănăstirile sunt rânduite în chip ortodox, ele păstrează meșteșugul tămăduirii. Cu alte cuvinte, există și mănăstiri care nu funcționează după predania ortodoxă ? - întrebă Părintele Filip.

- Da, sunt și astfel de cazuri. Secularizarea care există astăzi printre creștini se poate găsi și în mănăstiri. Este o deosebire clară între monahismul din Apus și cel ortodox. Monahismul apusean se istovește în acțiuni sociale și slujire exterioară, adică slujire intelectuală. Desigur, există cazuri izolate de călugări care duc o viață lăuntrică. Dar nici măcar aceștia nu se pot elibera de un moralism sterp. În monahismul ortodox există un desăvârșit tratament de vindecare - alcătuit din curățire, luminare și îndumnezeire. Monahismul apusean a fost creat în încercarea de a reînsofleti Biserica. Monahii ortodocși nu se străduiesc să reînvie Biserica ori s-o mântuiască, ci se străduiesc să se vindece trăind în Biserică. Acesta este darul monahismului ortodox. Mulți oameni vorbesc de valoarea monahismului și de Sfântul Munte care a păstrat mulțime de comori de artă și arhitectură, vreme de atâtea veacuri. Într-adevăr, putem încuviința că monahismul dăruiește și la acest nivel. Însă socotim ca pe cel mai mare dar al său păstrarea tratamentului vindecător al Bisericii. Căci aceasta ne dă

nădejdea și puțința de a afla meșteșugul tămăduitor atunci când avem nevoie de el. Iar când ajungem la deznădejde totală, nădejdea reînvie. Suntem recunoscători monahilor și Sfântului Munte, mai ales din acest motiv. Suntem profund îndatorați acestor oameni sfințiți, care apără Tradiția Ortodoxă.

6. Predania Ortodoxă

- Ați vorbit mult despre predania ortodoxă. Eu cred că predania ortodoxă este în primul rând viață, iar nu ideologie. Este tradiție, nu conservatorism, așa cum ați spus. Acum, că am ajuns aproape de sfârșitul convorbirii noastre, ați putea să stăruieți asupra acestui subiect ?

Predania ortodox este legat de t m duire

- Cred că m-am făcut înțeles cu cele spuse mai înainte. Cuvântul *predanie* înseamnă ceea ce se dă mai departe. Și cine dă mai departe ? Părintele duhovnicesc. Ce anume dă mai departe ? Tot ceea ce a primit și tot ceea ce i s-a descoperit lui însuși. Deci predania este legată de Descoperirea dumnezeiască. Dumnezeu descoperă, omul primește Descoperirea de la Dumnezeu și o trece fiilor săi duhovnicești. Sfântul primește și dă mai departe nu o învățătură abstractă despre Dumnezeu (desigur, la început poate face și acest lucru) ci, întâi de toate, dă mai departe meșteșugul prin care ajungem la părtășia cu Dumnezeu. Cred că lucrul cel mai important care deosebește predania ortodoxă de oricare alta este metoda prin care omul se tămăduiește. Temeiul dogmelor, al artelor ortodoxe, al lucrărilor sociale etc. este curățirea, luminarea și îndumnezeirea. Dacă respingem acest temei, vedem și dogmele, și artele liturgice, și întreaga viață din afară a Bisericii, chiar și slujirea, în mod conservator. Sinoadele care au avut loc în vremea Sfântului Grigorie Palama (1341-1351) dovedesc că isihasmul, care este de fapt un meșteșug de tămăduire, este temeiul tuturor dogmelor credinței noastre. Pentru prima dată în istoria Bisericii, aceste Sinoade au studiat în adâncime temeiurile teologisirii apusenilor și ale tuturor ereticilor, în general, ca și temeiurile teologisirii Sfinților Părinți. Din această pricină, o spun din nou, ele sunt Sinoade importante și semnificative. Tocmai în aceste Sinoade vedem cu adevărat marea valoare a Sfântului Grigorie Palama, care a luptat în toate. El a dovedit că, atunci când nu urmăm meșteșugul de vindecare al Bisericii, suntem duși pentru totdeauna în rătăcire. Însă dacă ne conducem viața după predania ortodoxă, vom rămâne în Biserică și putem ajunge la vederea lui Dumnezeu și la îndumnezeire. Isihasmul este coloana vertebrală a teologiei ortodoxe. Controversele care au avut loc atunci au fost o binecuvântare, deoarece poporul ortodox a profitat de ele mai târziu, în împrejurări dramatice. Isihasmul a făcut să apară noii mucenici care au dezvăluit existența Bisericii. Iar reînvierea duhului isihast, experimentată azi de mulți oameni, este cea care ne va ocroti de ispitele viitoare. Tocmai meșteșugul isihast va fi cel care va întipări în inima noastră pecetea Mielului Apocalipsei.

- Totuși în ce fel se află meșteșugul vindecării și treptele desăvârșirii la temelia artelor liturgice ?

Artele liturgice i t m duirea omului

- Este o întrebare bună, fiindcă astăzi există o orientare către cântarea bizantină, către zugrăvirea icoanelor în stil bizantin, către construirea bisericilor cu arhitectură bizantină etc. Este foarte bine. Însă, în paralel, trebuie făcut și efortul de a afla și de a folosi tratamentul vindecător al Bisericii. Căci artele liturgice, ca și întreaga învățătură a Bisericii, sunt expresia vieții ei lăuntrice. Altfel spus, arta liturgică a fost făcută de oameni sfințiți care aveau experiența personală a treptelor desăvârșirii duhovnicești. În încercarea lor de a crea artă, și-au întipărit în artă întreaga lor trăire. Zugravul de icoane a transpus în icoana bizantină meșteșugul vindecării și felul în care omul ajunge la îndumnezeire, împărtășind chiar starea îndumnezeirii. Când zugrăvește un sfânt în slavă, el redă și proslăvirea trupului omenesc. Același lucru se aplică și cântărilor sfinte, clădirii bisericii, psalmodiei. Omul vindecat, care a dobândit experiența slujirii mintale, cunoaște cum trebuie înfățișată slujirea înțelegătoare, astfel încât să fie în armonie, pe cât este cu puțință, cu starea lăuntrică a sufletului.

Cred că renașterea artelor liturgice care nu înfățișează curățirea, luminarea și îndumnezeirea, și nu conduce la ele, nu este ortodoxă, în ciuda conformității exterioare. Este doar o cultivare a tradiției și a artei. Apostolul Pavel, de pildă, trăia întreaga tradiție rabinică a vremii sale; totuși a luptat împotriva lui Hristos. Avea osârdie pentru Dumnezeu, însă osârdia sa nu corespundea cunoașterii. Același lucru se poate întâmpla și cu noi. De asemenea, este cu puțință ca un om îndumnezeit de astăzi să exprime predania în chip diferit, în ceea ce privește artele liturgice; firește, fără a se înstrăina de structura de temelie a tradiției bizantine. Aceasta se întâmplă pentru că Sfântul dobândește Predania, este purtător al Predaniei și apoi creează Predanie.

Obiceiurile i leg tura lor cu t m duirea omului

- Există mulți oameni astăzi care urmăresc reînvierea obiceiurilor vechi, tradiționale. Cum vedeți acest lucru ?

- Nu pot să îl resping. Omul și-a dat seama că invazia duhului apusean a omorât simțirile și a distrus legăturile între persoane. De aceea încearcă să reînvie vechi feluri de trai, care sunt mai umane. Însă atât ethosul, cât și obiceiurile poporului nostru, ca și felurile obiecte pe care le folosea, nu erau străine de metoda Bisericii, prin care omul este condus la îndumnezeire. Desigur, spun asta cu unele rezerve fiindcă multe obiceiuri sunt produsul și rămășița idolatriei, ca și a superstițiilor poporului. Căci, din nefericire, în trecut ca și astăzi, precumpăneau o mulțime de superstiții. Noi simțim Biserica și pe Dumnezeu ca pe Cineva care ne ajută ca treburile să ne meargă bine. Deci facem sfeștanie ca să avem o recoltă bună. Și, într-adevăr, nu respingem aceste lucruri. Însă când sunt desprinse de întreaga metodă a Bisericii, de treptele desăvârșirii duhovnicești - curățire, luminare și îndumnezeire - ele sunt forme moarte, incapabile să-l ajute pe om. Ele dau o stare de automulțumire și multe iluzii legate de vindecare. Oamenii cred că astfel vor afla o viață mai frumoasă și sunt frustrați când nu se întâmplă așa. Eu cred că, dimpotrivă, omul care tăiește predania isihastă a Bisericii - care, repet, se concentrează asupra curățirii, luminării și îndumnezeirii - poate trăi predania ortodoxă chiar într-un apartament de bloc, chiar în orașele contemporane cu cele mai nefavorabile condiții exterioare. Mulți dintre noii mucenici au fost slujitorii căpeteniilor turcești, în afară, ei slujeau Imperiul Otoman, care lupta împotriva creștinătății. Chiar și așa, ei au păstrat predania și au ajuns la vederea lui Dumnezeu, la mucenicie și la îndumnezeire. Căci mulți dintre noii mucenici, după cum vedem în viețile lor, au avut vederea lui Dumnezeu înainte de mucenicie; și de aceea mucenicia lor a fost roadă contemplației.

7. Concluzie

Astfel pot să închei cu ceea ce am spus în predica din biserica dumneavoastră, acum câteva zile: *Ceea ce-l face pe om ortodox nu este st ruin a sa fa de latura exterioar a Predaniei, ci experierea aspectului ei l untric, adic metoda ascetic - cur irea, luminarea i îndumnezeirea. Aceast metod , aceste trepte ale vie ii duhovnice ti sunt temelia dogmelor, temelia artei biserice ti, dar i cauza care d na tere obiceiurilor i datinilor poporului nostru, c ci aceasta este teologia de care erau p trun i str bunii no tri înainte de a fi fost occidentaliza i. Din aceast pricin trebuie s avem râvn pentru p strarea aspectului l untric al Predaniei, metoda evlaviei ortodoxe prin care suntem vindeca i, i atunci vom fi adev ra i râvnitori ai obiceiurilor p rinte ti. C ci, în afara metodei de vindecare, chiar având bun voin , suntem în primejdie de a ne face vr jma ii i potrivnicii Predaniei Ortodoxe.*

În acest punct, convorbirea s-a încheiat la fel de simplu precum începuse. Și totuși în simplitate se vădesc marile adevăruri! Adevăruri care ne pot face simpli în măreție și mari în simplitate. Oricum, așa este Biserica Ortodoxă: săracă, dar având înlăuntrul ei o comoară nemaivăzută; răstignită, dar având slava lui Hristos Cel înviat. În Biserică putem trăi slava veșnică și fără de sfârșit într-o părelnică moarte. Căci din mormânt izvorăște plinătatea vieții.

Prefa la ediția engleză

Introducere

Prima întâlnire

Predica

Întâlnirea de la centrul eparhial

1. Ortodoxia ca metodă de vindecare
2. Boala sufletului
3. Tămăduirea sufletului
4. Cunoașterea lui Dumnezeu
5. Monahismul ortodox
6. Predania Ortodoxă
7. Concluzie

Articole Românești de Misiune Ortodoxă

www.rom-art.com

© rom-art.com, iulie 2005

Dacă v-a plăcut această carte, vă rog pomeniți-l în rugăciunile fraților voastre și pe robul lui Dumnezeu, *Marius*

Dacă sesizați vreo eroare în această carte, vă rog trimiteți un email la webmaster@rom-art.com pentru a recompila cartea în format digital, cu corecturile necesare

Dacă preluați această carte pe alte site-uri, vă rugăm să menționați și sursa:
www.rom-art.com